

KADIN ADAYLARI DESTEKLEME DERNEĞİ
(KA.DER)

31 MART 2024 YEREL SEÇİMLERİNİN ANALİZİ

kader

Kadın Adayları
Destekleme Derneği

Prof. Dr. Gülgün ERDOĞAN TOSUN

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
A. Yerel Yönetim Seçimlerinin Hukuki Çerçevesi ve Seçim Sistemi	3
B. 31 Mart 2024 Seçim Sonuçlarının Analizi.....	5
1. Türkiye Geneli Değerlendirmesi	13
a. Reel Oylara Göre 31 Mart 2024 Yerel Seçim Sonuçları ve 14 Mayıs 2023 Genel Seçim Sonuçlarının Karşılaştırılması	13
b. Reel Oylara Göre 31 Mart 2019 ve 31 Mart 2024 Yerel Seçim Sonuçlarının Karşılaştırılması	16
c. Nominal Oylara Göre 31 Mart 2024 Yerel ve 14 Mayıs 2023 Genel Seçim Sonuçlarının Karşılaştırılması	19
2. Parti Oylarındaki Değişim	23
a. Büyükşehir ve İl Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçlarındaki Değişim	23
b. İlçe Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçlarındaki Değişim	25
c. Partilerin Coğrafi Bölgelere Göre Oy Değişimi	26
d. Seçime Katılım Düzeyi	28
e. Seçime Katılım Düzeyindeki Değişim ve Parti Oylarına Etkisi.....	31
f. Parti Oylarında Büyükşehirler, İller ve İlçeler Örneğinde Değişim	34
C. 14 Mayıs 2023'ten 31 Mart 2024'e Oy Geçişleri	40
D. Yerel Seçimler ve Kadın Adaylar	46
1. Seçim Öncesinde Kadın Adayların Durumu	46
2. Sandıkta Kadın Adayların Başarısı	53
E. 31 Mart Seçiminin Kazananları ve Kaybedenleri	62
1. 31 Mart Seçiminin Kaybeden Partileri	63
2. 31 Mart Seçiminin Kazanan Partileri	72
F. Seçim Sonuçlarında Ekonominin Etkisi.....	77
SONUÇ	81

GİRİŞ

Türk siyasal yaşamında ilki 1930'da yapılan yerel seçimlerin ardından, tek partili dönemde 1934, 1938 ve 1942 yıllarında üç yerel seçime daha gidilmiştir. Çok partili yaşamda 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesine kadar ise 1946, 1950 ve 1955 yıllarında yerel seçimler yapılmıştır. 1961 Anayasası'nın kabul edilmesinden sonra yerel yönetimlere dair yasal çerçeve de değiştirilmiş, değişikliklerden sonra belediye başkanları halk tarafından doğrudan seçilmeye başlanmıştır. 1963 yerel seçimleri belediye başkanlarının tek dereceli seçimlerle belirlendiği ilk seçimlerdi. 1961-1980 arasında ise 1963, 1968, 1973 ve 1977 yerel seçimleri yapılmış, 12 Eylül 1980'deki askeri müdahale ile anayasa yeniden askıya alınmış ve 1982'de yeni anayasa yapılmıştır. 1982 Anayasası'nın kabulünden sonraki dönemde 12 Eylül rejiminin ardından 1984, 1989, 1994, 1999, 2004, 2009, 2014, 2019 ve son olarak 2024 yerel seçimlerine gidildi. Dolayısıyla, 31 Mart 2024 yerel seçimi 1930'daki ilk yerel seçimlerin ardından gidilen 20. yerel seçimdir.

31 Mart 2024 yerel seçimleri Türkiye açısından seçmen tercihlerinde önemli değişikliklerin ortaya çıktığı bir seçim olmuştur. 2002'den bu yana siyasal sistemde hegemonik parti konumundaki AKP ilk defa bu seçimlerde ikinci parti durumuna gerilemiştir. Bu çerçeveden bakıldığında, Türkiye'deki seçmen davranışları açısından "seçmenlerin yeniden mevzilendikleri" seçimler olma niteliği taşımaktadır. Kadın adaylar açısından ise 11 büyükşehir ve il belediye başkanlığını kadınların kazanmış olması Türkiye açısından bir ilktir.

2002'de AKP'nin ulusal iktidarı elde etmesinden sonra yapılan tüm yerel seçimlerde AKP ülke genelinde birinci parti olmuştu. İller düzeyinde kazandığı belediye başkanlığı sayısı değişse de gerek toplam oy oranı gerekse kazandığı il, ilçe belediye başkanlığı sayısı itibarıyla AK Parti tüm seçimlerde birinci partiydi. İlk kez 31 Mart 2024'te bu örüntü değişti ve CHP ülke genelindeki oy oranı ve büyükşehir ve iller bazında en fazla belediye başkanlığı kazanan parti oldu. Bu anlamda, 1977 genel seçiminden 47 yıl sonra CHP bir seçimde ülke genelinde 1.parti olma başarısını bu seçimle sağlamış oldu. Dolayısıyla, son yerel seçimin önemi ve ayırt edici özelliği özellikle CHP'nin yükselişi ve AKP'nin düşüşü şeklinde ifade edilebilir.

KA-DER adına hazırlanmış olan bu raporun amacı, Türkiye'de yapılan 31 Mart 2024 yerel seçimini sonuçları itibarıyla çeşitli boyutlarıyla ele almak ve analiz etmektir. Belirtilmesi gereken önemli bir nokta; çalışmanın yapıldığı günlerde Yüksek Seçim Kurulu henüz resmi,

kesin sonuçları yayınlamamıştı. Bu nedenle, değerlendirme ve analizler ulusal medya organlarında yayınlanan resmi olmayan sonuçlar, veriler dikkate alınarak yapılmaktadır.

Seçimlerin yerel nitelikte olmasından dolayı ilk kısımda, yerel yönetim seçimlerinin hukuki çerçevesi ve seçim sistemi ele alınmıştır. İkinci kısımda 31 Mart seçim sonuçları çeşitli boyutlarıyla analiz edilmiştir. Söz konusu analiz Türkiye geneli değerlendirmesi ve parti oylarındaki değişim açısından iki ayrı kapsamda ele alınmıştır. Türkiye analizinde reel oylara göre 31 Mart 2024 yerel seçimleri hem 2019 yerel seçimleri hem de 2023 genel seçimleriyle karşılaştırmalı olarak ele alınırken, nominal oylara göre 2024 seçim sonuçları 2023 genel seçimleriyle karşılaştırılmıştır. Parti oylarındaki değişimin incelendiği bölümde 2024 seçim sonuçları büyükşehir ve il belediye başkanlığı, ilçe belediye başkanlığı, seçimlere katılım düzeyi, partilerin coğrafi bölgelere göre oy değişimi örneğinde değerlendirmeler yapılarak bölgesel farklılıklar ve seçime katılan partilerin oylarının büyükşehir, iller ve ilçeler bazındaki değişimi mercek altına alınmıştır.

Raporun üçüncü bölümünde 14 Mayıs 2023'ten 31 Mart 2024'e oy geçişleri ele alınmıştır. "Yerel Seçimler ve Kadın Adaylar" başlığını taşıyan dördüncü bölümde seçimlerde kadın adayların durumu ve sandık başarılarına ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Raporun beşinci bölümünde 31 Mart seçiminin kazanan/kaybeden partileri örneğinde partilerin başarı ve başarısızlık nedenleri incelenmiştir. Altıncı ve son bölümde ise 31 Mart seçimlerinin temel belirleyenlerinden biri olan ekonominin seçmenlerin oy verme davranışı ile partilerin oy performansları üzerindeki etkilerine dair değerlendirmeler yapılmaktadır.

31 Mart 2024 yerel seçim kesin sonuçları YSK tarafından bu raporun tamamlanma aşamasında yayımlandığı için, rapordaki seçim sonuçları kesin olmayan sonuçlara göre analiz edilse de seçim sonuçları açısından analizleri saptıracak veriler söz konusu değildir. Okuyucunun bilgi sahibi olması amacıyla, YSK kesin sonuçlarına dayalı tablolar da rapora eklenmiştir. Ancak burada belirtilmesi gereken nokta, YSK tarafından Aksaray Güzelyurt ilçesinde, Kayseri Pınarbaşı ilçesinde, Şanlıurfa Hilvan ilçesinde, Sivas'da Yıldızeli ilçesinin Güneykaya beldesinde, Tunceli'de Mazgirt ilçesine bağlı Akpazar beldesinde, Kırklareli'de Lüleburgaz'a bağlı Büyükkarıştıran beldesinde, Aksaray'da Aksaray Merkez'e bağlı Sağlık beldesinde belediye başkanlığı seçimlerinin iptaline karar verildiğinden sonuçlara dahil edilmediğidir.

A. Yerel Yönetim Seçimlerinin Hukuki Çerçevesi ve Seçim Sistemi

Türkiye’de yerel yönetim organlarının belirlenmesinde uygulanan seçim yöntemi genel seçimlerdeki yöntemden farklıdır. Genel seçimlerde %10 Ulusal Barajlı D’Hondt yöntemi uygulanırken, Yerel yönetim seçimlerinde Belediye başkanlıklarının belirlenmesinde çoğunluk sistemi, Belediye Meclis Üyeliği seçimlerinde ise %10 eksiltmeli Nispi temsil D’Hondt yöntemi uygulanmaktadır.

18.01.1984 tarih ve 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun’un 2.maddesinde yöntem şu şekilde ifade edilmiştir: “İl genel meclisi ve belediye meclisi üyelikleri için yapılan seçimlerde, onda birlik baraj uygulamalı nispi temsil sistemi, belediye başkanlığı seçiminde ise çoğunluk sistemi uygulanır”. İlgili Kanun’un 3. maddesi İl Genel Meclisi Üyeleri seçimi için, 4. maddesi Büyükşehir Belediye Başkanlığı için seçim çevresini şu şekilde düzenlemiştir:

Madde 3 – İl genel meclisi üyeleri seçimi için her ilçe bir seçim çevresidir.

Belediye başkanı ve belediye meclis üyeleri seçimi için, her belde bir seçim çevresidir.

Madde 4 – (Değişik: 12/11/2012-6360/29 md.)

Büyükşehir belediye başkanının seçiminde seçim çevresi, büyükşehir belediye sınırlarından oluşur.

5. maddede ise İl Genel Meclisi Üyelikleri ve Belediye Meclis Üyelikleri için seçilecek üye sayısının şu şekilde belirleneceği hüküm altına alınmıştır:

Seçilecek üye sayısı:

Madde 5 – Her seçim çevresinde, seçilecek üye sayısı aşağıdaki usule göre hesaplanır.

a) İl genel meclisi üyelikleri için, son genel nüfus sayımı sonuçlarına göre:

Nüfusu 25.000'e kadar olan ilçelerde 2

Nüfusu 25.001'den 50.000'e kadar olan ilçelerde 3

Nüfusu 50.001'den 75.000'e kadar olan ilçelerde 4

Nüfusu 75.001'den 100.000'e kadar olan ilçelerde 5

Asıl üyelik ve aynı miktarda yedek üyelik hesaplanır.

Nüfusu 100.000'den yukarı olan ilçelerde fazla her 100.000 nüfus için bir asıl, bir yedek üye ilave olunur.

Nüfusun 100.000'e bölünmesi hesabında artık sayı 50.000'den az olursa hesaba katılmaz, 50.000 (dahil)'den fazla olursa artık sayıya da bir asıl, bir yedek üyelik hesap edilir.

b) Belediye meclisi üyelikleri için son genel nüfus sayımı sonuçlarına göre:

Nüfusu 10.000'e kadar olan beldelerde 9

Nüfusu 10.001'den 20.000'e kadar olan beldelerde 11

Nüfusu 20.001'den 50.000'e kadar olan beldelerde 15

Nüfusu 50.001'den 100.000'e kadar olan beldelerde 25

Nüfusu 100.001'den 250.000'e kadar olan beldelerde 31

Nüfusu 250.001'den 500.000'e kadar olan beldelerde 37

Nüfusu 500.001'den 1.000.000'a kadar olan beldelerde 45

Nüfusu 1.000.000'dan fazla olan beldelerde 55

Asıl ve aynı sayıda yedek üyelik hesaplanır.

6. madde Büyükşehir belediye meclisine katılacak üye sayısının belirlenmesi konusunda şu hükme yer vermektedir:

Madde 6 – a) Büyükşehir belediye meclisleri belediye hudutları içinde kalan ilçe seçim çevreleri için tespit edilen belediye meclisleri üye sayısının her ilçe için beşte biri alınmak suretiyle bulunacak toplam sayı kadar üyeden teşekkül eder.

Bu hesaplamada artık sayılar nazara alınmaz.

b) Yedek üyelikler de aynı usulle hesaplanır¹.

Belediye meclisi ve il genel meclisi üyelerinin seçiminde 1984'e kadar, **d'Hondt usulü nispi temsil sistemi** uygulanırken, 1984 yılında çıkarılan yasayla bu sisteme ayrıca, **onda birlik baraj** uygulaması eklenmiştir. Bunun sonucunda, klasik d'Hondt yönteminin bile küçük partiler aleyhine olan yapısı daha da güçlendirilmiştir. Çünkü, onda birlik sisteme göre bir seçim çevresindeki geçerli oyların onda biri, tüm partilerin ve bağımsızların aldıkları oylardan ayrı ayrı çıkarılmaktadır. Sonuçta, partilerin ve bağımsız adayların temsil güçlerinde bir azalmaya gidilerek oy dağılımı gerçekleştirilmektedir. Açıkça görüleceği üzere, ilgili seçim

¹ Resmi Gazete, S: 18285, 18/1/1984

çevresinde geçerli oyların Yüzde 10'luk miktarının her partinin geçerli oylarından çıkarılmasından sonra üyelik dağılımının yapıldığı sistem, temsilde adalet ilkesini ortadan kaldırmakta, nispi temsil sisteminin yerel seçimlerde uygulanabilirliğini güçleştirmektedir².

Belediye Başkanlığı seçimlerinde uygulanan seçim sistemi, seçimin doğası gereği tek adayının seçilmesine dayalı olduğu için, çoğunluk sisteminin temsilde adaleti eksiltene niteliği bu seçimlerde hissedilmemektedir. Oysa Belediye Meclis üyeliği seçimi, yerel halkın tercihlerini ve temsilcilerini adil bir temsille belediye meclislerine taşıma esasına dayanması gerekirken, Türkiye’de uygulanan seçim yöntemi, genel seçimlerde tıpkı nispi temsilin baraj uygulaması ya da çoğunluk sisteminin yarattığı temsilde adalet sorunlarına yol açmakta, seçmenlerin kullandıkları oyların belediye meclislerine yansımada yerelde demokrasi açığına neden olmaktadır.

Temsil adaletsizliğini üreten bir diğer yöneme ilişkin sorun meclis üyeliklerinde “kontenjan adaylığı” uygulamasıdır. İlçe seçim çevrelerinde nüfusa göre belirlenmiş doğal üyeler dışında, partiler kontenjan adayı gösterirler. 2972 sayılı yasanın ek maddesi uyarınca kontenjan adayı gösterilen belediye meclis üyesi seçim çevrelerinde üyeliklerin dağıtımında bölme işlemi kontenjan sayısı çıkarılmak suretiyle yapılır. Geçerli oyların en çoğunu almış olan siyasi partiye bölme işlemine geçilmeden kontenjan adayları verilir. Bu nedenle, daha başlangıçta üye dağıtımının hesaplamasında temsil adaletsizliği oluşmaktadır³.

1984 yılından bu yana Türkiye’de anayasa ve seçim yasalarında defalarca değişiklik yapılmıştır. 14 Mayıs 2023 genel seçimlerinin hemen öncesinde ülke barajı %10’dan %7’ye düşürülmüştür. Tüm bu gelişmelere rağmen yerel meclislerin oluşumunda uygulanan %10'luk seçim çevresi barajının korunması yerel demokrasi açığının sürdürüldüğünü göstermektedir.

B. 31 MART 2024 SEÇİM SONUÇLARININ ANALİZİ

31 Mart yerel seçimleri 2004’ten bugüne yapılan tüm yerel seçimlerle karşılaştırıldığında, yakın dönem Türkiye seçim tarihinde “seçimi kazanan parti” anlamında farklı bir özelliğe sahiptir. Bu; 2004’ten bugüne ilk kez genel ve yerel seçimlerde birinci parti olan AKP’nin seçimlerden ikinci parti olarak çıkması, buna karşılık, söz konusu dönemde her iki seçim türünde de ikinci parti olan CHP’nin ilk kez bu seçimde birinci parti olmasıdır. Bu anlamda 31 Mart seçimini “ezber bozan”, “statükoyu değiştiren bir seçim” şeklinde değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Seçim sonucunda ortaya çıkan tablo bu anlamda “Cumhurbaşkanı

² Örsan Ö.Akbulut, “Yerel Seçim Sistemi Değişmeli”, *Cumhuriyet*, 19.11.2003.

³ **2972 sayılı kanun** (Ek : 7/12/1988 - 3507/5)

Erdoğan ve AKP'nin büyük yenilgisiyle sonuçlanırken, aynı zamanda, siyasi dengeleri değiştiren ve kimlik, modernite ve demokrasi üzerine yeni tartışmaların başlayacağını ipuçlarını veren bir dönemi de başlattı⁴” diyebiliriz. Bunun nedeni; yerel seçim olsa da seçim sonuçlarının seçmen tercihlerine dayalı oy verme davranışı yeni seçmen mevzilenmelerinin oluşmaya başladığı bir seçim görüntüsü vermesidir. Türkiye’de siyasi rejimin otoriterleştiği, rejimin rekabetçi otoriter rejim olarak tanımlanmaya başladığı bir dönemde elde edilen sonuçlar “Türkiye’nin, bir Rusya, Belarus ya da Suriye olmadığını; tam da aksine, ülkemizde seçimlerin her zaman çok önemli olduğunu...(kanıtlarken), sivil toplumun gelişmekte olduğu, ama çok etkili olmadığı ülkemizde, seçimler sadece tercihlere bağlı oy verme ve yöneticileri seçme işlevini (görmediği), aynı zamanda seçmenin çok önemli ve doğru mesajı ...verdiğini” kanıtladı⁵.

Seçim sonuçları hangi değişken dikkate alınıralsa alınsın, CHP'nin kazandığı, muhalefetteki dağınıklığa ve iç rekabete rağmen muhalif oyları konsolide etmede başarılı olduğu, üstelik ülke nüfusunun üçte ikisini yerel düzeyde yönetecek kadar önemli sayıda belediye yönetimi elde ettiği bir seçim oldu.

AK Parti ise 31 Mart'ta çoklu kaybetmiş görünüyor. Sandığa gelmeyen küskünleri haricinde, YRP'ye, CHP'ye ve DEM'e hatta BBP'ye karşı dahi kaybederken, toplumun her kesimiyle ilişkisinin yıprandığı gerçeği ile yüzleştiği bir seçim tablosu oluştu. Seçimlere katılım düşerken, bu eğilim özellikle AK Parti seçmeninde dikkate değer düzeyde açığa çıktı. Diğer yandan, 14 Mayıs seçimlerinde seçimin “parlayan ideolojik yıldız bloğu” olarak dikkat çeken milliyetçi bloktaki partiler belirgin oy kaybı yaşadı. Toplam milliyetçi partilerin oyları (MHP+İYİ Parti+BBP+ZP) %17,3'den, %14,9'a geriledi. 31 Mart sonuçları İslamcı sağda yeni bir oy parçalanmasının başladığı ve bunun artarak devam edebileceğini Yeniden Refah Partisi oylarında 14 Mayıs sonuçları dikkate alındığında anlaşılmış durumda. AK Parti oylarının düştüğü il ve ilçelerde özellikle YRP'nin oy artışı gerçekleştirdiği dikkate alınıralsa, orta vadede bu partinin AK Parti'nin seçmen tabanını parçalama potansiyelinin dikkate alınması gibi bir durum ortaya çıktı.

DEM Partisi 31 Mart'ta Güneydoğu Anadolu bölgesinde gücünü korumakla birlikte, özellikle büyük kentlerde oy kaybına uğradı. Hatta, uzun dönemden beri sandığa küsmüş kitlesini sandığa geri getirme konusunda başarılı olamadı. Fakat AK Partili Kürt seçmenlerin sandıktan

⁴ Yerel Seçimlerin Topoğrafyası – 2, Fuat Keyman ve Ulaş Tol'la Söyleşi, **Perspektif Online**, İnternet adresi: <https://www.perspektif.online/yerel-secimlerin-topografyasi-2/>, 18 Nisan 2024.

⁵ **A.g.m.**

uzaklaşması nedeniyle nominal oy oranlarını korudu, bazı bölgelerde ise artırdı, 2019 seçimleriyle karşılaştırıldığında çok daha fazla belediye kazandı.

Gelecek, DEVA başta olmak üzere, küçük partiler seçmenden bekledikleri desteği göremedikleri için oy güçleri itibarıyla marjinal partiler olarak kaldılar ve “diğer partiler” kategorisinde toplandılar. Seçimin bir diğer önemli sonucu; kişisel ikbal beklentileri ya da duygusal reflekslere dayalı olarak, aday gösterilmeyince parti değiştiren şantaj siyasetinin aktörü Çukurova, Seyhan, Sarıyer, Eyüp başkanları gibi kimi eski belediye başkanları bağımsız aday ya da bir başka partinin adayı olarak girdikleri seçimde ne varlık gösterebildi ne de eski partilerine kaybettirmeyi başardılar⁶. Bu durum seçmenin kazanma olasılığı düşük olan adaya, başarılı ya da popüler olsa dahi yönelmemelerinin sonucuydu.

CHP için büyük bir başarı hikayesi olarak değerlendirilebilecek seçim sonuçları, merkezileşmeyi daha da güçlendirmeyi sağlayan ve uzun bir süreden beri iktidar bloku lehine olan yüzde 52-48’lik dengeyi 50-50’lik bir yere getirmiştir. İktidar ve özellikle AKP 2008 genel seçimlerinden günümüze kademeli ve düzenli olarak oy kaybetmeye devam etmekte olup, ittifaklarla iktidarını sürdürme fırsatını kullanmış olsa da artık eskisi kadar güçlü olmayıp, iktidarda kalabilmek için ortaklarıyla iş birliği/ittifak yapma mecburiyetinde⁷ olan bir parti özelliği kazanmıştır.

Yerel seçim türlerine göre partilerin seçim performansı farklılık göstermektedir. Nitekim AK Parti 51 ildeki il genel meclis seçim sonuçlarına göre ülke genelinde %32,1 ile birinci parti iken, CHP %23,2’lik oy ortalamasıyla ikinci, MHP %16,6 ile üçüncü partidir. AK Parti toplam 592, CHP 300, MHP 207 il genel meclisi üyeliği kazanmıştır. Bu illerin ağırlıklı olarak Anadolu illeri olduğu düşünülürse, AK Parti’nin özellikle taşrada en güçlü parti olduğu söylenebilir. Fakat, belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği ve büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde AK Parti aynı toplumsal desteğe sahip olamamıştır. Belediye başkanlığında AK Parti’nin ülke ortalaması oyu %33,0, CHP’nin ise %35,8 olup, YRP bu seçimde %6,7 ile 3.partidir. AK Parti 526 belediye başkanlığı kazanırken, CHP 395, MHP 218 belediye başkanlığı elde etmiştir. Benzer tablo Belediye meclis üyeliği seçimleri için de söz konusu. CHP’nin bu seçimlerde ülke oy ortalaması %35,4, AK Parti’nin %32,3, YRP’nin ise %6,9’dur. Sayısal olarak bakıldığında, AK Parti toplam 8.174, CHP 6.558, MHP 2.715 üyelik kazanmıştır. YRP’nin ise 1.027 üyesi bulunmaktadır. CHP ile Ak Parti arasında CHP

⁶ Ulaş Tol, “Seçimin Faturaları ve Yeni Rotalar”, **Birikim Dergisi**, İnternet adresi: <https://birikimdergisi.com/guncel/11717/secimin-faturalari-ve-yeni-rotalar>, 8 Nisan 2024.

⁷ Bekir Ağırır, “Yerel Seçimin Ardından”, **Gazete Oksijen**, S.169, 5-11 Nisan 2024,

lehine özellikle büyükşehir belediye başkanlığı seçiminde oy oranları belirgin biçimde farklılaşıyor. CHP'nin 30 büyükşehir belediye başkanlığı ortalaması %42, AKP'nin %36,4, üçüncü olan YRP'nin %6,1'dir. Seçim türlerine göre özellikle CHP ile AKP arasında büyük kentlerde AKP aleyhine olan bu fark, AKP'nin kasabalara çekilmekte olduğunun bir işareti olarak değerlendirilmektedir. Bu tablo şehirleşmenin uzun vadede AKP aleyhine bir sosyal faktör olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Akyol'a göre Ak Parti'nin özellikle Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde ortaya koyduğu ideolojik ve baskıcı politikalar, atamalarda liyakati veri almayan politik kayırmacı uygulamaları, yargıya müdahaleler ve ekonomik krizin en fazla şehirlerde tepki yaratması beklenen bir gelişmeydi. "Gittikçe daralan sokak" olarak ifade edilen bu durum AKP için şehirlerden, merkez ilçelerden ilçe, belde, kasaba ve köye giden yol olarak ifade edilmektedir⁸. Türkiye'de seçmenlerin ağırlıklı olarak kentsel alanlarda yaşadığını dikkate aldığımızda, AKP'nin kentsel alanlardaki gücünün zayıflaması ve taşraya doğru gerilemesi partinin seçmen tabanındaki zayıflamanın bir emaresi olarak okunabilir.

Aşağıdaki tablolarda yerel seçimlerdeki farklı seçim türlerine göre, Türkiye genelindeki kayıtlı seçmen sayıları, kullanılan oy miktarları, katılım oranları ve geçerli oy miktarları ile, seçime katılan tüm partilerin almış oldukları oy miktarları ve oranları gösterilmiştir. İl genel meclisi ve belediye meclis üyelikleri seçiminde partilerin kazanmış oldukları asıl üyeliklerin sayısı ve oranları, belediye başkanlığı ve büyükşehir belediye başkanlığı seçiminde ise partilerin kazandığı belediye başkanlıklarının sayısı ve oranları gösterilmiştir. Tablolar Yüksek Seçim Kurulu'nun açık veri portalında yayınlanmış ve 9 Mayıs 2024 itibarıyla geçerli olan durumu göstermektedir. Tablolarda partilerin sıralaması kurayla belirlenmiş olan seçim pusulalarındaki sıraya göredir.

⁸ Taha Akyol, "Ak Parti Nereye?", **Karar**, 8 Mayıs 2024.

31 MART 2024
MAHALLİ İDARELER GENEL SEÇİMİ

İL GENEL MECLİSİ ÜYELİĞİ SEÇİMLERİ SONUCU

KAYITLI SEÇMEN SAYISI	13.563.800
SANDIK SAYISI	53.907
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI	10.863.679
KATILMA ORANI (%)	80,09
GEÇERLİ OY SAYISI	10.274.330
SEÇİMİ YAPILAN ÜYELİK SAYISI	1.282
SEÇİME KATILAN BAĞIMSIZ ADAY SAYISI	76

GEÇERLİ OYLARIN VE ÜYELİKLERİN PARTİLER İLE BAĞIMSIZLARA DAĞILIMI VE ORANLARI

SİYASİ PARTİLER	GEÇERLİ OY		KAZANILAN ASIL ÜYELİK	
	SAYI	ORAN(%)	SAYI	ORAN(%)
ADALET VE KALKINMA PARTİSİ	3.304.092	32,16	592	46,18
İYİ PARTİ	522.035	5,08	14	1,09
SOL PARTİ	19.475	0,19	0	0,00
BÜYÜK BİRLİK PARTİSİ	201.258	1,96	11	0,86
MEMLEKET PARTİSİ	8.070	0,08	0	0,00
ANAVATAN PARTİSİ	638	0,01	0	0,00
DEMOKRATİK SOL PARTİ	7.818	0,08	0	0,00
YENİDEN REFAH PARTİSİ	668.090	6,50	22	1,72
HALKLARIN EŞİTLİK VE DEMOKRASİ PARTİSİ	810.328	7,89	132	10,30
TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ	1.214	0,01	0	0,00
ANADOLU BİRLİĞİ PARTİSİ	27	0,00	0	0,00
ZAFER PARTİSİ	111.734	1,09	0	0,00
HALKIN KURTULUŞ PARTİSİ	0	0,00	0	0,00
TÜRKİYE KOMÜNİST HAREKETİ	296	0,00	0	0,00
BAĞIMSIZ TÜRKİYE PARTİSİ	42.728	0,42	0	0,00
GELECEK PARTİSİ	19.837	0,19	0	0,00
YENİ TÜRKİYE PARTİSİ	0	0,00	0	0,00
CUMHURİYET HALK PARTİSİ	2.384.303	23,21	300	23,40
EMEK PARTİSİ	8.045	0,08	0	0,00
HÜR DAVA PARTİSİ	115.753	1,13	0	0,00
HAK VE ÖZGÜRLÜKLER PARTİSİ	896	0,01	0	0,00
OCAK PARTİSİ	0	0,00	0	0,00
ADALET BİRLİK PARTİSİ	196	0,00	0	0,00
DEMOKRAT PARTİ	31.788	0,31	0	0,00
GÜÇ BİRLİĞİ PARTİSİ	0	0,00	0	0,00
MİLLET PARTİSİ	14.775	0,14	0	0,00
MİLLİ YOL PARTİSİ	3.935	0,04	0	0,00
ADALET PARTİSİ	0	0,00	0	0,00
AYDINLIK DEMOKRASİ PARTİSİ	0	0,00	0	0,00

SİYASİ PARTİLER	GEÇERLİ OY		KAZANILAN ASIL ÜYELİK	
	SAYI	ORAN(%)	SAYI	ORAN(%)
MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ	1.709.671	16,64	207	16,15
TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ	33.239	0,32	1	0,08
DEMOKRASİ VE ATILIM PARTİSİ	55.885	0,54	1	0,08
SAADET PARTİSİ	139.667	1,36	0	0,00
VATAN PARTİSİ	11.976	0,12	0	0,00
BAĞIMSIZ	46.561	0,45	2	0,16
GENEL TOPLAM	10.274.330	100 *	1.282	100 **

31 MART 2024
MAHALLİ İDARELER GENEL SEÇİMİ
BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ SONUCU

KAYITLI SEÇMEN SAYISI	47.867.134
SANDIK SAYISI	152.899
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI	37.393.632
KATILMA ORANI (%)	78.12
GEÇERLİ OY SAYISI	35.773.821
SEÇİMİ YAPILAN BAŞKANLIK SAYISI	30
SEÇİME KATILAN BAĞIMSIZ ADAY SAYISI	98

GEÇERLİ OYLARIN VE BAŞKANLIKLARIN SİYASİ PARTİLER İLE BAĞIMSIZ ADAYLARA DAĞILIMI VE ORANLARI

SİYASİ PARTİLER	GEÇERLİ OY		KAZANILAN BAŞKANLIK	
	SAYI	ORAN(%)	SAYI	ORAN(%)
ADALET VE KALKINMA PARTİSİ	13.037.120	36,44	12	40,00
İYİ PARTİ	1.212.864	3,39	0	0,00
SOL PARTİ	2.211	0,01	0	0,00
BÜYÜK BİRLİK PARTİSİ	0	0,00	0	0,00
MEMLEKET PARTİSİ	70.036	0,20	0	0,00
ANAVATAN PARTİSİ	16.878	0,05	0	0,00
DEMOKRATİK SOL PARTİ	38.889	0,11	0	0,00
YENİDEN REFAH PARTİSİ	2.185.006	6,11	1	3,33
HALKLARIN EŞİTLİK VE DEMOKRASİ PARTİSİ	1.817.202	5,08	3	10,00
TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ	49.476	0,14	0	0,00
ANADOLU BİRLİĞİ PARTİSİ	6.052	0,02	0	0,00
ZAFER PARTİSİ	689.340	1,93	0	0,00
HALKIN KURTULUŞ PARTİSİ	8.230	0,02	0	0,00
TÜRKİYE KOMÜNİST HAREKETİ	16.046	0,04	0	0,00
BAĞIMSIZ TÜRKİYE PARTİSİ	67.807	0,19	0	0,00
GELECEK PARTİSİ	14.066	0,04	0	0,00
YENİ TÜRKİYE PARTİSİ	33.570	0,09	0	0,00
CUMHURİYET HALK PARTİSİ	15.024.834	42,00	14	46,67
EMEK PARTİSİ	20.258	0,06	0	0,00
HÜR DAVA PARTİSİ	137.585	0,38	0	0,00
HAK VE ÖZGÜRLÜKLER PARTİSİ	29.282	0,08	0	0,00
OCAK PARTİSİ	2.297	0,01	0	0,00
ADALET BİRLİK PARTİSİ	15.579	0,04	0	0,00
DEMOKRAT PARTİ	60.349	0,17	0	0,00
GÜÇ BİRLİĞİ PARTİSİ	0	0,00	0	0,00
MİLLET PARTİSİ	22.081	0,06	0	0,00
MİLLİ YOL PARTİSİ	11.458	0,03	0	0,00
ADALET PARTİSİ	3.910	0,01	0	0,00
AYDINLIK DEMOKRASİ PARTİSİ	283	0,00	0	0,00

SİYASİ PARTİLER	GEÇERLİ OY		KAZANILAN BAŞKANLIK	
	SAYI	ORAN(%)	SAYI	ORAN(%)
MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ	590.390	1,65	0	0,00
TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ	37.726	0,11	0	0,00
DEMOKRASİ VE ATILIM PARTİSİ	94.450	0,26	0	0,00
SAADET PARTİSİ	363.884	1,02	0	0,00
VATAN PARTİSİ	31.178	0,09	0	0,00
BAĞIMSIZ	63.484	0,18	0	0,00
GENEL TOPLAM	35.773.821	100 *	30	100

31 MART 2024
MAHALLİ İDARELER GENEL SEÇİMİ

BELEDİYE BAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ SONUCU

KAYITLI SEÇMEN SAYISI	57.708.541
SANDIK SAYISI	184.460
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI	45.075.471
KATILMA ORANI (%)	78,11
GEÇERLİ OY SAYISI	43.036.938
SEÇİMİ YAPILAN BAŞKANLIK SAYISI	1.356
SEÇİME KATILAN BAĞIMSIZ ADAY SAYISI	597

GEÇERLİ OYLARIN VE BAŞKANLIKLARIN SİYASİ PARTİLER İLE BAĞIMSIZLARA DAĞILIMI VE ORANLARI

SİYASİ PARTİLER	GEÇERLİ OY		KAZANILAN BAŞKANLIK	
	SAYI	ORAN(%)	SAYI	ORAN(%)
ADALET VE KALKINMA PARTİSİ	14.224.559	33,05	526	38,79
İYİ PARTİ	1.984.170	4,61	30	2,21
SOL PARTİ	3.717	0,01	2	0,15
BÜYÜK BİRLİK PARTİSİ	515.244	1,20	20	1,47
MEMLEKET PARTİSİ	103.484	0,24	1	0,07
ANAVATAN PARTİSİ	14.638	0,03	0	0,00
DEMOKRATİK SOL PARTİ	46.959	0,11	2	0,15
YENİDEN REFAH PARTİSİ	2.922.024	6,79	62	4,57
HALKLARIN EŞİTLİK VE DEMOKRASİ PARTİSİ	2.328.421	5,41	74	5,46
TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ	114.194	0,27	0	0,00
ANADOLU BİRLİĞİ PARTİSİ	2.985	0,01	0	0,00
ZAFER PARTİSİ	816.676	1,90	0	0,00
HALKIN KURTULUŞ PARTİSİ	18.936	0,04	0	0,00
TÜRKİYE KOMÜNİST HAREKETİ	2.568	0,01	0	0,00
BAĞIMSIZ TÜRKİYE PARTİSİ	125.552	0,29	0	0,00
GELECEK PARTİSİ	45.706	0,11	0	0,00
YENİ TÜRKİYE PARTİSİ	9.776	0,02	0	0,00
CUMHURİYET HALK PARTİSİ	15.406.586	35,80	395	29,13
EMEK PARTİSİ	13.851	0,03	0	0,00
HÜR DAVA PARTİSİ	256.301	0,60	1	0,07
HAK VE ÖZGÜRLÜKLER PARTİSİ	4.551	0,01	0	0,00
OCAK PARTİSİ	1.523	0,00	0	0,00
ADALET BİRLİK PARTİSİ	5.555	0,01	0	0,00
DEMOKRAT PARTİ	163.585	0,38	5	0,37
GÜÇ BİRLİĞİ PARTİSİ	3	0,00	0	0,00
MİLLET PARTİSİ	27.914	0,06	0	0,00
MİLLİ YOL PARTİSİ	14.039	0,03	0	0,00
ADALET PARTİSİ	5.365	0,01	0	0,00
AYDINLIK DEMOKRASİ PARTİSİ	882	0,00	0	0,00

SİYASİ PARTİLER	GEÇERLİ OY		KAZANILAN BAŞKANLIK	
	SAYI	ORAN(%)	SAYI	ORAN(%)
MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ	2.560.604	5,95	218	16,08
TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ	190.363	0,44	1	0,07
DEMOKRASİ VE ATILIM PARTİSİ	155.632	0,36	4	0,29
SAADET PARTİSİ	516.650	1,20	4	0,29
VATAN PARTİSİ	25.785	0,06	0	0,00
BAĞIMSIZ	408.140	0,95	11	0,81
GENEL TOPLAM	43.036.938	100 *	1.356	100 **

31 MART 2024
MAHALLİ İDARELER GENEL SEÇİMİ
BELEDİYE MECLİSİ ÜYELİĞİ SEÇİMLERİ SONUCU

KAYITLI SEÇMEN SAYISI	57.716.975
SANDIK SAYISI	184.493
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI	45.079.928
KATILMA ORANI (%)	78,11
GEÇERLİ OY SAYISI	42.848.693
SEÇİMİ YAPILAN ÜYELİK SAYISI	20.953
SEÇİME KATILAN BAĞIMSIZ ADAY SAYISI	306

GEÇERLİ OYLARIN VE ÜYELİKLERİN SİYASİ PARTİLER İLE BAĞIMSIZLARA DAĞILIMI VE ORANLARI

SİYASİ PARTİLER	GEÇERLİ OY		KAZANILAN ASIL ÜYELİK	
	SAYI	ORAN(%)	SAYI	ORAN(%)
ADALET VE KALKINMA PARTİSİ	13.874.511	32,38	8.174	39,01
İYİ PARTİ	1.967.898	4,59	488	2,33
SOL PARTİ	54.930	0,13	5	0,02
BÜYÜK BİRLİK PARTİSİ	525.400	1,23	261	1,25
MEMLEKET PARTİSİ	115.553	0,27	10	0,05
ANAVATAN PARTİSİ	21.582	0,05	6	0,03
DEMOKRATİK SOL PARTİ	50.925	0,12	28	0,13
YENİDEN REFAH PARTİSİ	2.991.882	6,98	1.027	4,90
HALKLARIN EŞİTLİK VE DEMOKRASİ PARTİSİ	2.409.155	5,62	1.414	6,75
TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ	126.166	0,29	9	0,04
ANADOLU BİRLİĞİ PARTİSİ	2.831	0,01	0	0,00
ZAFER PARTİSİ	1.102.172	2,57	0	0,00
HALKIN KURTULUŞ PARTİSİ	3.240	0,01	0	0,00
TÜRKİYE KOMÜNİST HAREKETİ	20.210	0,05	0	0,00
BAĞIMSIZ TÜRKİYE PARTİSİ	154.741	0,36	1	0,00
GELECEK PARTİSİ	47.867	0,11	11	0,05
YENİ TÜRKİYE PARTİSİ	3.851	0,01	0	0,00
CUMHURİYET HALK PARTİSİ	15.200.699	35,48	6.558	31,30
EMEK PARTİSİ	36.506	0,09	11	0,05
HÜR DAVA PARTİSİ	274.486	0,64	23	0,11
HAK VE ÖZGÜRLÜKLER PARTİSİ	1.366	0,00	0	0,00
OCAK PARTİSİ	1.698	0,00	0	0,00
ADALET BİRLİK PARTİSİ	2.228	0,01	0	0,00
DEMOKRAT PARTİ	145.134	0,34	55	0,26
GÜÇ BİRLİĞİ PARTİSİ	0	0,00	0	0,00
MİLLET PARTİSİ	21.028	0,05	0	0,00
MİLLİ YOL PARTİSİ	12.072	0,03	1	0,00
ADALET PARTİSİ	2.889	0,01	0	0,00
AYDINLIK DEMOKRASİ PARTİSİ	880	0,00	0	0,00

SİYASİ PARTİLER	GEÇERLİ OY		KAZANILAN ASIL ÜYELİK	
	SAYI	ORAN(%)	SAYI	ORAN(%)
MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ	2.508.414	5,85	2.715	12,96
TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ	261.656	0,61	36	0,17
DEMOKRASİ VE ATILIM PARTİSİ	186.090	0,43	40	0,19
SAADET PARTİSİ	561.064	1,31	72	0,34
VATAN PARTİSİ	37.350	0,09	0	0,00
BAĞIMSIZ	122.219	0,29	7	0,03
GENEL TOPLAM	42.848.693	100 *	20.952**	100 ***

Kaynak: YSK Açık Veri Portalı, 9 Mayıs 2024, İnternet adresi: <https://ysk.gov.tr/tr/31-mart-2024-secimi/46637316>

1. Türkiye Geneli Değerlendirmesi

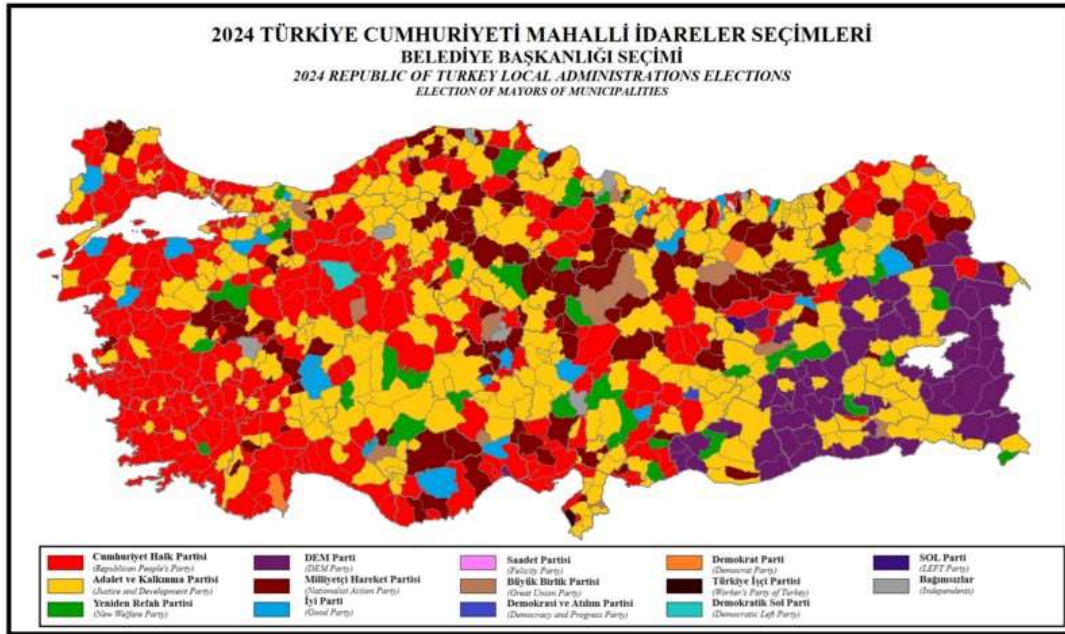
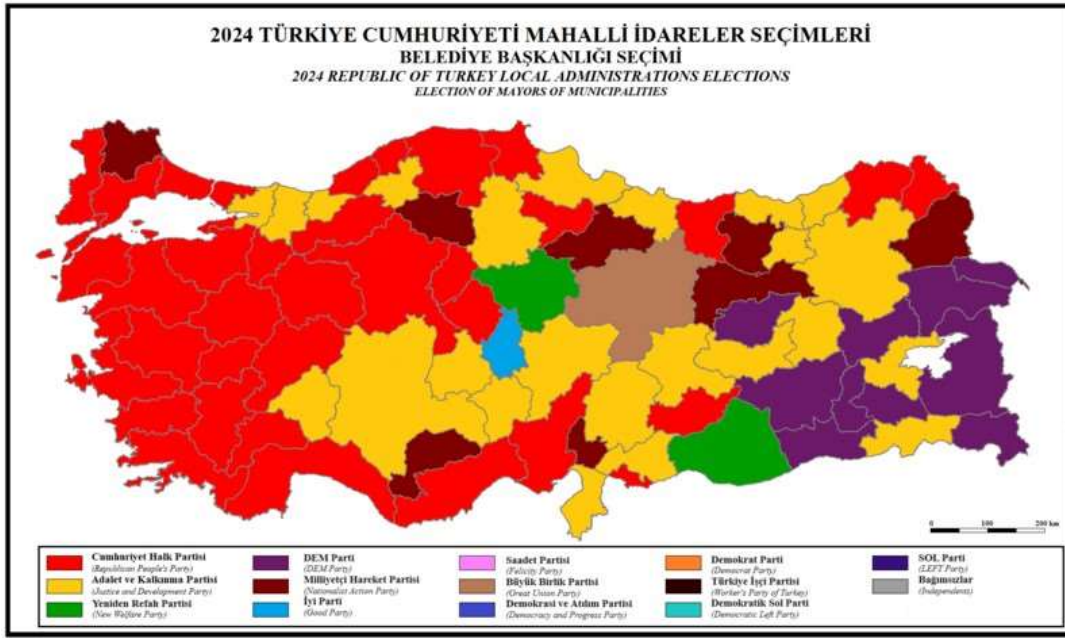
Türkiye’de yerel seçim sonuçlarının ülke geneline ilişkin değerlendirme yöntemi genel seçim sonuçlarına göre farklı bir yöntemi gerektirmektedir. Bunun nedeni 81 ilde hangi seçim sonuçlarının dikkate alınarak analiz yapılması gerektiğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü, büyükşehir, büyükşehir statüsü dışındaki illerin merkez ilçe veya ilçe belediye meclis üyeliği sonuçları dikkate alınarak yapılan partilerin ülke oy ortalamaları hesaplaması farklı sonuçlar vermektedir. Siyaset bilimci ve siyaset yorumcularının siyasi partilerin ülke oy ortalamalarını hesaplamak için ağırlıklı olarak üzerinde uzlaştıkları hesaplama yöntemi; büyükşehir belediye başkanlığı bulunan 30 ilde her partinin ilgili ilin ilçe belediye meclis üyeliği ortalamasını dikkate alarak parti il ortalamasını tespit etmek, büyükşehir statüsüne sahip olmayan illerde ise il genel meclisi oy ortalamalarına bakarak belirlemek.

Seçim sonuçlarıyla ilgili analizlerde bir diğer husus; partilerin reel oylarının mı yoksa nominal oylarının mı (parti oylarının sadece geçerli oylar dikkate alınarak hesaplanması) hesaplamaya dahil edileceğidir. Reel oyların hesaplanmasında parti oy ortalamaları alınırken sandığa gitmemiş olanlara, geçerli oylara ve geçersiz oyların tümüne göre dağılımının hesaplanması yöntemi kullanılırken, nominal oy hesaplamasında parti oyları sadece geçerli oylar dikkate alınarak hesaplanır. Seçim analizleri çalışmalarında genellikle nominal oylar dikkate alınsa da raporun bu kısmında reel oy oranlarına da yer verilerek, iki hesaplama arasındaki farka göre seçim sonuçları farklılaşmasına yer verilecektir. Bu ayrımlar ışığında analiz yapmak farklı değerlendirmeler yapmayı mümkün kılar. Reel oy hesaplaması resmî olarak kimin kazandığını (ilan edilen oranları) gösterirken, nominal oylar ise meşruiyeti güçlendiren bir faktör olarak toplumsal temsiliyet düzeyini anlamak için veri sağlayıcı⁹. Seçim sonuçlarının ülke genelinde değerlendirilmesinde her iki analizi birlikte dikkate almak, geleceğe dair çıkarımları ve partilerin yol haritalarının belirlenmesini kolaylaştıracaktır.

a. Reel Oylara Göre 31 Mart 2024 Yerel Seçim Sonuçları ve 14 Mayıs 2023 Genel Seçim Sonuçlarının Karşılaştırılması

Aşağıdaki haritalardan ilki 2024 yerel seçim sonuçlarının büyükşehir ve il belediye başkanlığı seçim sonuçlarına göre dağılımı, ikincisi ise ilçe belediye başkanlığı seçim sonuçlarına göre dağılımı partiler bazında göstermektedir.

⁹ Tol, “Seçimin...”,a.g.m.

Kaynak: Wikipedia, **Türkiye Yerel Seçimleri, 2024 Mahalli İdareler Seçimleri,** İnternet Adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/2024_T%C3%BCrkiye_yerel_se%C3%A7imleri#/media/Dosya:2024_Mahali_%C4%B0dareler_Se%C3%A7imleri.png

Haritalara ilişkin ayrıntılı değerlendirme raporun bir sonraki alt başlığında yapılmaktadır. İki haritayı birlikte değerlendirdiğimizde, AKP'nin ilçelerdeki varlığını kentsel alanlarda yeterince gösteremediğini, kentsel alanlarda yani il genelinde genişleyen CHP'nin ise AKP'nin hegemonyası altındaki illerde kendine yeni genişleme alanları bulunduğunu

söyleyebiliriz. Bir başka ifadeyle bu haritalar AKP'nin kasabalara çekilen görünümünü onaylamaktadır.

31 Mart 2024 ve 14 Mayıs 2023 Seçimlerinin Sayısal Olarak Karşılaştırılması

Kaynak: Sedat Ergin, "31 Mart seçimleri analizi (1) CHP VE AK Parti'nin gerçek oy miktarlarını nasıl okumalıyız", **Hürriyet Gazetesi**, İnternet adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/31-mart-secimleri-analizi-1-chp-ve-ak-partinin-gercek-oy-miktarlarini-nasil-okumaliyiz-42444378>, 16 Nisan 2024. Ayrıca bakınız. Sedat Ergin, "31 Mart Yerel Seçimi analizi (2) 51 ilde 'il genel meclisi' sonuçlarında tablo büyükşehirlerden biraz farklı", **Hürriyet Gazetesi**, İnternet adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/31-mart-yerel-secim-analizi-2-51-ilde-il-genel-meclisi-sonuclarinda-tablo-buyuksehirlerden-biraz-farkli-42444900>, 13 Nisan 2024.

Yukarıdaki tabloda 31 Mart 2024 yerel seçim sonuçları 30 büyükşehir belediye başkanları ve 51 ilin İl Genel Meclisi ve 30 büyükşehir belediye meclisleri ve 51 ilin il genel meclisi parti oy ortalamalarıyla, 14 Mayıs 2023 genel seçim parti oy ortalamaları verilmektedir. Biz değerlendirmemizi 30 büyükşehir belediye meclisleri (ilçe belediye meclis üyeliğinde kullanılmış oylar) ve 51 il genel meclisi oylarını göre yapıyoruz. Bu hesaplama göre, 31 Mart'ta ülke genelinde CHP % 34,4 oy oranı ile 1.parti, AKP ise % 32,4 ile 2.partidir. Yeniden Refah Partisi % 6,9 ile 3., MHP % 6,5 ile 4., DEM Parti % 5,7 ile 5., İYİ Parti % 4,5 ile 6., Zafer Partisi % 2,4 ile 7.partidir. Saadet Partisi ise % 1,3'lük bir oy ortalamasına sahiptir.

14 Mayıs milletvekili seçim sonuçlarıyla karşılaştırıldığında, CHP oylarını 9 puan arttırırken, AKP 2,9 puan düşürmüştü, Yeniden Refah Partisi 4,1 puan arttırmıştır. DEM Partisi oyları 3, MHP oyları 3,5, İYİ Parti oyları 5,4 puan gerilemiş, Zafer Partisi oyları ise seçime katıldığı yerlerde 0,2 puan artmıştır.

Oy miktarı olarak bakıldığında, 14 Mayıs'ta yurt içinde 18 milyon 586 bin oy alarak birinci parti olan (%35,32) AKP 31 Mart'ta 14 milyon 850 oya gerilemiş olup, 3 milyon 736 bin dolayında sert bir düşüş dikkat çekicidir. 14 Mayıs'ta ülke genelinde 13 milyon 374 bin oy alan CHP ise yerel seçimde oylarını 15 milyon 785 bine çıkarma başarısı göstermiştir. Artış 2 milyon 400 binin üzerindedir. 14 Mayıs'ta 5 milyon 283 bin civarında oy alan MHP'nin 31 Mart'ta oyları 3 milyon 15 bine gerilemiştir. İYİ Parti'nin de 14 Mayıs'ta 5 milyon 211 olan oyu, yerel seçimde 2 milyon 100 bine düşmüştür. 14 Mayıs'ta ancak 1 milyon 505 bin oy alabilen Yeniden Refah Partisi, oyunu iki katından da fazla artırarak 3 milyon 189 bin oya ulaşma başarısı göstermiştir¹⁰. Zafer Partisi'nin 14 Mayıs'ta 1 milyon 198 bin 447 olan oyu ise 1 milyon 117 bin 851'e gerilemiştir. Oransal olarak ise parti 0,2 puanlık bir artış yaşamış görünüyor.

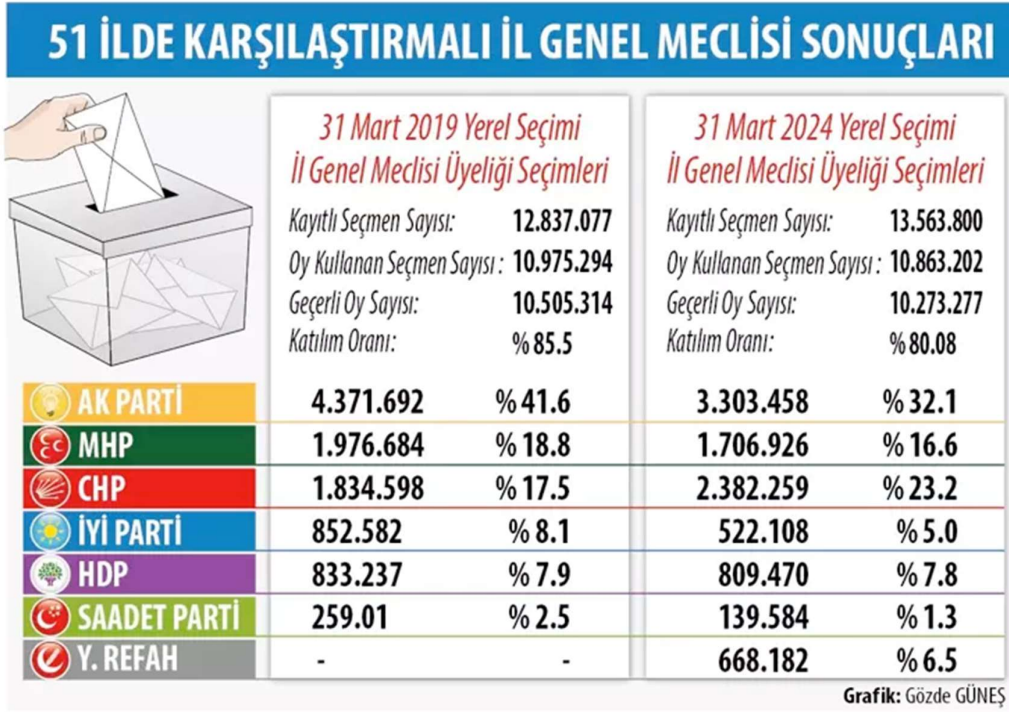
b. Reel Oylara Göre 31 Mart 2019 ve 31 Mart 2024 Yerel Seçim Sonuçlarının Karşılaştırılması

Büyükşehir Belediye Başkanlığı statüsüne sahip olmayan 51 ilde nüfusun 18 milyon 626 bin, 31 Mart için kayıtlı seçmen sayısı ise 13.563.800 olup, ülke genelinde kayıtlı seçmenlerin yaklaşık yüzde 22'si ne denk düşmektedir. Bu iller Trakya'dan Orta Anadolu ve Karadeniz'e, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya kadar Türkiye'nin bütün bölgelerine dağıldığı için, seçim coğrafyasındaki yaygınlığı yansıtması anlamında önemlidir. Son yerel seçimde seçime katılım oranı %80,08 ile ülke genelindeki %78,5 olan katılım düzeyinin sınırlı da olsa üzerindedir. 31 Mart 2019'da 10 milyon 975 bin 294 seçmen oy kullanırken, bu seçimde sandığa giden seçmenlerin sayısı beş yıl önceye göre 112 bin kadar geride olup, katılım bu anlamda 5 puan gerilemiştir¹¹. 51 ilde il genel meclisi sonuçlarına göre AKP 1.parti olmakla birlikte, 31 Mart 2019'a göre oyları 9,5 puan gerilemiştir. CHP % 23,2 ile bu illerin ortalamasına göre 2.parti olup, oyları % 17,5'ten % 23,2'ye yükselmiştir. 3.parti olan MHP'nin de oyları %18,8'den %16,6'ya gerilemiştir. CHP oyları 547.661 artarken, AKP 1.068.234, MHP 269.758 oy kaybetmiştir.

¹⁰ Sedat Ergin, "31 Mart seçimleri analizi (1) CHP VE AK Parti'nin gerçek oy miktarlarını nasıl okumalıyız", **Hürriyet Gazetesi**, İnternet adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/31-mart-secimleri-analizi-1-chp-ve-ak-partinin-gercek-oy-miktarlarini-nasil-okumaliyiz-42444378>, 16 Nisan 2024. Ayrıca bakınız. Sedat Ergin, "31 Mart Yerel Seçimi analizi (2) 51 ilde 'il genel meclisi' sonuçlarında tablo büyükşehirlerden biraz farklı", **Hürriyet Gazetesi**, İnternet adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/31-mart-yerel-secimi-analizi-2-51-ilde-il-genel-meclisi-sonuclarinda-tablo-buyuksehirlerden-biraz-farkli-42444900>, 13 Nisan 2024.

¹¹ Ergin, "31 Mart seçimleri analizi (1) CHP VE AK Parti'nin gerçek oy miktarlarını nasıl okumalıyız", **a.g.m.**, Ayrıca bakınız. Ergin, "31 Mart Yerel Seçimi analizi (2) 51 ilde 'il genel meclisi' sonuçlarında tablo büyükşehirlerden biraz farklı", **a.g.m.**

51 İlde Karşılaştırmalı İl Genel Meclisi Sonuçları

Kaynak: Sedat Ergin, “31 Mart seçimleri analizi (1) CHP VE AK Parti’nin gerçek oy miktarlarını nasıl okumalıyız”, **Hürriyet Gazetesi**, İnternet adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/31-mart-secimleri-analizi-1-chp-ve-ak-partinin-gercek-oy-miktarlarini-nasil-okumaliyiz-42444378>, 16 Nisan 2024. Ayrıca bakınız. Sedat Ergin, “31 Mart Yerel Seçimi analizi (2) 51 ilde ‘il genel meclisi’ sonuçlarında tablo büyükşehirlerden biraz farklı”, **Hürriyet Gazetesi**, İnternet adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/31-mart-yerel-secimi-analizi-2-51-ilde-il-genel-meclisi-sonuclarinda-tablo-buyuksehirlerden-biraz-farkli-42444900>, 13 Nisan 2024.

HDP-DEM çizgisinin oyları %7,9’dan %7,8’e çok sınırlı düşmüş, oy kaybı ise 23.767’dir. İYİ Parti’nin bu illerdeki ortalaması %8,1’den % 5’e gerilerken, oy kaybı 330.474’tür. Saadet Partisi oy ortalaması %2,5’ten % 1,3’e gerilemiş, YRP’nin ise ortalaması %6,5 olup, son seçimde aynı illerde 668.182 oy almayı başarmıştır.

İller düzeyinde ayrıntılı olarak bakıldığında, AK Parti 51 ilin 23’ünde seçimden 1.parti olarak çıkmıştır. Bu iller; Adıyaman, Afyon, Bingöl, Burdur, Çorum, Elazığ, Giresun, Gümüşhane, Isparta, Kastamonu, Kütahya, Nevşehir, Niğde, Rize, Sinop, Sivas, Yozgat, Aksaray, Bayburt, Ardahan, Karabük, Osmaniye ve Düzce, CHP ise Amasya, Artvin, Bolu, Bilecik, Çanakkale, Edirne, Kırklareli, Kırşehir, Tunceli, Uşak, Zonguldak, Kırıkkale, Bartın, Yalova, Kilis olmak üzere 15 ilde birinci parti konumunda olup, DEM Parti, Güneydoğu ve Doğu Anadolu’da Ağrı, Bitlis, Hakkâri, Kars, Muş, Siirt, Batman, Şırnak ve Iğdır olmak üzere 9 ilde birinciliği elde etmiştir. MHP ise Çankırı, Erzincan, Tokat ve Karaman olmak üzere 4 ilde birinci parti konumundadır. AK Parti 51 ilin 23’ünde il genel meclislerinde birinci parti konumunda

olmakla birlikte, bu illerin ancak 10'unda merkez ilçe belediye başkanlıklarını kazanabilmiştir ki bunlar; Bingöl, Çorum, Elazığ, Isparta, Niğde, Rize, Aksaray, Bayburt, Karabük ve Düzce'de merkez ilçe belediye başkanlıklarıdır. 15 ilde birinci parti olan CHP bu illerin 13'ünde merkez ilçedeki belediye başkanlıklarını kazanmıştır; Amasya, Artvin, Bilecik, Bolu, Çanakkale, Edirne, Kırşehir, Uşak, Zonguldak, Kırıkkale, Bartın, Yalova, Kilis. DEM Parti 6 ilde hem il genel meclisi çoğunluğuna sahip, hem de merkez ilçe belediye başkanlıklarını elde etmiştir; Ağrı, Hakkâri, Muş, Siirt, Batman ve Iğdır. MHP'nin aynı anda il genel meclislerinde birinci olduğu ve merkez ilçe belediyesini kazandığı 4 il Çankırı, Erzincan, Tokat ve Karaman'dır.

33 ilde il genel meclisinde en fazla oy alan partiyle, merkez ilçe belediye başkanlığını kazanan parti aynı iken, kalan 18 ilde tablo değişmektedir. CHP AKP'nin il genel meclisi oylarında birinci parti olduğu 8 ilde merkez ilçelerde belediye başkanlıklarını kazanmıştır. Bu iller: Adıyaman, Afyon, Burdur, Giresun, Kastamonu, Kütahya, Sinop, Ardahan. MHP ise AKP'nin il genel meclisinde birinci parti olduğu Osmaniye ve Gümüşhane'de merkez ilçe belediye başkanlıklarını kazanmıştır. AKP DEM Parti'nin il genelinde birinci parti olduğu Şırnak ve Bitlis'in merkez ilçelerini kazanırken, MHP DEM'in birinci parti olduğu Kars'ta merkez ilçe belediye başkanlığını kazanmıştır. İYİ Parti ise AKP'nin çoğunlukta olduğu Nevşehir'de merkez ilçede belediye başkanlığı seçiminden başarıyla çıkmıştır. Büyük Birlik Partisi AKP'nin il genelinde birinci olduğu Sivas'ta merkez ilçe belediye başkanlığını elde etti. DEM Parti CHP'nin birinci parti olduğu Tunceli'de merkez ilçe belediye başkanlığını kazanırken, AKP'nin birinci olduğu Yozgat'ta merkez ilçede Yeniden Refah Partisi belediye başkanlığını kazanmıştır.

Sonuç olarak bakıldığında, büyükşehir statüsüne sahip olmayan 51 ilin 21'inde şehir merkezindeki ilçelerde belediye başkanlıklarını CHP, 12'sinde AKP, 8'inde MHP, 7'sinde DEM kazanırken, Yeniden Refah, İYİ Parti ve Büyük Birlik Partisi birer ilde merkez ilçe belediye başkanlıklarını elde etmiştir¹².

Yerel seçime siyasi partilerden özellikle AKP ve MHP genel seçimlerde olduğu gibi çoğu ilde hukuken mümkün olmasa bile ittifak olarak değerlendirilebilecek seçim iş birliği yapmıştır. Cumhur İttifakı bileşenleri, 30 büyükşehir için tam iş birliğine giderken kalan 51 ilde sınırlı iş birliklerine yönelmişlerdir. MHP büyük çoğunluğu Güneydoğu'da olmak üzere 24 ilin merkezinde belediye başkan adayı çıkarmayarak, doğrudan AKP adayını desteklemiş, AKP bu illerden Bingöl, Bitlis, Çorum, Rize, Şırnak olmak üzere 5 ilde belediye başkanlıklarını

¹² Ergin, "31 Mart Yerel Seçimi analizi (2) 51 ilde 'il genel meclisi'...", **a.g.m.**

kazanabilmiştir. Buna mukabil AKP Kırklareli, Erzincan, Bartın, Kars, Osmaniye’de belediye başkan adayı çıkartmayarak il merkezlerinde MHP’li adayları desteklemiş, Bartın’da belediye başkanlığını CHP kazanırken, diğer illerde MHP başkanlıkları elde etmiştir. AKP ve MHP 22 ilin merkezinde kendi adaylarını çıkartarak birbirlerine rakip olmuş, rekabetin yaşandığı 8 ilde Afyon, Aksaray, Bayburt, Düzce, Elâzığ, Isparta, Karabük, Niğde merkez ilçelerinde belediye başkanlıklarını AKP, 4 il merkezinde (Çankırı, Gümüşhane, Karaman ve Tokat) ise belediye başkanlıklarını MHP elde etmiştir. CHP AKP ile MHP arasında iş birliğinin olduğu Amasya, Kastamonu, Kırıkkale, Kilis, Kütahya, Uşak’ta merkez ilçe belediye başkanlıklarını kazanırken, İYİ Parti, BBP ve Yeniden Refah Partisi birer merkez ilçe belediye başkanlığı kazanabilmişlerdir¹³. Bu sonuçlar Cumhur ittifakı bileşenlerinin yaptığı seçim iş birliğinin kısmen başarıyla sonuçlandığına işaret etmekle birlikte, AKP ve MHP’nin iş birliğinden bekledikleri ölçüde başarıyı elde edemedikleri açıktır.

Seçim sonuçlarına ilişkin bir diğer önemli bulgu 81 ilin 48’inde CHP’nin gösterdiği adayların partisinden (yerel meclis sonuçlarına göre) daha fazla oy almış olmalarıdır. Bunun anlamı; ülkede iktidar değiştirecek bir seçim yolculuğu için bakılması gereken verinin, yerelde dahi teveccüh görenin partiden ziyade adaylar olduğuydu. Yani CHP’nin asıl başarısının kaynağının doğru yerde doğru adaylar çıkarıp¹⁴ rakiplerle yarışmak olduğu söylenebilir.

c. Nominal Oylara Göre 31 Mart 2024 Yerel ve 14 Mayıs 2023 Genel Seçim Sonuçlarının Karşılaştırılması

Son genel ve yerel seçim sonuçları geçerli oylara dayalı nominal oy hesaplama yöntemi ışığında incelendiğinde, partilerin reel oy ortalamalarına göre farklı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki tabloda 2023 genel seçimleri ile 2024 yerel seçimlerinin sonuçları nominal oylara göre karşılaştırılmaktadır. Bu tabloda ilk dikkati çeken, 14 Mayıs genel seçimlerinde yaklaşık 10 seçmenden 1’i seçime katılmazken, bu seçimde 5 seçmenden 1’inin sandığa gitmemesidir.

¹³ Ergin, “31 Mart Yerel Seçimi analizi (2) 51 ilde ‘il genel meclisi’..., **a.g.m.**

¹⁴ Özge Öner, “İstanbul’u Alan Türkiye’yi Alır...Ama Nasıl?”, **Gazete Oksijen**, S.169, 5-11 Nisan 2024

2024 Yerel Seçimleri ile 2023 Genel Seçimleri Yerel Meclis Seçimlerinin Karşılaştırılması

	2024 Yerel Meclis		2023 Genel Meclis		Fark	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Katılmayan	11.234.999	21,5	6.777.696	11,1	6.507.903	10,5
Geçersiz oy	2.394.589	1,9	1.365.867	2,2	1.028.722	1,6
AK Parti	14.850.472	24,2	18.586.197	30,6	-3.735.665	-4,4
MHP	1.015.476	4,9	5.283.345	8,7	-2.267.869	-3,8
Yeniden Refah	1.189.913	5,2	1.505.716	2,5	1.684.177	2,7
HÜDA PAR	316.547	0,5			316.547	0,5
DSP	53.975	0,1			53.975	0,1
Boyük Birlik	585.585	1,0	522.470	0,9	63.115	0,1
CHP	15.785.662	25,7	13.374.463	22,0	2.411.199	3,7
Saadet	593.817	1,0			593.817	1,0
DEVA Partisi	207.824	0,3			207.824	0,3
DP	154.326	0,3			154.326	0,3
Gelecek Partisi	55.324	0,1			55.324	0,1
İyi Parti	2.100.388	3,4	5.211.632	8,6	-3.111.444	-5,2
DEM Parti	1.644.692	4,3	4.624.094	7,6	-1.979.402	-3,3
TİP	281.586	0,5	903.747	1,5	-622.161	-1,0
Zafer Partisi	1.117.851	1,8	1.198.647	2,0	-80.796	-0,2
Memleket	116.480	0,2	487.910	0,8	-371.430	-0,6
Diğer	721.626	1,2	930.006	1,5	-198.380	-0,3
Toplam Seçmen	61.430.594	100,0	60.721.745	100,0	709.189	0,0

Kaynak: Bekir Ağırdir, "Yerel Seçimin Ardından", *Gazete Oksijen*, S.169, 5-11 Nisan 2024.

CHP nominal oylara göre hesaplama yapıldığında, 14 Mayıs'ta %22 olan oylarını belediye meclislerinde %25,7'ye yükseltmiştir. AKP oyları ise %30,6'dan %24,2'ye gerilemiştir. Bu anlamda CHP oylarını 2.411.199 arttırırken, AKP 3.735.665 oy kaybetmiştir. MHP oyları %8,7'den %4,9'a gerilerken, 2.267.869 oy kaybetmiş, İYİP oy ortalaması da %8,6'dan %3,4'e gerilemiştir. Bu partinin miktar olarak kaybı 3.111.444 oydur. DEM Parti'nin nominal oylar itibarıyla ortalaması %7,6'dan %4,3'e gerilerken, miktar olarak kaybı -1.979.402'dir. Yeniden Refah partisi'nin %2,5 olan 14 Mayıs oyları % 5,2'ye yükselerek, 1.684.177 oy artışı sağlamıştır. Zafer Partisi oy ortalaması ise % 2,'den %1,8'e gerileyerek, 80.796 oy kaybetmiştir. Gelecek partisi ancak % 0,1, DEVA 207.824 oyla % 0,3 ortalamaya ulaşmıştır.

AKP 14 Mayıs'ta nominal oylar anlamında her 100 seçmenin 30'unun oyunu elde etmişken, bu kez ancak 24'ünün oyunu alabilmiş görünüyor. Cumhuriyet İttifakı son genel seçimde oyların üzerinden yüzde 42,6 oy oranına ulaşmışken bu kez yüzde 35,8'e gerilemiştir. Toplam ittifak oyu olarak 4 milyon oy kaybetmiş gibi görünse de, AKP 3.7 milyon, MHP 2.3 milyon oy kaybetmiş, bunların 1.7 milyonu YRP üzerinden ittifak arkasında durmaya devam etmiş görünmektedir. Miktar olarak CHP oyları 2.4 milyon artmış olsa da, 2023 oylarında listelerinde yer verdiği Saadet, DEVA, Gelecek ve Demokrat partileri oylarının da bulunduğu

hatırlanırsa, CHP'deki oy artışının aslında bir miktar daha fazla olduğunu söylemek yanlış olmaz.

2024 Yerel Seçimleri Belediye Başkanlığı ve Belediye Meclisi Seçimleri Oy Karşılaştırmaları

	2024 Belediye Meclisi		2024 Başkanlık		Fark	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Katılmayan	13.234.999	21,5	13.174.837	21,4	60.162	0,1
Geçersiz oy	2.394.589	3,9	2.230.036	3,6	164.573	0,3
AK Parti	14.890.472	24,2	16.339.297	26,6	-1.448.825	-3,4
MHP	3.035.475	4,9	2.296.751	3,7	718.725	1,2
Yeniçenefah	3.189.913	5,2	2.451.796	4,0	738.117	0,6
HKÜDA PAR	316.547	0,5	251.878	0,4	62.679	0,1
DSP	53.975	0,1	48.842	0,1	5.133	0,0
Büyük Birlik	585.385	1,0	200.244	0,3	385.141	0,6
CHP	15.785.662	25,7	17.385.867	28,3	-1.600.205	-2,6
Saadet	591.837	1,0	503.216	0,8	90.601	0,1
DEVA Partisi	207.824	0,3	190.603	0,3	17.221	0,1
DP	154.326	0,3	92.137	0,1	62.189	0,1
Gelecek Partisi	55.824	0,1	34.232	0,1	21.092	0,0
İyi Parti	2.100.188	3,4	1.736.293	2,8	363.895	0,6
DEM Parti	2.644.692	4,3	2.624.935	4,3	19.757	0,0
YDP	281.588	0,5	71.158	0,1	210.430	0,3
Zafer Partisi	1.117.851	1,8	801.183	1,3	316.668	0,5
Memleket	116.480	0,2	78.384	0,1	38.096	0,1
Diğer	731.626	1,2	575.447	0,9	156.179	0,3
Toplam Seçmen	61.430.934	100	61.429.092	100,0	1.842	0,0

	Bel.Mec. 2024		Gen.Seç. 2023		Fark	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Katılmayan + geç. oy	15.629.588	25,4	8.099.563	13,3	7.536.025	32,1
İktidar bloku	22.011.968	35,8	25.897.688	42,6	-3.885.720	-6,8
Muhalefet bloku	23.057.752	37,5	25.800.488	42,5	-2.742.736	-5,0
Diğer	731.626	1,2	930.006	1,5	-198.380	-0,3
Toplam Seçmen	61.430.934	100	60.721.745	100	709.189	0

Kaynak: Bekir Ağırır, "Yerel Seçimin Ardından", Gazete Oksijen, S.169, 5-11 Nisan 2024.

Yukarıdaki devam tablosunun alt kısmında 2023 genel ve 2024 yerel seçimlerinde belediye meclis üyeliği için toplam seçmen sayıları, seçime katılmayan seçmen sayıları ile iktidar ve muhalefet bloklarına oy veren seçmen sayıları ve oranları gösterilmektedir. Buna göre, kayıtlı toplam seçmen sayısı 60.721.745'ten 61.430.934'e yükselerek, 709.189 seçmen sayısı artışı olmakla birlikte, 14 Mayıs'ta sandığa 6.727.696 seçmen gitmezken, bu seçimde katılmayan seçmen sayısı 13.234.999'dur.

Tablonun üst kısmındaki verilere göre, 31 Mart 2024 seçim sonuçları belediye başkanlığı ve belediye meclis üyeliği itibarıyla belirgin ölçüde farklılaşmaktadır. Tablodan öne çıkan örüntü seçmenin başkanlık yarışlarında büyük partilere doğru doğru meyiletme eğiliminde olmalarıdır. Belediye başkanlığı yarışlarında seçmen ikili rekabete, bir anlamda kazanacak adaylara doğru toplama eğilimi göstermiş durumdadır. Bunun anlamı; seçmenin muhtemelen

seçim iş birlikleri gibi zorlama yöntemler yerine kendisi iki kanatta da konsolide etmesidir. Bu seçmenin stratejik oy verme davranışıyla gerçekleşmektedir.

Tablo iş birlikleri üzerinden incelendiğinde, blok içi partilerin seçmenlerinin AKP’li ve CHP’li başkan adaylarında topladıkları sayısal olarak da görülmektedir. AKP’li başkan adayları AKP’nin meclis oylarından 1,5 milyon, CHP’li başkan adayları da partisinin meclis oylarından 1,6 milyon fazla oy almışlardır. Bu anlamda seçmenler başkanlık oylarında iki tarafta da bir konsolidasyon üretmiştir denilebilir. Seçmen tabanındaki konsolidasyon partilerin yönetimleri, kurumsal akılları arası ittifaklar üzerinden değil seçmen gözünde daha geniş bir ittifak oluşmasına denk düşmektedir¹⁵. Ortaya çıkan bu görüntü, önümüzdeki süreçte siyasetin doğal akışına uymayan ittifaklar gibi mekanik yöntemlerle değil, doğal seçmen tercihleriyle parti sistemi ve siyasetinin olağanlaşma olasılığına dayalı ittifakların gelişme imkanına dikkat çeker.

Partilerin 2019 ve 2024 Yerel Seçimlerinde Aldıkları Nominal Oy Oranları ve Farkları

	Nominal oy oranları (%)		
	2019	2024	Fark
AK Parti	42.7	32.4	-10.3
CHP	28.6	34.5	5.9
MHP	8.1	6.6	-1.5
İYİ P.	7.3	4.6	-2.7
HDP	5.8	5.8	-0.1
YRP	0.0	7.0	7.0
Diğer	7.4	9.2	1.7
Toplam	100%	100%	0%

Kaynak: Tol, “Seçimin Faturaları...”, a.g.m.

2019 ve 2024 seçimlerinde partilerin reel ve nominal oyları karşılaştırıldığında, AK Parti nominal oy hesaplamasına göre 10,3, reel oy hesaplamasına göre 10,4 puan oy kaybetmiş görünüyor. Bu durum AK Parti’nin son genel seçime göre toplam seçmenlerin 10,4 puanını kaybetmesi anlamında dikkate değer. CHP ise nominal olarak 5,9, toplam seçmenler içinde ise oylarının 2,6 puan arttırmış görünüyor.

¹⁵ Kaynak: Bekir Ağırır, “Yerel Seçimin Ardından”, **Gazete Oksijen**, S.169, 5-11 Nisan 2024,

Partilerin 2019 ve 2024 Yerel Seçimlerinde Aldıkları Reel Oy Oranları ve Farkları

	Reel oy oranları (%)		
	2019	2024	Fark
AK Parti	34.6	24.2	-10.4
CHP	23.2	25.7	2.6
MHP	6.6	4.9	-1.7
İYİ P.	5.9	3.4	-2.5
HDP	4.7	4.3	-0.4
YRP	0.0	5.2	5.2
Diğer	6.0	6.8	0.8
Oysuz	19.0	25.4	6.5
Toplam	100.0	100.0	0.0

Kaynak: Tol, “Seçimin Faturaları...”, a.g.m.

YRP nominal olarak 7, toplam seçmenler içinde ise 5,2 puan oy artışı sağlarken, İYİ Parti nominal oylarda 2,7, reel oylarda 2,5 puan kayıp yaşamıştır. MHP’ye bakıldığında nominal olarak 1,5, reel olarak 1,7 puan oy kaybına sahiptir. Toplam seçmenler içinde oy kullanmayan seçmenlerin oranı 31 Mart 2019’da % 19, son yerel seçimde % 25,4’tür.

2. Parti Oylarındaki Değişim

a. Büyükşehir ve İl Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçlarındaki Değişim

31 Mart 2024 yerel seçimlerinde partilerin oy oranlarındaki değişim doğal olarak 30 büyükşehir ve 51 ilde belediye başkanlığını kazanan partilerin de belirgin biçimde değişmesine neden olmuştur. Aşağıdaki tabloda 2019’dan 2024’e belediye başkanlıklarının hangi partiler arasında el değiştirdiğini göstermektedir.

Murat Kızılböğâ tarafından hazırlanmış olan aşağıdaki tabloya göre, 31 Mart 2019 belediye başkanlığı seçimleriyle karşılaştırıldığında, Ak parti 3 ilde belediye başkanlığını kazanırken, 18 ilde bir önceki yerel seçimde kazandığı belediye başkanlıklarını kaybetmiştir.

2019'dan 2024 Yerel Seçimlerine 30 Büyükşehir ve 51 İl Belediye Başkanlıkları Geçişleri

İller	Seçimden önce	Seçilen	İller	Seçimden önce	Seçilen	İller	Seçimden önce	Seçilen	İller	Seçimden önce	Seçilen	İller	Seçimden önce	Seçilen
Adana	CHP	CHP	Çankırı	MHP	MHP	İzmir	CHP	CHP	Ordu	AKP	AKP	Bayburt	MHP	AKP
Adıyaman	AKP	CHP	Çorum	AKP	AKP	Kars	HDP	MHP	Rize	AKP	AKP	Karaman	MHP	MHP
Afyon	AKP	CHP	Denizli	AKP	CHP	Kastamonu	MHP	CHP	Sakarya	AKP	AKP	Kırıkkale	AKP	CHP
Ağrı	AKP	DEM	Diyarbakır	HDP	DEM	Kayseri	AKP	AKP	Samsun	AKP	AKP	Batman	HDP	DEM
Amasya	MHP	CHP	Edirne	CHP	CHP	Kırklareli	CHP	MHP	Siirt	HDP	DEM	Şırnak	AKP	AKP
Ankara	CHP	CHP	Elazığ	AKP	AKP	Kırşehir	CHP	CHP	Sinop	CHP	CHP	Bartın	MHP	CHP
Antalya	CHP	CHP	Erzincan	MHP	MHP	Kocaeli	AKP	AKP	Sivas	AKP	BBP	Ardahan	CHP	CHP
Artvin	CHP	CHP	Erzurum	AKP	AKP	Konya	AKP	AKP	Tekirdağ	CHP	CHP	İğdir	HDP	DEM
Aydın	CHP	CHP	Eskişehir	CHP	CHP	Kütahya	MHP	CHP	Tokat	AKP	MHP	Yalova	CHP	CHP
Balıkesir	AKP	CHP	Gaziantep	AKP	AKP	Malatya	AKP	AKP	Trabzon	AKP	AKP	Karabük	MHP	AKP
Bilecik	CHP	CHP	Giresun	AKP	CHP	Manisa	MHP	CHP	Tunceli	TKP	DEM	Kilis	AKP	CHP
Bingöl	AKP	AKP	Gümüşhane	AKP	MHP	K. Maraş	AKP	AKP	Şanlıurfa	AKP	YRP	Osmaniye	MHP	MHP
Bitlis	AKP	AKP	Hakkâri	HDP	DEM	Mardin	HDP	DEM	Uşak	AKP	CHP	Düzce	AKP	AKP
Bolu	CHP	CHP	Hatay	CHP	AKP	Muğla	CHP	CHP	Van	HDP	DEM			
Burdur	CHP	CHP	Isparta	AKP	AKP	Muş	AKP	DEM	Yozgat	AKP	YRP			
Bursa	AKP	CHP	Mersin	CHP	CHP	Nevşehir	AKP	İYİ	Zonguldak	AKP	CHP			
Çanakkale	CHP	CHP	İstanbul	CHP	CHP	Niğde	AKP	AKP	Aksaray	AKP	AKP			

Kaynak: Murat Kızılböğâ; <https://twitter.com/yirmiucderece/status/1778823004077621497/photo/1>

AKP geçen dönem 2'si MHP'de, 1'i CHP'de olan 3 belediye başkanlığını bu kez kazanırken, geçen dönem elde ettiği 18 başkanlığın 10'unu CHP, 2'sini MHP, 2'sini Yeniden Refah Partisi, 2'sini DEM Parti, 1'ini İYİ Parti, 1'ini de BBP'ye kaptırmıştır. CHP yeni kazandığı 15 belediye başkanlığından 10'unu AKP'den, 5'ini MHP'den alırken, 1 belediye başkanlığını AK Parti'ye, 1'ini MHP'ye kaptırmıştır. DEM parti 2019'a göre 3 belediye başkanlığını başka partilerden kazanırken, 1'ini kaybetmiştir. AKP'nin geçen seçim kazandığı 2 belediye başkanlığını bu partiden alırken, 1'ini TKP'den almış, buna karşılık, 1 belediye başkanlığını ise MHP'ye kaptırmıştır. MHP bu seçimde bir öncekine göre diğer partilerden 4 belediye başkanlığını alırken, 7'sini başka partilere kaptırmıştır. AKP'den 2, CHP'den 1, DEM Parti'den 1 belediye başkanlığını kapatan parti, CHP'ye 5, AK Parti'ye 2 belediye başkanlığını kaptırmıştır. Yeniden Refah partisi ise daha önce AK Parti'nin yönetiminde olan 2 ilde son seçimde belediye başkanlığını kazanmıştır. İYİ Parti ve Büyük Birlik Partisi geçen dönemde AK Parti'de olan birer ilde belediye başkanlıklarını kazanırken, TKP 2019'da kazandığı 1 ildeki belediye başkanlığını DEM'e kaptırmıştır¹⁶.

Büyükşehirilere bakıldığında, 5 büyükşehirin 4'ünde (İstanbul, Ankara, İzmir, Adana) CHP bir önceki seçimde olduğu gibi belediye başkanlıklarını kazanırken, Bursa'da CHP adayı Mustafa

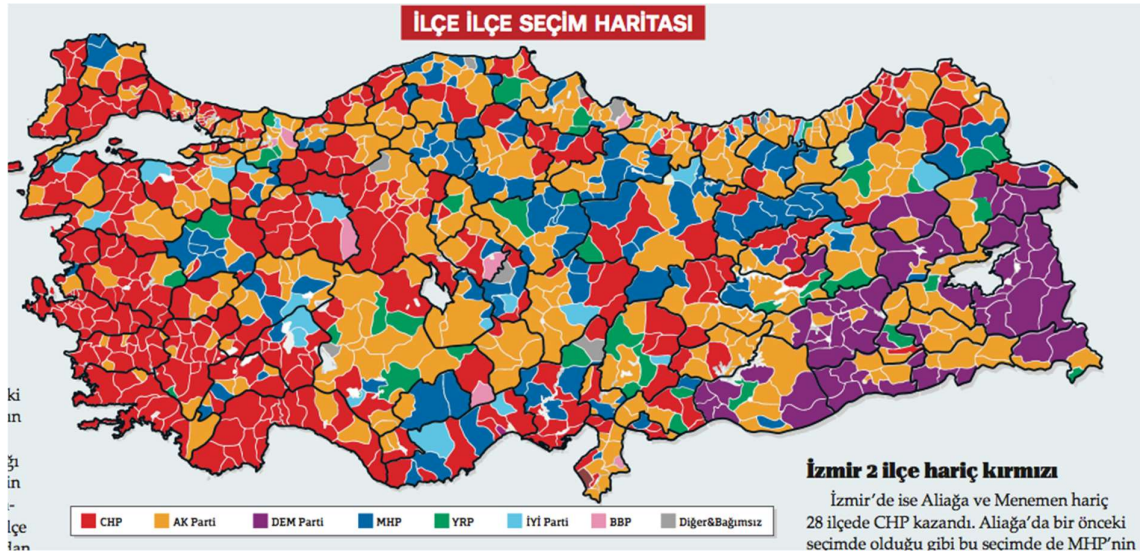
¹⁶ Murat Kızılböğâ, <https://twitter.com/yirmiucderece/status/1778823004077621497/photo/1>

Bozbey 4 dönemlik AKP belediyeçiliğini kentte sona erdirerek, AKP karşısında belediye başkanlığını kazanmıştır. İstanbul'da Ekrem İmamoğlu, Ankara'da Mansur Yavaş, Adana'da Zeydan Karalar ikinci kez aday gösterilip seçilmişlerdir. Partiler arasındaki bu belediye başkanlığı değişimi seçim coğrafyasında 2019'a göre dikkate değer bir değişimin yaşandığını göstermesi anlamında dikkate değerdir.

b. İlçe Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçlarındaki Değişim

31 Mart yerel seçim sonuçlarını ilçe belediye başkanlıklarında partilerin performanslarına göre incelediğimizde, ilk belirtilmesi gereken; 2019 yerel seçiminde Türkiye'de 973 ilçesinin 535'inde AK Parti, 191'inde CHP belediye başkanlıklarını kazanmışken, bu seçimde CHP kazandığı belediye başkanlığı sayısını 337'ye çıkarırken, AK Parti'nin belediye başkanlığı sayısının 356'ya düşmesidir.

2024 Yerel Seçimi İlçe Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları

Kaynak: Gazete Oksijen, 5-11 Mayıs 2024.

Yukarıdaki haritada 2024 yerel seçimi türlerinden ilçe belediye başkanlığı sonuçlarının dağılımı gösterilmektedir.

AKP'nin 2019'da kazandığı 138 ilçede bu seçimde CHP belediye başkanlıklarını elde ederken, CHP'den AKP'ye geçen ilçe sayısı ise 26 ile sınırlı kalmıştır. Diğer yandan, 2019'da MHP'nin kazandığı 35 ilçede bu seçimde belediye başkanlıklarını CHP elde etmiştir. Bunun yanısıra, 45 ilçede belediye yönetimi AKP'den MHP'ye geçerken, 31'inde de MHP, AK Parti'nin elinde tuttuğu belediyelerde seçim kazanmıştır.

İstanbul'da 13 ilçeyi AKP, 26 ilçeyi CHP kazanırken, 2019 seçimlerinde kazandığı Adalar,

Ataşehir, Avcılar, Bakırköy, Beşiktaş, Beylikdüzü, Büyükçekmece, Esenyurt, Kadıköy, Kartal, Küçükçekmece, Maltepe, Sarıyer ve Şişli’de yine CHP belediye başkanlıklarını kazanmış, buna ilave olarak 12 ilçede daha seçim kazanmıştır. CHP AKP’nin yönetiminde olduğu 12, MHP’nin yönetiminde olduğu bir ilçeyi kazanmıştır. Bunlardan AKP’nin kaybettiği ilçe sayısı 12 iken MHP de 1 ilçeyi CHP’ye kaptırmış oldu. Bir önceki seçimde AKP’nin kazandığı Çatalca, Eyüpsultan, Gaziosmanpaşa, Bayrampaşa, Beyoğlu, Beykoz, Sancaktepe, Çekmeköy, Şile, Tuzla ve Üsküdar ile MHP’nin kazandığı Silivri’de belediye başkanlıklarını bu seçimde CHP elde etmiştir.

Ankara’da 2019 seçimlerinde CHP sadece Çankaya, Elmadağ ve Yenimahalle’de kazanan AK Parti’dir. CHP’ye geçen 13 ilçeden Nallıhan, Beypazarı, Kalecik, Kahramankazan, Ayaş, Keçiören, Haymana, Mamak, Güdül ve Şereflikoçhisar’da 2019 yerel seçimlerinde AK Parti başarı kazanırken, Etimesgut, Polatlı ve Gölbaşı’nda ise MHP belediye başkanlıklarını elde etmişti. Bunun anlamı; CHP’nin Ankara’da 13 ilçeyi daha kazanması, AK Parti’nin yönetiminde olduğu 19 ilçeden 11’inde CHP’ye karşı belediye başkanlığı seçimlerini kaybetmesidir.

İzmir’de ise Aliağa ve Menemen hariç 28 ilçede CHP belediye başkanlıklarını elde ederken, Aliağa’da bir önceki seçimde olduğu gibi bu seçimde de MHP’nin adayı belediye başkanı olarak seçilmiş, Menemen’de ise 2019’da seçilen başkanın görevden alınmasından sonra kurayla belediye başkanı seçilen AKP’li meclis üyesi, aday gösterildiği bu seçimde belediye başkanlığını kazanmıştır. CHP İzmir’de 2019’a göre kazandığı belediye başkanlıklarına Bayındır, Bergama, Kınık, Kiraz ve Tire’yi dahil etme başarısı gösterirken, bunlardan dördü AKP’li, biri MHP’li (Kiraz) belediye başkanlarıydı. Genel olarak bakıldığında, 3 büyükşehirdeki 94 ilçenin 70’inde belediye başkanlığı seçimlerini CHP adayları kazanmış olup¹⁷, bu anlamda CHP sadece iller düzeyinde değil, ilçeler düzeyinde de özellikle büyükşehirlerin ilçelerinde belediye başkanlıklarını kazanma anlamında seçimden başarıyla çıkmıştır.

c. Partilerin Coğrafi Bölgelere Göre Oy Değişimi

Siyasi partilerin seçimlerde aldıkları oyların coğrafi bölgeler temelinde analiz edilmesi partilerin coğrafi tabanları hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar. Bu çerçevede 31 Mart seçim sonuçları coğrafi bölgeler itibarıyla incelendiğinde, partilerin oy güçleri ve bir önceki seçime göre oy kayıp/kazançlarında belediye meclisleri ve il genel meclisleri sonuçlarına göre şu

¹⁷ Gazete Oksijen, 5-11 Mayıs 2024.

bulgular dikkat çekmektedir¹⁸:

Akdeniz Bölgesi

Akdeniz bölgesinde oy ortalaması itibarıyla birinci parti olan CHP 2019 yerel seçimine göre oylarını 6,1 puan artırarak %38,2 ortalamaya ulaşmıştır. İkinci parti olan AKP oylarında 6,7 puanlık bir gerileme yaşanmış ve oy ortalaması %25,0'e gerilemiştir. MHP %12,0 oy oranıyla üçüncü partidir ve 2019'a göre 3,4 puan oy kaybına uğramış görünüyor. Parti %6,5'lik oya sahip olup, oy kaybı 4 puandır. Yeniden Refah Partisi %5,8 , DEM Parti 0,4'lük artışla %3,0, Zafer Partisi % 2,1 , Diğer partiler toplam % 7,4 oy almışlardır.

Ege Bölgesi

Ege bölgesinde Belediye Meclisi + İl Genel Meclisi Seçim Sonuçlarına göre CHP 4,9 puanlık artışla %44,3 oy ortalamasına ulaşırken, AKP 7,1 puanlık kayıpla %28,1 oy elde etmiştir. MHP %8,5 oy ortalamasına sahip olup, bir önceki seçime göre kaybı 1,2 puandır. İYİ Parti'nin oyu % 6,0 olmakla birlikte, -1,7 puan kayıp yaşamıştır. Yeniden Refah Partisi %2,8 oy elde ederken, bölgede DEM Parti oylarının 1 puan arttırarak %2,8'e ulaşmıştır. Zafer Partisi'nin %2,3'lük oyuna karşılık, diğer partilerin toplam oyu 1 puan gerileyerek, %5,2'de kalmıştır.

İç Anadolu Bölgesi

Bu bölgede partilerin Belediye Meclisi + İl Genel Meclisi Seçim Sonucuna göre oy ortalamaları ve değişimine bakıldığında, CHP oylarını 7,8 puan arttırarak %33,2'ye taşımış ve 1.parti olmuştur. AKP bölge illerinde ortalama 15 puan kayıp yaşayarak, % 32,0'lik oy oranıyla 2., MHP 0,6 puanlık kayıp ve % 9,2 oyla 3.partidir. Yeniden Refah Partisi bölgede % 9,1 oy ortalamasına ulaşırken, İYİ Parti 4,2 puanlık kayıpla %4,9 oya sahiptir. BBP 0,7'lik oy kaybı ve % 3,2'lik oy ortalamasıyla dikkat çekiyor. Zafer Partisi %3,1, Diğer partiler %0,5 puanlık artışa rağmen ancak % 5,3 oy toplamışlardır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi

Bölgede 1. Parti DEM Parti olup, bir önceki seçime göre 1,0'lik oy artışıyla %32,7 ortalamaya ulaşmıştır. İkinci parti olan AKP çok keskin bir oy kaybına uğrayarak (-15,4) %28,6 oy elde etmiştir. Yeniden Refah Partisi %13,5, CHP %11,4 (+3,8) oya sahip partiler

¹⁸ Analize temel oluşturan bulgularla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Kızılboga, Twitter, 2-7 Nisan 2024, İnternet Adresi: https://twitter.com/mrt_kizil/status/1777046505297150313

olarak dikkat çekiyor. HÜDA-PAR % 4,2, Saadet Partisi 4,7'lik kayıpla % 1,2, MHP 0,4'lük kayıpla % 2,2, Diğerleri 2,0'lik kayıpla % 6,2 oy elde etmişlerdir.

Marmara Bölgesi

Marmara bölgesinde 1.parti konumuna yükselen CHP %42,5'lik oy ortalamasına sahip olup, oylarını 5,8 puan arttırmış, AKP oyları ise 8,7'lik puanlık azalma ile %37'ye gerilemiştir. Yeniden Refah %4,9, ZAFER Partisi ise % 3,6 oy elde etmiş görünüyor. DEM Parti oyları 1,0'lik kayıpla %1,8 iken, İYİ Parti 1,9 puanlık kayıpla % 3,4 ortalamaya sahip. Zafer Partisi %3,4, MHP %1,5 (-1,0), Diğerleri - % 5,5 (-1,5)oy ortalamasına ulaşmışlardır.

Doğu Anadolu Bölgesi

Doğu Anadolu bölgesinde Belediye Meclisi + İl Genel Meclisi Seçim Sonuçlarına göre AKP 10,8'lik oy kaybına rağmen, %32,5 ile birinci partidir. DEM Parti 0,4'lük artış ve %25,4 oyla ikinci parti, CHP 3,3 puanlık artış ve %11,5 oyla bölgede dördüncü parti konumunda. Yeniden Refah -% 11,2, MHP -3,1'lik kayba rağmen %6,0, İYİ Parti 2,8'lik kayıpla %3,2 oy toplamıştır. HÜDA-PAR %2,0, Diğerleri ise 0,2'lik kayıpla % 8,2 toplam oy ortalamasına ulaşmışlardır.

Karadeniz Bölgesi

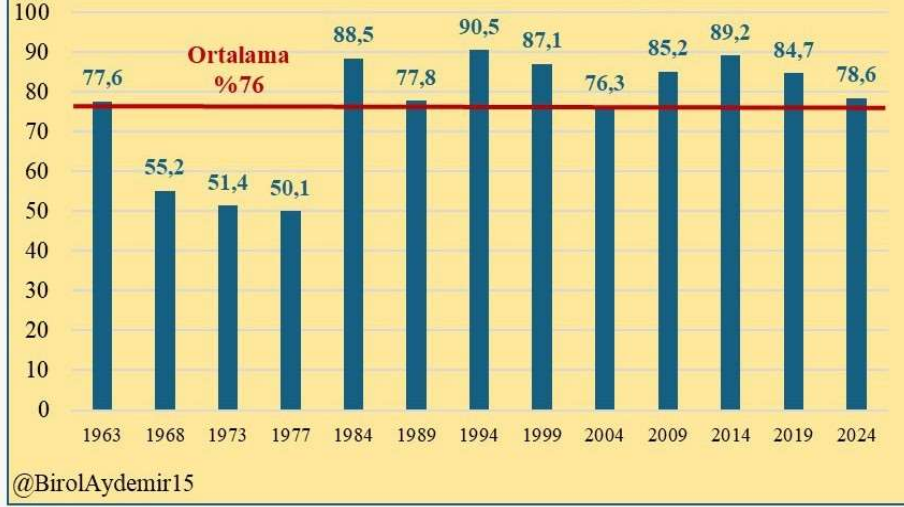
Bölgede Belediye Meclisi + İl Genel Meclisi Seçim Sonuçlarına göre parti oy ortalamalarına bakıldığında, AKP 12,2'lik kayba rağmen, %37,0 ile birinci parti konumunu sürdürüyor. CHP 6,3 puanlık artışla %25,9 ortalamaya ulaşmıştır. MHP'deki kayıp 1,8 puan, oyu ise %13,2'dir. Yeniden Refah %9,4 oya sahip olup, İYİ Parti 2 puan oy kaybederek %7,2'ye gerilemiştir. Saadet Partisi bir önceki yerel seçime göre 1,6 puan oy kaybederek %1,7, BBP 0,5'lik kayıpla %1,3, Diğerleri 2,4 puanlık artışla %4,3 oya ulaşmış durumdadır.

d. Seçime Katılım Düzeyi

31 Mart seçim sonuçlarını analizi ederken, dikkate alınması ve değerlendirilmesi gereken seçim çıktılarından biri seçime katılım düzeyidir. Bunun nedeni, gerek 31 Mart 2019, gerekse 14 Mayıs 2023 genel seçimleriyle karşılaştırıldığında, 2024 seçimleri için sandığa giden seçmen sayısı ve oranında gözlenen dikkate değer bir düşüştür. Geçmiş yerel seçimlere katılım düzeyleriyle bir karşılaştırma yapıldığında, 17 Kasım 1963 yerel seçiminden 31 Mart 2024 yerel seçimine toplam 13 yerel seçimde ortalama katılım %76 düzeyinde olup, bu seçim %78,6'lık katılım düzeyiyle ortalamanın biraz üzerinde olmakla birlikte, 28 Mart 2004 yerel seçimlerine katılım düzeyinden (%76,3) sonra en düşük katılım olarak dikkat çekmektedir. 31

Mart 2019 yerel seçimiyle karşılaştırıldığında (%84,7), 6,1 puanlık düşüş dikkat çekici olup, son 40 yıldaki en düşük katılım düzeyi olması anlamında da dikkate değerdir¹⁹.

1963'den 2024'e Yerel Seçimlere Katılım Oranları (%)

Kaynak: Birol Aydemir, Twitter, 11 Nisan 2024, Erişim adresi: <https://twitter.com/BiolAydemir15/status/1778396485362589738>

Seçime katılım düzeyini 3 Kasım 2002'den bugüne yapılan tüm genel ve yerel seçimler örneğinde incelediğimizde ise, AKP'yi iktidara taşıyan 2002 seçimlerinden bugüne uzanan zaman dilimi itibarıyla en düşük katılım oranlarından biri gerçekleşmiştir.

2002 Yılından Günümüze Genel ve Yerel Seçimlere Katılım Oranları (%)

Kaynak: Sedat Ergin, "31 Mart Yerel Seçimi Analizi (4): Katılım oranı düşüklüğünün gerisindeki dikkat çekici yönelişler", **Hürriyet Gazetesi**, 17 Nisan 2024, İnternet Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/31-mart-yerel-seccimi-analizi-4-katilim-orani-dusuklugunun-gerisindeki-dikkat-cekici-yonelisler-42447185>

¹⁹ Birol Aydemir, Yerel Seçimlerin Sayısal ve Saha Analizi, **Twitter**, 11 Nisan 2024, Erişim adresi: <https://twitter.com/BiolAydemir15/status/1778396485362589738> Erişim tarihi: 11 Nisan 2024.

Yirmi yılı aşkın zaman diliminde en düşük katılım oranı %76,25 ile 28 Mart 2004 yerel seçimlerinde yaşanmıştı. Yine, 10 Ağustos 2014 tarihindeki cumhurbaşkanlığı seçimi de yine %77,05 gibi düşük bir katılım düzeyinin gerçekleştiği seçim olarak dikkat çekmektedir. 2002 sonrasındaki seçim verileri karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, katılım oranının bu istisnalar dışında yüzde 80'in, hatta çoğunluk yüzde 85'in üstünde seyrettiği dikkat çekmektedir. 14 Mayıs 2023 milletvekili seçiminde katılım oranının %88,92 gibi yüksek bir oranda gerçekleştiği dikkate alındığında, son seçimde bir önceki genel seçime göre 10 puanın üzerinde bir gerileme yaşandığı görülür. Kayıtlı 61 milyon 430 bin dolayında seçmen kitlesi içinden yalnızca 48 milyon 256 bin kadar seçmenin sandığa giderek oy kullanması, her beş seçmenden yaklaşık birinin oy kullanmak için sandığa gitmediğinin işaretidir.

14 Mayıs'ta kayıtlı 60 milyon 721 bin seçmenden, 53 milyon 994'ünün oy kullandığı dikkate alınırsa, İki seçim arasında sandığa gidenlerin sayısında yaklaşık 5 milyon 800 bin kişilik bir gerilemenin yaşandığı açıktır²⁰.

81 ilin 29'unda katılım oranı yüzde 75-80 düzeyinde seyrederken, büyükşehirlerin yarısı bu kategorideydi. 15 büyükşehirden 8'inde CHP; Adana (yüzde 75,96), Ankara (79,39), Antalya (78,47), Bursa (78,83), Mersin (78,95), İstanbul (79,28), İzmir (79,02), Tekirdağ (77,80). 7'sinde AKP belediye başkanlıklarını kazanmıştır: Hatay (75,77), Kocaeli (76,42), Konya (76,01), Kahramanmaraş (79,31), Kayseri (77,57), Sakarya (80,04), Trabzon (78,15).

Aynı kategoride özellikle CHP'li büyükşehir belediyelerinin sayıca çoğunun, yüzde 78,55 olan Türkiye katılım ortalamasının genellikle bir miktar üzerinde olması dikkate değer olup, İstanbul ve Ankara da bu iller arasındadır. AKP'nin büyükşehir belediyelerini kazandığı Kahramanmaraş ve Sakarya hariç diğer 5 büyükşehirde katılım Türkiye ortalamasının altında gerçekleşmiştir²¹. Katılımdaki bu düşme doğal olarak partilerin bir önceki seçime göre oy kayıp/kazançlarına etki eden sonuçlar üretmiştir.

31 Mart 2019'a göre 31 Mart 2024'te ilçeler örneğinde yaşanan katılım düzeyindeki değişim incelendiğinde, ilçe düzeyinde özellikle güneydoğu ve doğu Anadolu bölgesindeki ilçelerde bir önceki seçime göre düşme gözlenmektedir.

²⁰ Sedat Ergin, "31 Mart Yerel Seçimi Analizi (4): Katılım oranı düşüklüğünün gerisindeki dikkat çekici yönelişler", **Hürriyet Gazetesi**, 17 Nisan 2024, İnternet Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/31-mart-yerel-secimi-analizi-4-katilim-orani-dusuklugunun-gerisindeki-dikkat-cekici-yonelisler-42447185>

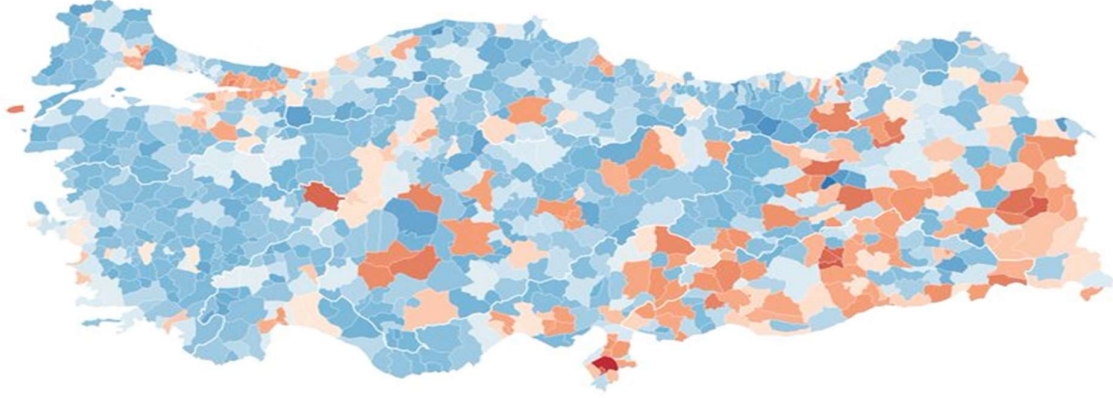
²¹ A.g.m.

İlçelere Göre 2024 Yerel Seçimlerine Katılım Oranındaki Değişim

2024 Yerel Seçimleri - Katılım oranlarındaki değişim (puan)

2019 ve 2024 seçimleri arasındaki katılımdaki değişim, puan.

-17,2 -6,1 8

Harita: Muhammet Ali ODABAŞ - Kaynak: @haritalariseviyorum - Harita versiy: © OSM - Oluşturulan Datawrapper

Kaynak: Muhammet Dantes, **Twitter**, İnternet Adresi, <https://twitter.com/MuhammetDantes/status/1775935110325641627>, 4 Nisan 2024.

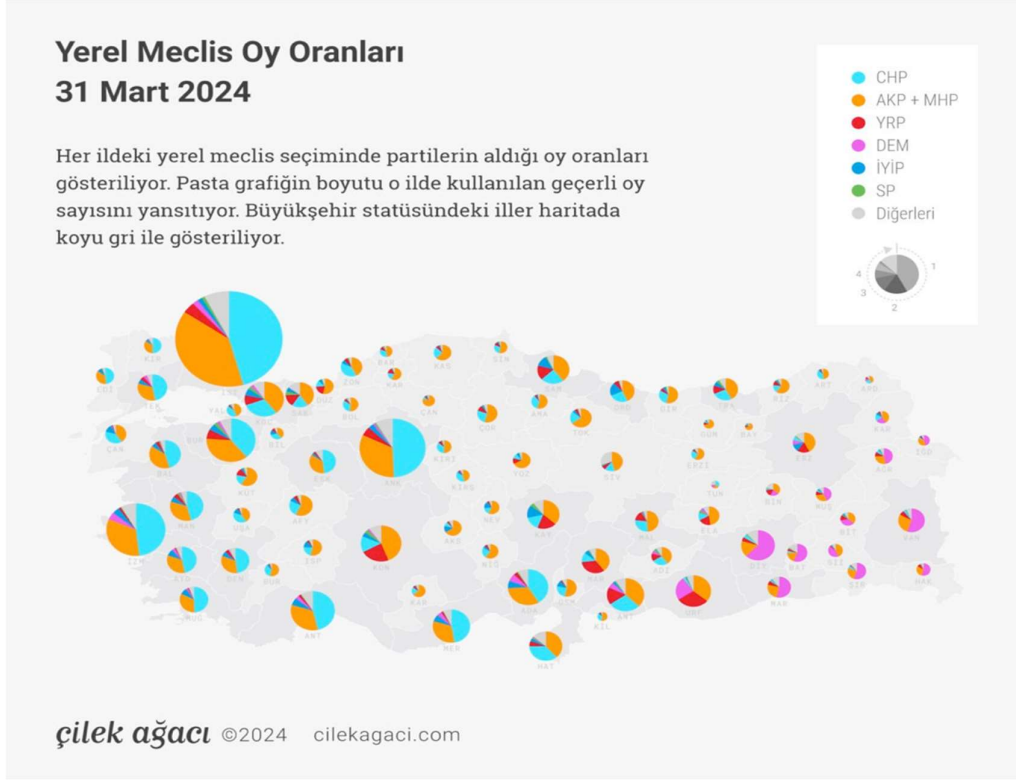
İlçeler düzeyinde 2024 yerel seçimlerine katılım oranındaki değişim (puana göre). Renklendirme ulusal değişim ortalamasına göre (-6.1) yapılmıştır.

e. Seçime Katılım Düzeyindeki Değişim ve Parti Oylarına Etkisi

Seçime katılımın düşmesi mutlaka bir siyasi partinin oy azalışı ve artışında etki yapmasa da bir miktar etkili olduğu anlaşılmaktadır. Altındağ, Herdağdelen, Şaşmaz ve Öndüğü'nun yaptıkları ekolojik çıkarım çalışmalarına göre, "AKP-MHP'nin oy kaybında elbette katılımın düşmesinin önemli bir rolü var; ancak Cumhuriyet İttifakı'nın oy kaybettiği coğrafi öbeklerin tamamı katılım düşüşü öbekleri değil. Özellikle İç Ege ve deprem bölgesinde AKP-MHP'nin oy kaybettiği yerler, aynı zamanda CHP'nin oy kazandığı (ve katılımın da pek düşmediği) yerler. Dolayısıyla bu coğrafi öbeklerde AKP-MHP'den CHP'ye önemli miktarda oy geçişi olduğu söylenebilir"²². Harita ve grafikte de görüldüğü gibi, seçime katılıma bağlı kullanılan geçerli oy sayısının yüksek olduğu özellikle batıdaki şehirlerde ve büyükşehirlerde CHP'nin ilçe belediye meclisi ya da il genel meclisi oylarının yüksekliğidir.

²² Onur Altındağ, Amaç Herdağdelen, Aytuğ Şaşmaz ve Deniz Cem Öndüğü, "CHP'yi Birinci Parti Yapan Oy Geçişleri: Nereden, Ne Kadar, Nasıl?", **Medyascope TV**, İnternet Adresi: <https://medyascope.tv/2024/04/28/chpyi-birinci-parti-yapan-oy-gecisleri-nereden-ne-kadar-nasil/>, 28 Nisan 2024

İller Düzeyinde 2024 Belediye Meclisi Seçimi Geçerli Oylarına Göre Partilerin Oy Oranları Grafiği

Kaynak: Altındağ, Herdağdelen, Şaşmaz ve Önduygu, **a.g.m.**

Buradan şu sonuca ulaşılabilir; katılım ve geçerli oy arttıkça, CHP oyları yükselmektedir. Aşağıdaki haritalarda ise 14 Mayıs 2023 genel ve 31 Mart 2024 yerel seçimindeki oy oranı ve katılım düzeyindeki değişimlere ve bunun parti oylarına etkisine yer verilmektedir. İfade edildiği gibi, AK Parti ve MHP'nin oy kaybında katılımdaki düşmenin etkisinin olduğu anlaşılıyor. Fakat, Cumhur İttifakının son genel seçime göre oy kaybettiği coğrafi öbeklerin tamamı katılımın düşmesine bağlı görünmemektedir²³. Bunun dışında, özellikle CHP'nin oy artışında partiye yönelmiş seçmen desteği ve bunun gerekçelerinin de payı olduğu göz ardı edilemez.

²³ Altındağ, Herdağdelen, Şaşmaz ve Önduygu, **a.g.m.**

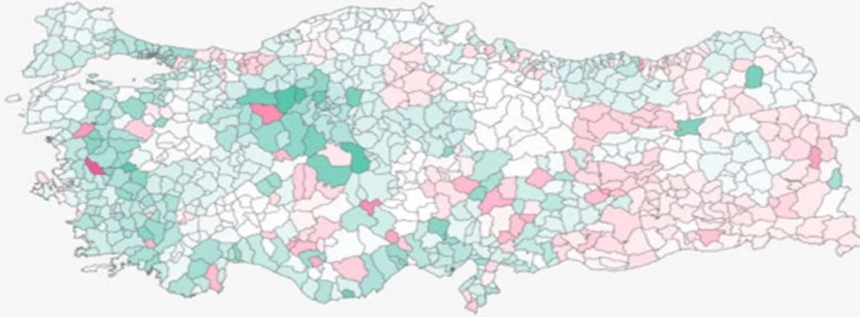
14 Mayıs 2023'ten 31 Mart 2024'e Katılım Oranı, CHP ve AKP+MHP Oy Oranlarının Değişimi

Oy Oranı ve Katılım Değişimleri 14 Mayıs 2023 – 31 Mart 2024

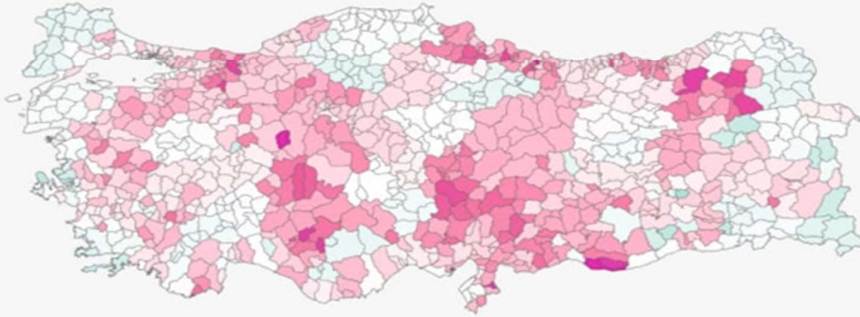

AKP ve MHP'nin oy kaybında katılımın düşmesinin önemli bir rolü var; ancak Cumhuriyet İttifakı'nın oy kaybettiği coğrafi bölgelerin tamamı katılım düşüşü bölgeleri değil.

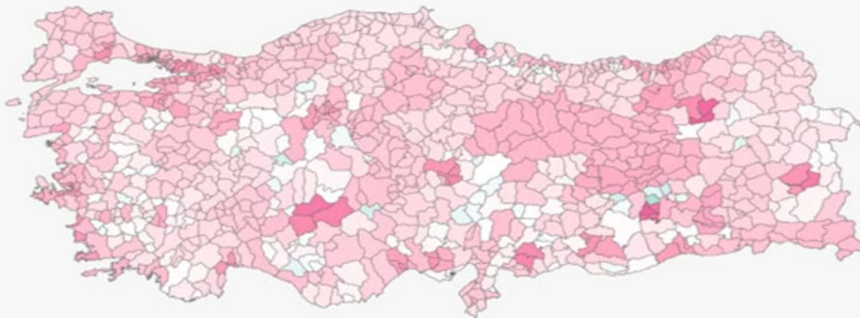
CHP Oy Oranı Değişimi

AKP + MHP Oy Oranı Değişimi

Katılım Oranı Değişimi

çilek ağacı ©2024 cilekagaci.com

Kaynak: Altındağ, Herdağdelen, Şaşmaz ve Önduygu, a.g.m.

AK Parti'nin güçlü oy tabanının olduğu ve 14 Mayıs seçimlerinde yüksek oy aldığı illerde son yerel seçimde katılımın düşmesi partinin oy kaybıyla katılmama arasında güçlü ilişki olduğunu düşündürmektedir. Bir önceki seçime göre katılmamanın 10 puandan fazla olduğu illerde bu AKP'ye oy kaybı şeklinde yansımaktadır. Örneğin, 14 Mayıs 2023'te Gaziantep'te katılım oranı %86,06 iken, 31 Mart yerel seçiminde %70,76'ya gerilemiştir. Partinin bu ilde 508 bine yaklaşan oyları il genel meclisinde 323 bine gerilemiş, Yeniden Refah Partisi ise 100 bin dolayında bir oy artışı sağlamıştır.

DEM Parti'nin temsil ettiği siyasi çizginin mutlak üstünlüğe sahip olduğu Güneydoğu'daki düşük katılım oranı da dikkat çekicidir. Özellikle Diyarbakır'ın Türkiye'de katılımın en düşük olduğu şehirlerden biri olması çarpıcı olup, katılım oranının %70 ile 75 arasında seyrettiği toplam 13 il arasında Batman, Bitlis, Şanlıurfa, Mardin, Hakkari gibi güneydoğu illeri dikkat çekici. Katılım oranı açısından bu kategoriye giren iller arasında Gaziantep, Erzurum, Elazığ gibi AKP'nin geleneksel olarak güçlü olduğu iller de bulunuyor. Bu anlamda, katılımın düşüklüğü, AKP'nin kuvvetli destek zeminine sahip durduğu bir dizi ilde de kendisini göstermektedir. Katılımın %80'in üstünde olduğu 8 büyükşehir belediyesi mevcut olup, bunların 6'sında -Aydın (%80,77) Balıkesir (%83,28), Denizli (%83,45), Eskişehir (%80,37), Manisa (%84,97), Muğla (%81,39)- büyükşehir belediye başkanlığını CHP kazanmıştır. Bu tabloya göre, Ege bölgesinde katılımın göreceli yüksekliğinin CHP'nin seçim başarısında etkili olduğunu söyleyebiliriz²⁴". Aydemir'in saha çalışmasına dayalı bulgularına göre, seçime katılmayan seçmenin yarısının yani 2,4 milyonluk kısmının AKP, 700 bini MHP, 700 bini İYİ Parti ve 1 milyon seçmen de DEM Parti ve diğer parti seçmenlerinden oluşmaktadır²⁵. Genel olarak bakıldığında, CHP'nin seçim başarısını seçimlere katılımın düşüklüğüne, CHP seçmeninin ise blok olarak sandığa yönelmesi olduğunu düşünmek indirgemeci bir yaklaşım olsa da, katılım son yıllarda ilk kez muhtemelen bu boyutta bir partinin başarısında (CHP), diğer partinin başarısızlığında (AKP) kısmen etkili olmuştur denilebilir.

f. Parti Oylarında Büyükşehirler, İller ve İlçeler Örneğinde Değişim

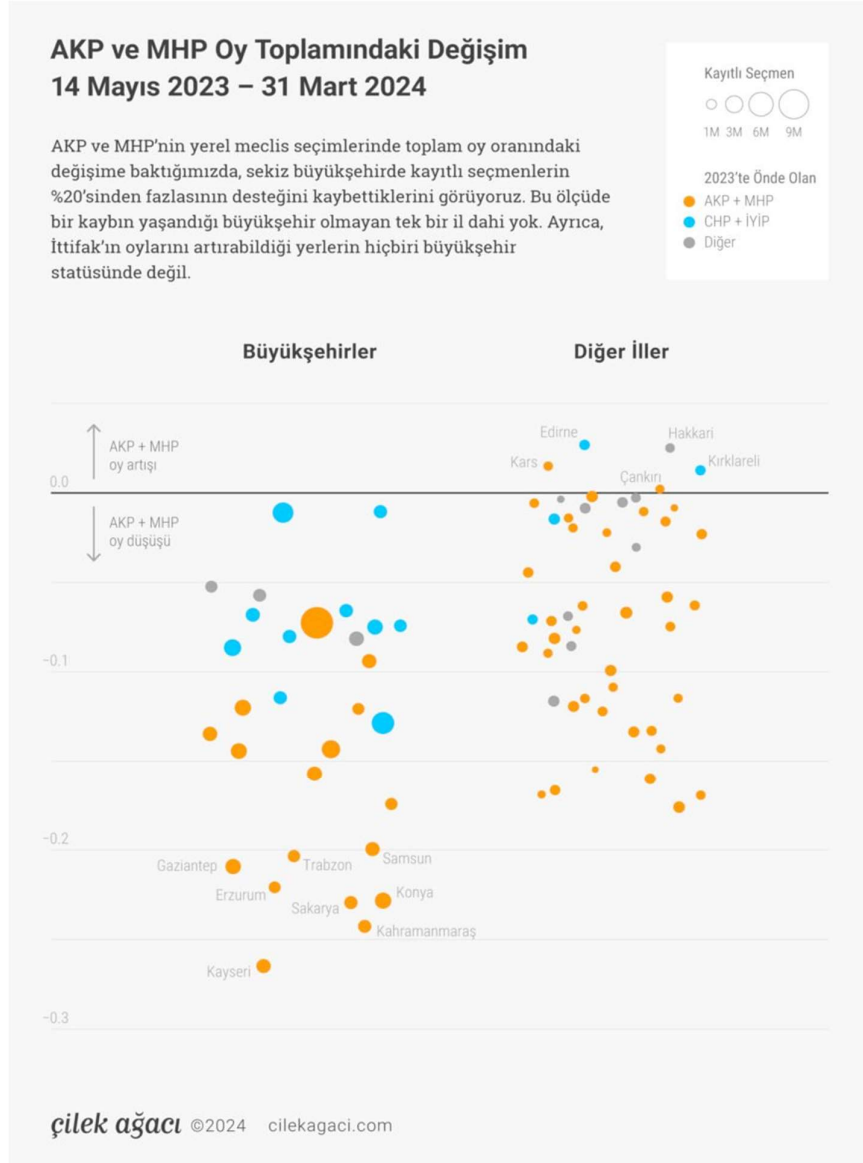
İktidar bloğunun 31 Mart yerel seçimlerinde özellikle büyükşehirlerde yaşadığı kayıp gerek mutlak oy sayısı gerekse oy oranı anlamında, diğer illere kıyasla çok daha büyük görünüyor. AKP-MHP, büyükşehir statülü illerin sekizinde, o ildeki kayıtlı seçmenlerin %20'sinden fazlasının desteğini kaybederken, büyükşehir belediyesi olmayan 51 il içinde bu ölçüde bir

²⁴ Ergin, "31 Mart Yerel Seçimi Analizi (4)..., a.g.m.

²⁵ Birol Aydemir, Yerel Seçimlerin Sayısal ve Saha Analizi, **Twitter**, 11 Nisan 2024, Erişim adresi: <https://twitter.com/BirolAydemir15/status/1778396485362589738>.

kaybın yaşandığı tek bir il dahi bulunmamaktadır. Ayrıca, Cumhuriyet İttifakı'nın oylarını artırabildiği yerlerin hiçbiri büyükşehir statüsünde değil. Büyükşehirlerde bu ölçüde oy kaybetmiş olmak, AKP-MHP bloğuna seçimi kaybettiren en önemli etkenlerden biri olarak değerlendirilebilir²⁶. Aşağıdaki grafiklerde bu örüntü net biçimde görülmektedir.

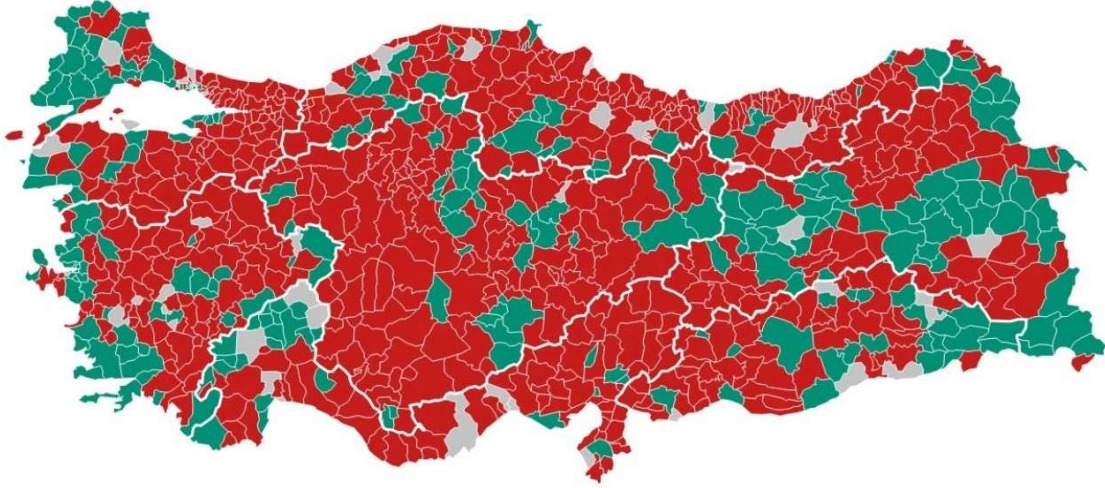
14 Mayıs 2023'ten 31 Mart 2024'e AKP ve MHP Oy Toplamındaki Değişim

Kaynak: Altındağ, Herdağdelen, Şaşmaz ve Önduygu, **a.g.m.**

²⁶ Onur Altındağ, Amaç Herdağdelen, Aytuğ Şaşmaz ve Deniz Cem Önduygu, "CHP'yi Birinci Parti Yapan Oy Geçişleri: Nereden, Ne Kadar, Nasıl?", **Medyascope TV**, İnternet Adresi: <https://medyascope.tv/2024/04/28/chpyi-birinci-parti-yapan-oy-gecisleri-nereden-ne-kadar-nasil/>, 28 Nisan 2024

AKP'nin 2023 Genel Seçimlerinden 2024 Yerel Seçimlerine Oy Değişimi Haritası

Değişim Yok Oy Artışı Oy Kaybı

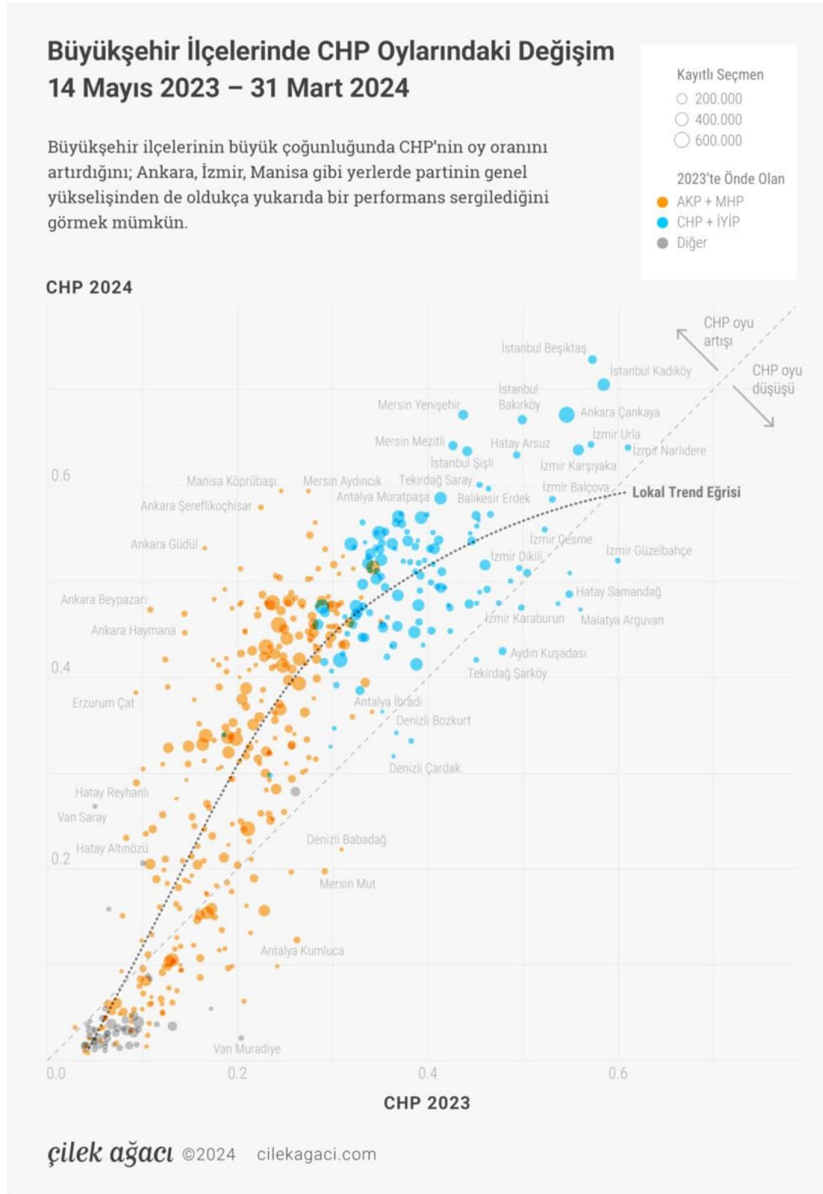
*Cumhur İttifakının seçime ortak adayla katıldığı ilçelerde 2023 için AK Parti+MHP oyları esas alınmıştır.

Map data: © OSM - Created with Datawrapper

Kaynak: Mert Uzunsoy, **Twitter**, Partilerin ilçe oy değişimi haritaları ilçe belediye meclis üyeliği sonuçları dikkate alınarak yapılmıştır, İnternet adresi: <https://x.com/mertuzunsoy/status/1787076925800001697?s=48&t=uGu1ZZRqhR-XKRxiAjJyqw>, 5 Mayıs 2024.

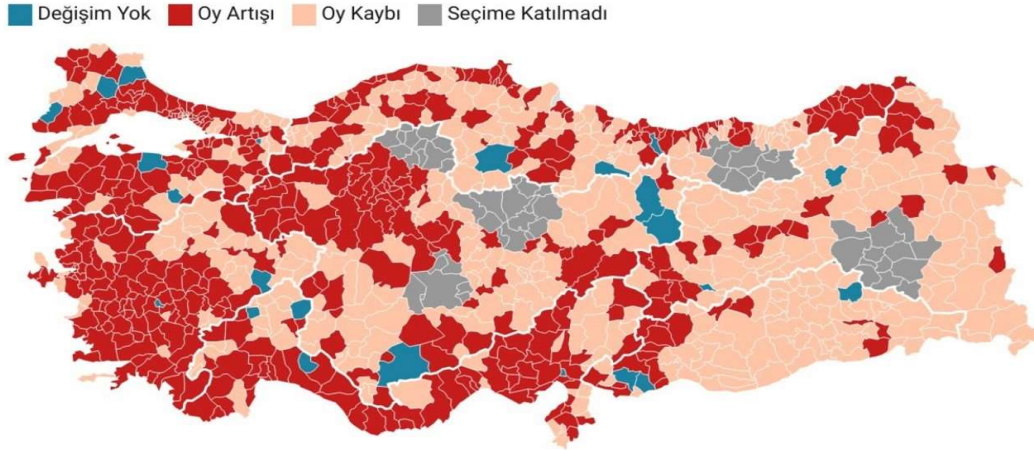
Mert Uzunsoy tarafından hazırlanmış olan yukarıdaki haritaya göre AKP'nin son yerel seçimde ilçe oyları 14 Mayıs ilçe oylarıyla karşılaştırıldığında, ilçeler bazında belirgin bir oy değişimi gözlenmektedir. Parti Trakya, Kıyı Ege, Doğu ve Güneydoğu ilçelerinde oylarını bir miktar artırırken, Kıyı Ege'den içeriye doğru gidildikçe, Doğu ve Güneydoğu ilçelerinin bir kısmı hariç, belirgin bir oy kaybı yaşamış görünüyor.

14 Mayıs 2023'ten 31 Mart 2024'e Büyükşehir İlçelerinde CHP Oylarındaki Değişim

Kaynak: Altındağ, Herdağdelen, Şaşmaz ve Önduygu, a.g.m.

CHP'nin 2023 Genel Seçimlerinden 2024 Yerel Seçimlerine Oy Değişimi Haritası

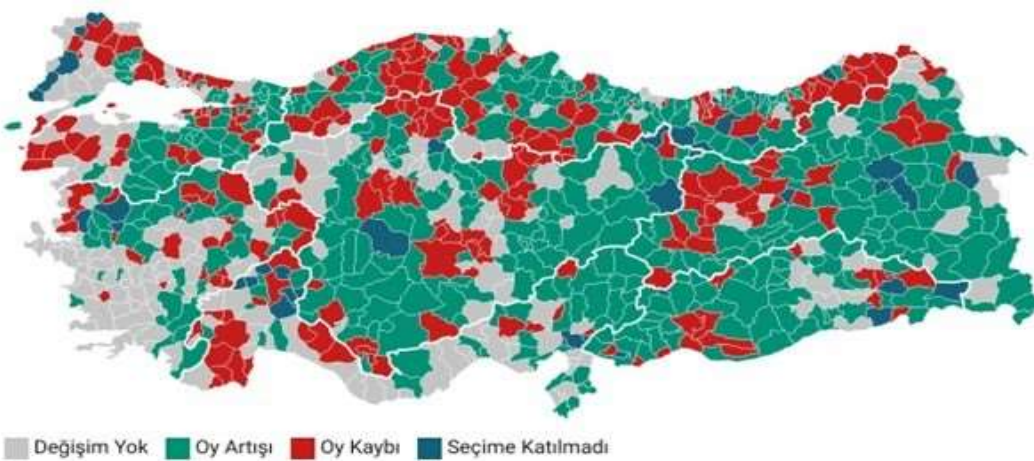

Map data: © OSM • Created with Datawrapper

Kaynak: Mert Uzunsoy. Twitter, 5 Mayıs 2024, İnternet adresi: <https://x.com/mertuzunsoy/status/1787076925800001697?s=48&t=uGu1ZZRqhR-XKRxiAjJyqw>

CHP 2023 genel ve 2024 yerel seçim oyları ilçeler örneğinde ve oy değişimi anlamında karşılaştırıldığında ise, Marmara ilçelerinde, Kıyı Ege'den İç Batı Anadolu ve Akdeniz, kısmen Doğu Karadeniz'deki bazı ilçelerde oylarını arttırmış durumdadır. Trakya, Marmara, Akdeniz, Orta ve Doğu, Güneydoğu'da çok sınırlı sayıdaki bazı ilçelerde ise oy değişimi yaşanmamış görünmektedir.

YRP'nin 2023 Genel Seçimlerinden 2024 Yerel Seçimlerine Oy Değişimi Haritası

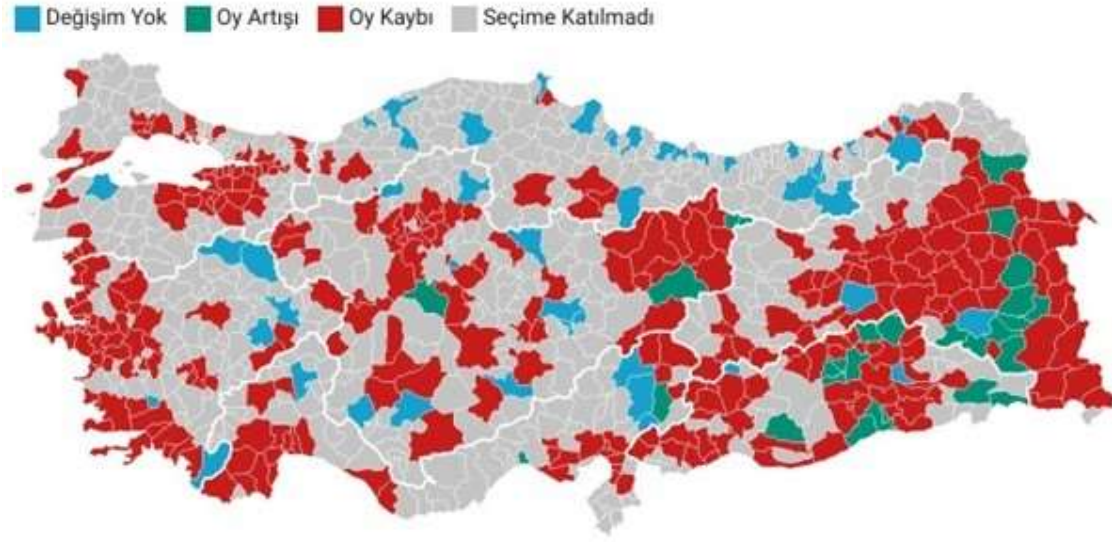

Map data: © OSM • Created with Datawrapper

Kaynak: Mert Uzunsoy. **Twitter**, 5 Mayıs 2024, İnternet adresi: <https://x.com/mertuzunsoy/status/1787076925800001697?s=48&t=uGu1ZZRqhR-XKRxiAjJyqw>

Yeniden Refah Partisi'nin 2023 seçimine göre oyları özellikle Trakya, Kıyı Ege, Kıyı Akdeniz, kısmen batı Anadolu'nun kimi ilçelerinde değişmemiş görünürken, ilçe bazılı oy artışının özellikle Orta Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, kısmen Doğu Karadeniz bölge ilçelerinde olması dikkat çekicidir. Sınırlı olarak ise ülkenin farklı bölgelerinde ağırlıklı olarak Güneydoğu Anadolu hariç olmak üzere bir miktar oy kaybına uğradığı görülmektedir.

DEM Parti'nin 2023 Genel Seçimlerinden 2024 Yerel Seçimlerine Oy Değişimi Haritası

Kaynak: Mert Uzunsoy, **Twitter**, 5 Mayıs 2024, İnternet adresi: <https://x.com/mertuzunsoy/status/1787076925800001697?s=48&t=uGu1ZZRqhR-XKRxiAjJyqw>

DEM Partisinin ilçe bazlı oy değişiminde ilk dikkati çeken; ağırlıklı olarak Doğu Anadolu ilçelerinde 14 Mayıs'a göre yaşadığı oy kaybıdır. Bunun yanısıra, özellikle Kıyı Ege, batı Akdeniz bölge ilçelerinde de oy kaybı yaşadığı açıktır. Diğer yandan, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da sınırlı olarak oy artışı yaşadığı anlaşılıyor. Dağınık biçimde az sayıdaki ilçede ise oyları değişmemiş, yine, özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu'daki kimi ilçelerde oy artışı sağlamıştır.

MHP'nin 2023 Genel Seçimlerinden 2024 Yerel Seçimlerine Oy Değişimi Haritası

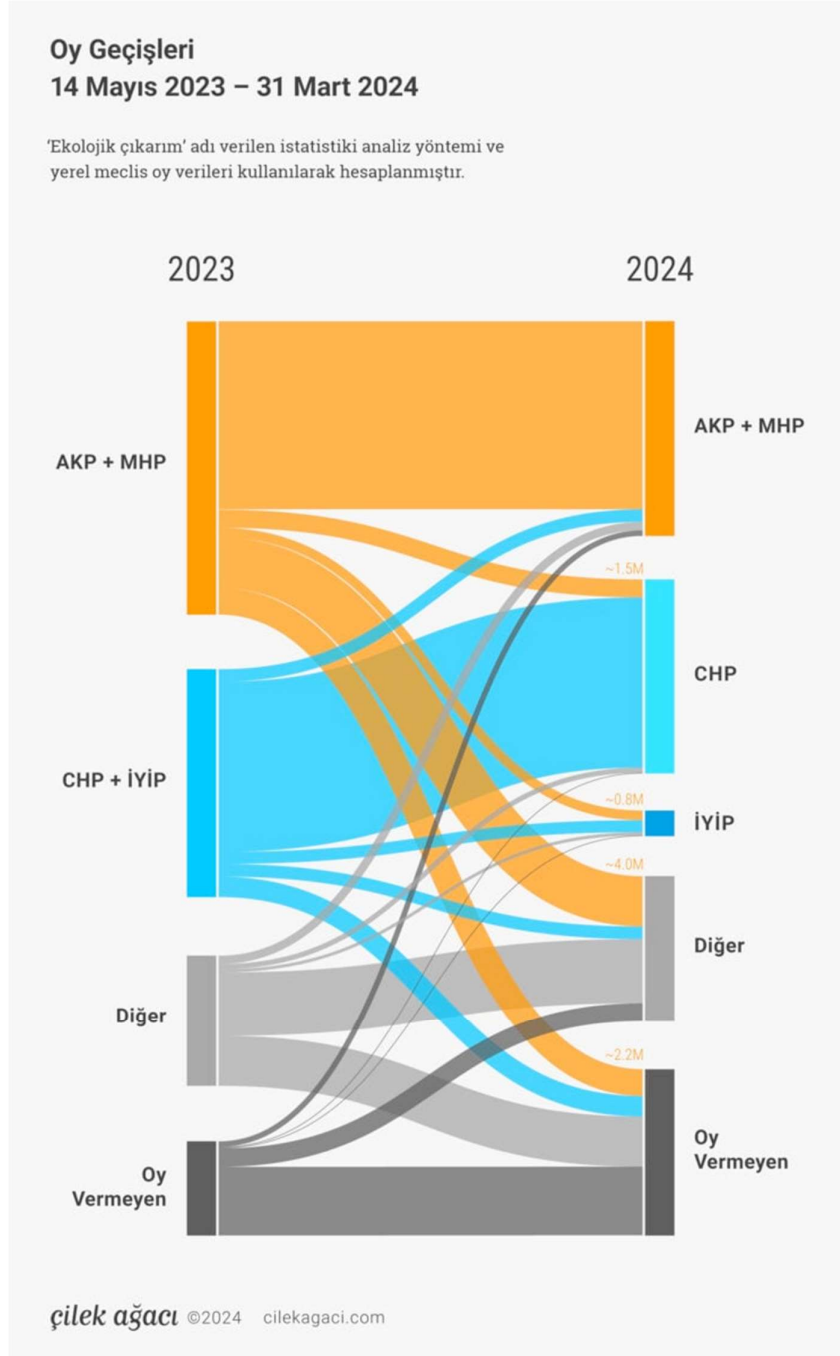
Kaynak: Mert Uzunsoy, twitter Not. Partilerin ilçe oy değişimi haritaları ilçe belediye başkanlığı sonuçları dikkate alınarak yapılmıştır.

MHP'nin son genel seçime göre ilçelerdeki oy değişiminde ilk dikkati çeken; kıyı Ege, İç Batı Anadolu, Orta Anadolu, Trakya, Karadeniz'in iç kesimindeki ilçelerin bazılarında oy artışı sağlama başarısı göstermesidir. Bunun dışında, İç Ege, Orta Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun çoğu ilçesinde oy kaybına uğradığı anlaşılmaktadır.

C. 14 MAYIS 2023'TEN 31 MART 2024'E OY GEÇİŞLERİ

14 Mayıs genel seçimlerine göre 31 Mart 2024 yerel seçiminde özellikle CHP ve YRP oylarındaki artışa karşılık, AKP, MHP ve İYİ Parti oylarındaki azalma, seçime katılımın dikkate değer biçimde düşmesi ve kayıtlı seçmen sayısında çok belirgin artışın olmaması nedeniyle büyük ölçüde oy geçişlerine bağlı olabilir. Bu varsayım, seçim sonrası yapılan ekolojik çıkarım adı verilen istatistiki analiz yöntemi dayanan çalışmalarla doğrulanmıştır. Çilek Ağacı bu yöntemi ve ilçe düzeyindeki oy verilerini kullanarak partiler arasında 2023 seçimlerinden bu yana ne kadar geçiş olduğunu analiz etmiştir. Analizde 31 Mart 2024 yerel seçimi belediye meclis üyeliği oyları dikkate alınmıştır.

14 Mayıs 2023'ten 31 Mart 2024'e Oy Geçişleri

Kaynak: Altındağ, Herdağdelen, Şaşmaz ve Önduygu, a.g.m.

Elde edilen bulgulara göre, CHP'nin birinci parti olmasında AKP-MHP'den gelen oy geçişlerinin hiç de yadsınamayacak bir rol oynadığı tespit edilmiştir. 14 Mayıs 2023 genel seçiminde AKP-MHP seçmeninin yaklaşık %65'i (25 milyonu) yine AKP ve MHP'ye oy verirken, bu seçmenlerin yaklaşık %9'u sandığa gitmemiş, %17'si Yeniden Refah Partisi

dahil başka partilere oy vermiş, geri kalan %6'sı ve %3'ü de sırasıyla CHP ve İyi Parti'ye oy vermiştir. Bu oy geçişleri AKP-MHP bloğundan yaklaşık 1.5 milyon seçmenin belediye meclis üyeliği seçimlerinde tercihini AKP-MHP'den CHP'ye yönelttiğine işaret etmektedir. Bu tablo haklı olarak aralarında 10 aydan biraz fazla zaman olan iki seçim arasında gerçekleşen bu oy geçişliliğin, “geçişsiz bloklar” paradigmasının sorgulanmasına neden olacaktır²⁷.

2015 sonrası ittifak siyaseti parti bloklarından rakip bloklara oy geçişliliğini büyük ölçüde dondurmuş, seçmenlerin bloklar arasında parti tercihi yapmayı, blok içinde bir partiden diğerine yönelmelerine neden olmuştur. İlk kez bu seçim oy geçişliliğinin bloklar arasında başladığını göstermesi anlamında dikkate değerdir. Kanımızca bu durum aynı zamanda Türkiye’de yeni seçmen mevzilenmelerinin başladığının da bir göstergesi olarak okunabilir.

Konuya ilişkin yapılan bir diğer çalışmaya göre, kendi partisine oy verme açısından en yüksek oran %88 ile CHP olup, bu oran AK Parti’de %68, MHP’de %48, İYİ Parti’de ise %28’dir. Aydemir’e göre, 14 Mayıs seçimlerinde İYİ Parti’ye oy veren seçmenin sadece %28’i yerel seçimde İYİ Parti adayına oy vermiş, buna karşılık AKP seçmeninin %22’si yani 4,2 milyon AKP seçmeni başka bir parti adayına oy vermiştir. AKP seçmeninin yöneldiği partiler arasında ilk sırada CHP geliyor. Seçmenleri başka partiye yönelen partiler açısından AKP’yi İYİ Parti (3,1 milyon), MHP (2,5 milyon), DEM Parti (1,7 milyon) ve CHP (1,4 milyon) izlemektedir. En fazla oy geçişi İYİ Parti, MHP ve DEM Parti seçmeninden CHP adaylarına, bunun ardından AK Parti ve MHP seçmeninden CHP ve Yeniden Refah adaylarına yönelik gerçekleşmiştir²⁸. Selçuki de yapmış olduğu ekolojik çıkarım çalışmasına göre, AKP’li seçmenin 3 temel gruba ayrılabilceğini iddia etmektedir. Buna göre, 14 Mayıs 2023 seçiminde AKP’ye oy veren seçmenin yaklaşık 2 milyonu sandığa gitmemiş, 1.5 milyonu CHP’ye 1.4 milyonu ise YRP’ye oy vermiştir. Bunun yanında 2023’te oy kullanmayan 1,4 milyon seçmenin bu seçimde CHP’den yana oy kullanması ve bu seçmenin önemli bir kısmının ilk defa oy kullanan gençlerden²⁹ oluşması önemli bulgulardandır.

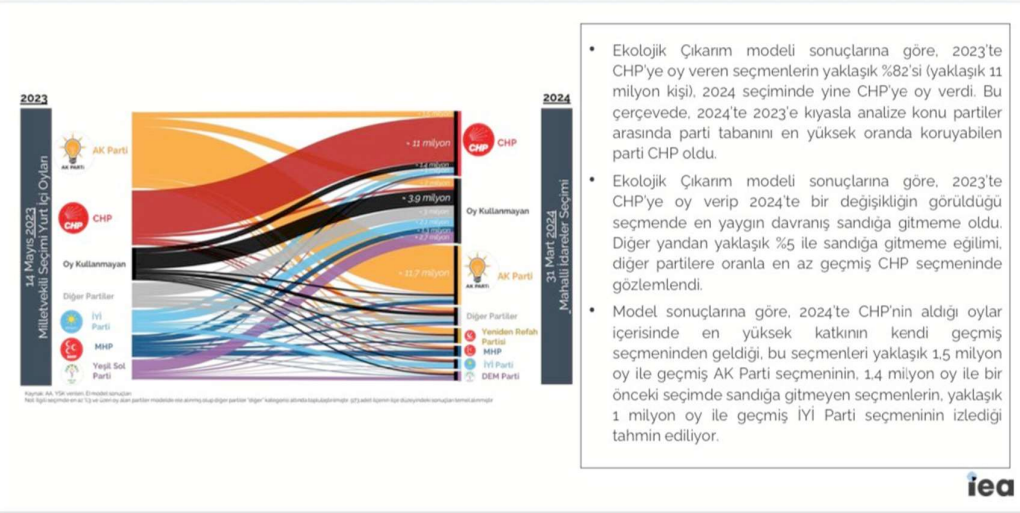
²⁷ Altındağ, Herdağdelen, Şaşmaz ve Önduygu, **a.g.m.**

²⁸ Birol Aydemir, **Twitter**, 11 Nisan 2024, İnternet adresi: <https://twitter.com/BirolAydemir15/status/1778396485362589738>

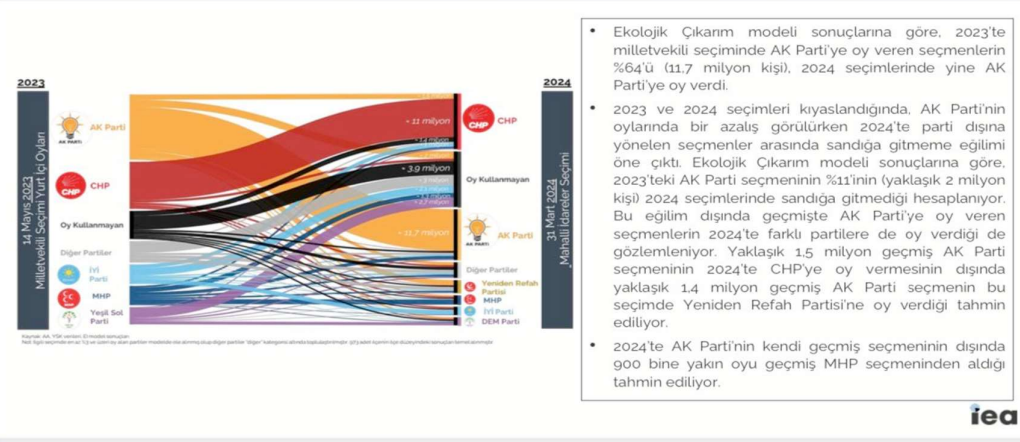
²⁹ Can Selçuki, Seçimi CHP mi Kazandı, Ak Parti mi Kaybetti?, **Yetkin Report**, 6 Nisan 2024, İnternet adresi: <https://yetkinreport.com/2024/04/06/secimi-chp-mi-kazandi-ak-parti-mi-kaybetti/>

Ekolojik Çıkarım Modeli Sonuçlarına Göre Oy Geçiş Örüntüleri

2 CHP, oyunu kimlerin oyu ile artırdı?

3 AK Parti'nin geçmiş seçmeni hangi partilere yöneldi?

Kaynak: Can Selçuki, Twitter, 22 Nisan 2024, <https://x.com/canselcuki/status/1782502192366116944>

IPSOS'un seçimin ardından yaptığı sandık sonrası kamuoyu araştırma sonuçları da oy geçişliliğine ilişkin benzer bulguları içermektedir. 14 Mayıs'taki parti tercihlerine göre, seçmenlerin 31 Mart 2024 yerel seçimlerindeki parti tercihlerine bakıldığında, AK Parti seçmeninin %54,1'inin kendi partisinin adaylarına, %13,3'ünün CHP adaylarına oy vermesi dikkat çekicidir. MHP seçmeninin ise %26,5'i kendi partilerine, %20,4'ü CHP'ye oy vermiş görünüyor. AK parti seçmeninin ancak %5,9'unun, MHP seçmeninin ise %9,5'inin YRP adaylarına destek vermeleri dikkat çekicidir.

2023'teki AKP-MHP-CHP ve İYİ Parti Seçmeninin 2024 Seçimindeki Parti Tercihleri (İPSOS Sandık Sonrası Araştırması)

Kaynak: Ferhat Boratav, **Twitter**, 18-19 Nisan 2024, İnternet adresi: <https://twitter.com/ferhatboratav/status/1781400838264512933>

Yukarıdaki tabloda yer alan araştırma sonuçlarına göre AKP seçmeninin %16,3'ünün, MHP seçmeninin ise %17,8'inin oy kullanmadıkları anlaşılmaktadır.

CHP ve İYİP seçmenlerinin oy geçişliliğine bakıldığında, CHP seçmeninin %76,7'si kendi partisine oy verirken, %10,3'ünün oy kullanmamış olması dikkate değerdir. Aynı araştırma bulgularına göre, İYİ Parti seçmeninin %42,6'sı CHP'ye oy verirken, kendi partisinin adaylarını destekleyen İYİ Parti seçmenlerinin oranının %29,5 gibi oldukça düşük düzeyde

kalması dikkate değerdir. İYİP seçmeninin % 11,2'sinin ise araştırma bulgularına göre oy kullanmadıkları anlaşılmaktadır.

Konuya ilişkin bir diğer bulgu, Metropoll Araştırma'nın Nisan 2024 araştırma verilerine dayanmaktadır. Buna göre, 14 Mayıs 2023 milletvekili seçiminde AK Parti'ye oy veren seçmenlerin 31 Mart 2024 seçimlerine bakıldığında, bu seçimde aynı kitlenin % 23'ünün kendi partilerine oy verdikleri, buna karşılık % 5,7'sinin sandığa gitmediği ya da geçersiz oy kullandıkları anlaşılıyor. Bu anlamda % 65,1'inin yine partilerine oy verdikleri (18,6 milyon seçmenin 12,2 milyonu), % 16,1'inin (18,6 milyon seçmenin 1,2 milyonu) ise sandığa gitmedikleri ya da geçersiz oy kullandıkları anlaşılıyor.

Metropoll Araştırma Sonuçlarına Göre 14 Mayıs 2023 Milletvekili Genel Seçiminde AKP'ye Oy Veren Seçmenlerin 2024 Yerel Seçimindeki Tercihlerinin Dağılımı

14 MAYIS 2023 MİLLETVEKİLİ SEÇİMİNDE AK PARTİ'YE OY VERDİĞİNİ İFADE EDEN SEÇMENİN (18,6 MİLYON) 2024 YEREL SEÇİMİNDEKİ TERCİHLERİNİN DAĞILIMI

31 Mart 2024 yerel seçimlerinde hangi partiye oy verdiniz?

	18,6 milyon	35,3%
AKP	12,2 milyon	23,0
CHP	1,3 milyon	2,6
YRP	1 milyon	2,0
MHP	450 bin	0,9
Diğer	500 bin	1,0
Sandığa gitmedi / Geçersiz oy kullandı	3 milyon	5,7
Cevap yok	100 bin	0,3

KAYNAK: METROPOLL TÜRKİYE'NİN NABZI NİSAN 2024

metropoll

Kaynak: Özer Sencer, **Twitter**, İnternet adresi: <https://x.com/ozersencar1/status/1787491415473156535>, 6 Mayıs 2024.

AK Parti seçmeninin %7,3'ünün CHP'ye (18,6 milyonun 1,3 milyonu), %5,6'sının YRP (18 milyonun 1 milyonu), %2,5'inin MHP'ye (18 milyonun 450 bini), % 2,8'inin Diğer partilere (18 milyonun 500 bini) oy verdikleri tablodaki verilerden anlaşılmaktadır. AKP seçmeninin %35'inin kendi partisine oy vermemesi partinin geleceği açısından düşündürücü olup, toplumsal tabanın daralmakta olduğu anlamında bir işaret olarak okunabilir.

D. YEREL SEÇİMLER VE KADIN ADAYLAR

1. Seçim Öncesinde Kadın Adayların Durumu

KA.DER seçimler öncesinde siyasal parti liderlerine bir mektup göndererek, yerel seçimlerde partilerin hazırlayacakları listelerde daha fazla sayıda kadına yer verilmesi için lobi çalışmaları yürütmüştür. Kadın Adayları Destekleme Derneği siyasal parti liderlerine gönderdiği mektupta, 100 yıllık Cumhuriyet tarihinin belediye başkanlarının belirlendiği seçimlerde sadece 150 kadının belediye başkanı seçildiğinin, 2019 yerel seçimlerindeki kadın muhtar oranının 1930 yılıyla aynı (%2,14) olduğunu ve 4 ilde (Bitlis, Muş, Sinop ve Şanlıurfa) hiç kadın muhtar bulunmadığının altını çizmiştir. Mektubun içeriğinde “Trajik ama gerçek olan bu tablo siyasette kadının eşit temsiline değil, “temsili” olarak kadının varlığına işaret ediyor. Bu oranlar partilerin tüzüklerine ve yönetmeliklerine yazdığı %30, %25 kadın kotalarına rağmen böyle.. Yani tüzük ve yönetmeliklerde kadın kotası, pozitif ayrımcılık vb. kadınların haklarını güvenceye alan maddelerin yer alması partilerin erkek siyaset anlayışında bir değişiklik oluşturmuyor. Organların seçiminde, adaylıkların belirlenmesinde, kurulan komitelerin neredeyse çoğunu erkeklerin oluşturduğunu biliyorken; buralardan kadınların kotalara, anayasal güvence altına alınan eşit temsil hakkına rağmen çıkmayacağını biliyoruz. En temelden, yani kendi siyaset aracımız olan partilerimizden eşit temsili uygulamaya başlamazsak toplumda bir fark yaratamayacağımız çok açık”³⁰ ifadelerine yer verilmiştir.

KA.DER 31 Mart seçimlerinde kadın adayların sayısının artmasına yönelik olarak sadece lobi faaliyetleriyle yetinmemiş, UN WOMEN ile ortaklaşa Türkiye’de 8 ana merkezde yerel seçimlerde aday adayı olmayı düşünen kadınlara yönelik eğitimler gerçekleştirmiştir. Bu eğitimlerin amacı yerel seçimlerde belediye başkanı veya belediye meclis üyesi olmak isteyen kadınların eğitim programı aracılığıyla güçlendirilmelerini sağlamaktır. KA.DER’in şubeleri eliyle yürütülen ve neredeyse geleneksel hale gelen kadın muhtar adaylarına yönelik eğitimler de bu süreçte devam ettirilmiştir.

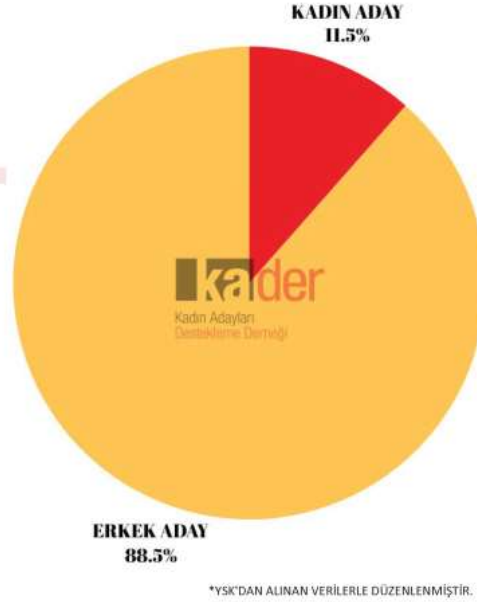
31 Mart 2024 yerel seçimleri öncesinde Yüksek Seçim Kurulu’nun kesinleşen aday listelerine bakıldığında kadın adayların temsiliyeti konusunda ciddi bir eksiklik olduğu dikkat çekmektedir. YSK verilerini temel alarak KA.DER tarafından yapılan hesaplama göre il ve büyükşehir belediye başkan adayları arasında kadın aday oranı %14,6, il belediye başkan adayları arasında %14,37’de, ilçe belediye başkan adayları arasında %11,58’de kalmıştır.

³⁰ KA.DER’den Siyasalere Yerel Seçim Mektubu: Kadın Adaylara Yer Verin, **Kısa Dalga**, İnternet adresi: https://kisadalga.net/haber/detay/ka-derden-siyasilere-yerel-secim-mektubu-kadin-adaylara-yer-verin_89302, 21 Aralık 2023.

Tüm belediye başkanlıkları örneğinde aşağıdaki tablo ve grafikte görüldüğü üzere, kadın aday oranı %11,5 iken erkek aday oranı %88,5 olmuştur³¹. Kadın adayların oranının düşük olmasının yanında, bazı bölgelerde listelerde neredeyse hiç kadın adaya yer verilmemiş olması eşit temsille bağdaşmamaktadır. Türkiye'nin seçim tarihini gözden geçirdiğimizde 1930'dan 2019 dahil olmak üzere bugüne kadar belediye başkanı olarak seçilenlerden sadece 150'si kadındır³².

TÜM BELEDİYE BAŞKANI KADIN ADAY ORANI

PARTİ ADI	KADIN	ERKEK	TOPLAM	KADIN ORANI
1. ADALET BİRLİK PARTİSİ	11	69	80	13,75
2. ADALET PARTİSİ	4	41	45	8,89
3. AKP	30	1239	1269	2,36
4. ANADOLU BİRLİĞİ PARTİSİ	4	34	38	10,53
5. ANAVATAN	20	80	100	20,00
6. AYDINLIK DEMOKRASİ	0	4	4	0,00
7. BAĞIMSIZ	65	631	696	9,34
8. BAĞIMSIZ TÜRKİYE PARTİSİ	198	866	1064	18,61
9. BBP	30	359	389	7,71
10. CHP	111	1031	1142	9,72
11. DEVA	84	479	563	14,92
12. DP	37	309	346	10,69
13. DSP	89	292	381	23,36
14. EMEK	18	40	58	31,03
15. GELECEK	13	114	127	10,24
16. GÜÇ BİRLİĞİ	0	1	1	0,00
17. HAK VE ÖZGÜRLÜKLER	26	74	100	26,00
18. HALKIN KURTULUŞ PARTİSİ	105	248	353	29,75
19. DEM	150	346	496	30,24
20. HUDA-PAR	24	736	760	3,16
21. İYİ PARTİ	105	875	980	10,71
22. MEMLEKET	31	160	191	16,23
23. MİLLET PARTİSİ	57	412	469	12,15
24. MİLLİ YOL PARTİSİ	14	143	157	8,92
25. MHP	23	783	806	2,85
26. OCAK PARTİSİ	6	25	31	19,35
27. SAADET	50	1239	1289	3,88
28. SOL PARTİ	2	9	11	18,18
29. TIP	56	100	156	35,90
30. TKH	30	58	88	34,09
31. TKP	75	151	226	33,19
32. VATAN	65	258	323	20,12
33. YENİ TÜRKİYE PARTİSİ	15	86	101	14,85
34. YRP	53	1215	1268	4,18
35. ZAFER	109	642	751	14,51
TOPLAM	1710	13149	14859	11,51

Yerel seçim öncesinde partiler tarafından belirlenen ve YSK'ya sunulmuş olan listelerle ilgili en ayrıntılı kadın/erkek aday değerlendirmesi Medyascope'ta yayınlanmıştır. Berfin Bayır imzasıyla yayınlanan haberin içeriğinde YSK'nın yayınladığı aday listelerinde siyasette öne çıkan 12 partide, 31 Mart Yerel Seçimlerinde kadınların görünürlüğü derlenmiştir. Bayır'a göre³³, YSK'nın açık veri portalındaki verilere göre en düşük oranda kadın aday çıkaran parti AKP olmuştur. 2024 yerel seçimleri için AKP'nin hazırlayıp YSK'ya gönderdiği listeler dikkate alındığında, AKP, %2,18 ile siyaset sahnesindeki partiler arasında en düşük oranda kadın aday çıkaran parti olarak 31 Mart seçimlerine katılmıştır.

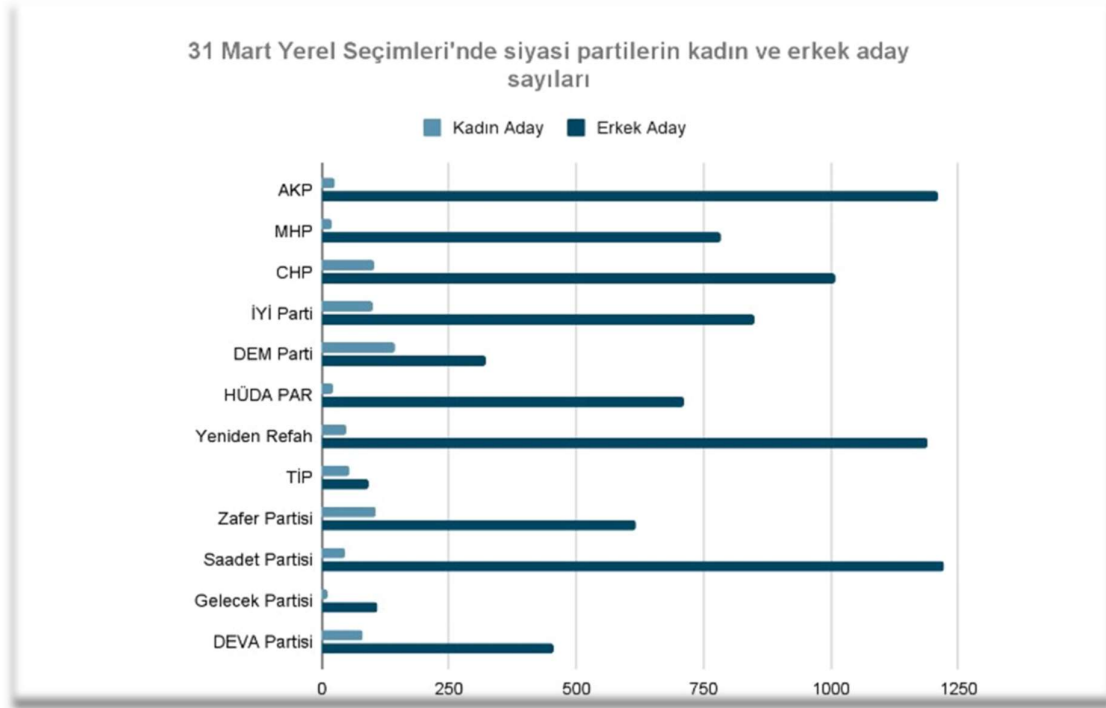
³¹ KA-DER, *31 Mart 2024 Mahalli Seçimleri Kadın Aday Oranları*, İnternet adresi: <https://ka-der.org.tr/31-mart-2024-mahalli-idareler-secimleri-kadin-aday-oranlari/>

³² *Cumhuriyet Gazetesi*, 1 Mart 2024, İnternet adresi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/31-mart-2024-yerel-secimlerinde-kac-kadin-aday-gosterildi-akp-chp-2176340>

³³ Berfin Bayır, "Seçimlere 10 Gün Kala Partilerin Cinsiyet Karnesi: AKP En Düşük Oranda Kadın Aday Çıkaran Parti Oldu", *Medyascope*, İnternet adresi: <https://medyascope.tv/2024/03/21/secimlere-10-gun-kala-partilerin-cinsiyet-karnesi-akp-en-dusuk-oranda-kadin-aday-cikaran-parti-oldu/>, 21 Mart 2024.

Sadece 1 erkek aday gösteren Güç Birliği Partisi ve 3 erkek adayı olan Aydınlık Demokrasi Partisi dışarında bırakıldığında, iktidar partisi AKP, listelerinde %3,13 oranında kadın adaya yer veren HÜDA-PAR'ın bile gerisinde kalmıştır. HÜDA-PAR sadece ilçelerde kadın aday gösterirken, büyükşehir ve illerde en çok kadın adaya yer veren parti DEM Parti olmuştur.

31 Mart 2024 Yerel Seçimlerinde Siyasi Partilerin Kadın ve Erkek Aday Sayıları

Kaynak: Berfin Bayır, Medyascope, a.g.m.

Yukarıdaki grafikte önde gelen 12 partinin listelerinde yer verdikleri kadın ve erkek aday sayıları yer almaktadır. Partilerin aday gösterdiği seçim bölgeleri değişiklik gösterdiği için toplam aday sayıları da birbirinden farklıdır. Cumhuriyet İttifakı'nın büyük ortağı AKP'nin açıkladığı 1.238 adayının 27'si kadın, 1.211'i erkek. MHP'de ise 805 adaydan 21'i kadın, 784'ü erkek.

**2024 Yerel Seçimlerine Katılmış Tüm Partilerin Belediye Başkanlığı İçin Listelerinde
Yer Verdikleri Kadın ve Erkek Aday Sayıları/Oranları**

Siyasi Partiler	Kadın Aday Sayısı	Kadın Aday Oranı	Erkek Aday Sayısı	Erkek Aday Oranı	Toplam
AK PARTİ	27	2,18	1.211	97,82	1.238
İYİ PARTİ	100	10,54	849	89,46	949
SOL PARTİ	1	12,50	7	87,50	8
BÜYÜK BİRLİK	33	8,53	354	91,47	387
MEMLEKET	31	18,02	141	81,98	172
ANAP	19	21,59	69	78,41	88
DSP	85	24,22	266	75,78	351
YENİDEN REFAH	50	4,04	1.187	95,96	1.237
DEM Parti	145	30,98	323	69,02	468
TKP	66	33,50	131	66,50	197
ABP	2	6,67	28	93,33	30
ZAFER PARTİSİ	106	14,70	615	85,30	721
HKP	104	30,86	233	69,14	337
TKH	19	32,76	39	67,24	58
BTP	194	18,73	842	81,27	1.036
GELECEK PARTİSİ	12	10,00	108	90,00	120
YTP	15	19,23	63	80,77	78
CHP	103	9,27	1.008	90,73	1.111
EMEP	13	30,95	29	69,05	42
HÜDA PAR	23	3,14	710	96,86	733
HAK-PAR	20	28,57	50	71,43	70
OCAK	6	25,00	18	75,00	24
AB PARTİ	10	15,63	54	84,38	64
DP	36	11,04	290	88,96	326
GBP	0	0,00	1	100,00	1
MİLLET	57	12,95	383	87,05	440
MİLLİ YOL	14	9,93	127	90,07	141
AP	5	13,16	33	86,84	38
ADP	0	0,00	3	100,00	3
MHP	21	2,61	784	97,39	805
TİP	55	37,67	91	62,33	146
DEVA PARTİSİ	82	15,27	455	84,73	537
SAADET	46	3,64	1.219	96,36	1.265
VATAN PARTİSİ	67	22,87	226	77,13	293
BAĞIMSIZ	57	9,56	539	90,44	596
TOPLAM	1.624	11,51	12.486	88,49	14.110

Kaynak: YSK Açık Portal Verileri

HÜDA-PAR'ın ise toplam 734 belediye başkan adayının içerisinde 23 kadın, 711 erkek adayı bulunuyor. Yeniden Refah Partisi'nin toplam 1.240 belediye başkan adayı var. Yeniden Refah Partisi'nin kadın aday sayısı 50 iken, erkek sayısı 1.190 olarak kayıtlara geçmiştir.

Cumhur İttifakı'nın ortaklarında kadın adaylara ne kadar yer verildiği oranlarla daha net görülüyor. Buna göre kadın aday oranları AKP'de %2,18 ve MHP'de %2,6 iken, HÜDA-PAR'da %3,13 ve YRP'de yüzde 4,03 oldu.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 103 kadın, 1.008 erkekle toplamda 1.111 belediye başkan adayı bulunuyordu. CHP, 2019 yılında yapılan yerel seçimlerde Türkiye çapında toplamda 49 kadın aday çıkarmıştı. Buna göre 2024 yerel seçimlerinde CHP'nin bir önceki yerel seçime göre, iki kat daha fazla kadın aday gösterdiği söylenebilir. CHP'nin kadın aday çıkarma oranı yüzde 9,27'dir. CHP lideri Özgür Özel 8 Mart dolayısıyla Eskişehir Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen bir etkinlikte bu konunun altını çizerek, "bu yerel seçimler, Cumhuriyet Halk Partisi'nin kadın aday gösterme konusunda kendi geçmiş performanslarını ikiye katladığı bir seçimdir. Ama seçilecek yerden kadın aday konusunda çok iddialıyız"³⁴ demiştir.

İYİ Parti'nin Cumhuriyet'in 100. yılını vurgulayarak 100 kadın aday gösterdiğini, İYİ Parti'nin 949 adayından 849'unun erkeklerden oluştuğunu görmekteyiz. Bu durumda İYİ Parti listelerinde kadın adayların oranı %10,53'dür.

Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi (DEM Partisi) uygulamış olduğu eş başkanlık sistemi nedeniyle bütün seçim çevrelerinde bir kadın ve bir erkek aday açıklamakla birlikte, YSK'ya bildirdiği adayların 145'i kadın aday olmuştur. DEM Parti'nin resmi olarak işleme konulan 468 belediye başkan adayından 323'ü erkek, 145'i kadındır. Eş başkanlık sistemiyle adaylarının yarısı kadınlardan oluşsa da resmi verilere göre DEM Parti'nin kadın aday oranı yüzde 30,98 olarak gerçekleşmiştir.

Saadet Partisi'nin 1.265 toplam adayından 46'sı, Gelecek Partisi'nin 120 adayından 12'si, DEVA Partisi'nin 537 adayından 82'si ve Zafer Partisi'nin 721 adayından 106'sı kadın adaylardı. Buna göre Saadet Partisi yüzde 3,63, Gelecek Partisi yüzde 10, DEVA Partisi yüzde 15,24 ve Zafer Partisi yüzde 14,7 oranında kadın adaya listelerinde yer vermiştir.

³⁴ CHP Lideri Özel: Kadın Aday Sayımızı İkiye Katladık: 5 Büyükşehirde Adaylarımız Kadın, **Independent Türkçe**, İnternet adresi: <https://www.indyturk.com/node/705821/siyaset/chp-lideri-%C3%B6zel-kad%C4%B1n-aday-say%C4%B1m%C4%B1z%C4%B1-ikiye-katlad%C4%B1k-5-b%C3%BCy%C3%BCk%C5%9Fehirde-adaylar%C4%B1m%C4%B1z>, 8 Mart 2024.

Türkiye İşçi Partisi (TİP) ise 146 seçim bölgesinde aday göstermiş olup, bunların 55'i kadın ve 91'i erkek adaylardı. YSK verilerinin yer aldığı tablodan da anlaşılacağı üzere kadın aday oranı en yüksek parti yüzde 37,67 ile TİP oldu.

Siyasi partilerin listelerinde yer alan kadın aday oranlarının gösterildiği tabloya göre kadın aday oranı sıralamasında TİP birinci, DEM Parti ikinci, DEVA Partisi üçüncü, Zafer Partisi dördüncü, İYİ Parti beşinci, Gelecek Partisi altıncı, CHP yedinci, YRP sekizinci, Saadet Partisi dokuzuncu, HÜDA-PAR onuncu, MHP on birinci, AKP ise on ikinci sırada gelmektedir. Gösterdikleri belediye başkan aday sayıları düşük olmakla birlikte, kadın adaylara en fazla yer veren diğer partiler içinde Türkiye Komünist Partisi ve Türkiye Komünist Hareketi olarak dikkat çekiyor.

2019 yılıyla karşılaştırıldığında 2024 yerel seçimlerinde aday gösterilen kadın sayısında bir artış olmuştur. Bu artışta, 2019 yılında ittifakla seçime giren partilerin 2024 yılında seçimlere kendi adaylarıyla girmelerinin etkili olduğu söylenebilir³⁵.

Bayır'ın yayınladığı listelerden devam edecek olursak³⁶, MHP ve HÜDA-PAR hiçbir büyükşehir ve ilde kadın aday göstermezken, AKP sadece 1 büyükşehirde (Gaziantep) kadın aday göstermiştir. İl belediyeleri örneğinde Çanakkale'de Jülide İskenderoğlu, Edirne'de Belgin İba, Iğdır'da Ülkü Öcal AKP'den aday gösterilmiştir. MHP ve HÜDA-PAR sadece ilçe belediyelerinde kadın aday gösterdi

Yeniden Refah Partisi 1 büyükşehir ve 2 ilde kadın aday göstermiştir. Yeniden Refah'ın Manisa'da büyükşehir için adayı Hatice Nur Germir iken, il belediyelerinden Amasya'da Semra Sökme, Karaman'da Durdu Elif Çelikaş aday gösterildi.

Tarihinin en fazla kadın adayını çıkaran CHP, büyükşehirlerde beş, il belediyelerinde ise altı kadın aday gösterdi. Büyükşehirlerdeki CHP adaylarına baktığımızda, Eskişehir'de Ayşe Ünlüce, Kahramanmaraş'ta Mukaddes Zeynep Arıkan, Sakarya'da Azize Çeroğlu, Tekirdağ'da Candan Yüceer, Aydın'da Özlem Çerçioğlu'nu görmekteyiz.

CHP'nin il belediye başkanı adayları olarak ise, Bilecik'te Melek Mızrak Subaşı, Afyonkarahisar'da Burcu Köksal, Aksaray'da Pelinsu Yıldırım Demir, Erzincan'da Özge

³⁵ Eylül Büyüktunca, Kadınlar Yerel Yönetime Ne Kadar Katılabildi: 2019 ve 2024 Yerel Seçimleri, **Doğruluk Payı**, İnternet adresi: <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/kadinlar-yerel-yonetime-ne-kadar-katilabildi-2019-ve-2024-yerel-secimleri>, 8 Mart 2024.

³⁶ 12 büyük partinin büyükşehir ve illerde göstermiş olduğu kadın adayların isimleri Berfin Bayır'ın çalışmasından alınmıştır. Bayır, **a.g.m.**

Vataner Özege, Edirne’de Filiz Gencan Akın, Şırnak’ta Özlem Baran’ın isimleri listeye girmiştir.

İYİ Parti’nin 100 kadın adayından 10’u büyükşehir ve illerden aday gösterilmiştir. İYİ Parti 4 büyükşehirde ve 6 ilde kadın başkan adayını göstermiştir. İYİ Parti’nin büyükşehir adayları Antalya’da Nesrin Ünal, Adana’da Ayyüce Türkeş Taş, Erzurum’da Fatma Canan Uçar, Samsun’da İmren Nilay Tüfekci oldu. İllerde ise Sivas’ta Merve Yıldız Yaray, Karaman’da Nihal Tümene, Sinop’ta Serpil Ünlütürk, Bitlis’te Neslihan Çeliktenyıldız, Adıyaman’da İz Yücedağ, Erzincan’da Veda Bingöl aday gösterildi.

Büyükşehir ve illerde en çok kadın adaylara yer veren DEM Parti’nin resmi bildirimlerine göre 8 büyükşehirde ve 27 il belediyesinde kadın aday vardı. Büyükşehir belediye başkan adayını olarak İstanbul’da Meral Danış Beştaş, Ankara’da Gültan Kışanak, Aydın’da Suzan Koç, Hatay’da Perihan Pakize Sinemillioğlu, Diyarbakır’da Ayşe Serra Bucak Küçük, Erzurum’da Gülderen Varlı, Trabzon’da Bedriye Zırığ, Samsun’da İnci Aydın aday gösterildi.

DEM Parti’nin il belediyelerindeki adaylarının isimleri şöyle: Edirne’de Aylin Hacaloğlu, Çanakkale’de Canan Aytaç, Uşak’ta Sanya Hakimoğlu, Kütahya’da Sibel Temel, Düzce’de Ayfer Fatma Çelik, Afyonkarahisar’da Zehra Yalçın, Isparta’da Meral Karakuş, Burdur’da Fatma Arslan, Niğde’de Başak Caner Aktaş, Aksaray’da Kıymet Temel, Kırşehir’de Kadriye Turan, Kırıkkale’de Cahide Dorak, Çankırı’da Sadiye Akoğlu, Zonguldak’ta Ceylan Turğut, Yozgat’ta Merve Eylül Bütün, Sinop’ta Sedef Karakurt, Nevşehir’de Helin Elif Geyik, Siirt’te Sofya Alağaç, Batman’da Gülüstan Sönük, Ağrı’da Hazal Aras, Sivas’ta Semiha Şahin, Tokat’ta Gülce Vidinli, Bayburt’ta Tülay Kılınç, Giresun’da Feride Kızıgit, Karabük’te Emine Kaya, Karaman’da Zozan Efetürk, Kırklareli’nde Mizgin Özkurt Aksu.

Önceki yıllarda yapılmış yerel seçimlere kıyasla partilerin aday listelerinde kadın adayların sayıları artmış olmakla birlikte, halen yeterli düzeyde değildir. 31 Mart 2024 seçimlerine gidilen süreçte partilerin tüzük ve yönetmeliklerindeki toplumsal cinsiyet kotalarına uygun davranmadıklarını, kadın temsiliyetini sağlarken kadınların ve kadın örgütlerinin eşit yurttaşlık taleplerine büyük ölçüde göz ardı ettiklerini söyleyebiliriz. Aday listeleri incelendiğinde³⁷ ortaya çıkan tablo nüfus içinde sayısal olarak toplumun yarısına denk düşen kadınların siyasetteki koltuklar söz konusu olduğunda yeteri kadar temsil edilme şansına

³⁷ İllerin dışında ilçe ve beldelerde siyasi partilerin listelerinde yer verdikleri kadın adayların listesi için bkz. **Cumhuriyet Gazetesi**, 1 Mart, 2024, İnternet adresi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/31-mart-2024-yerel-secimlerinde-kac-kadin-aday-gosterildi-akp-chp-2176340>

sahip olamadıklarını gösteriyor. Genel ve yerel seçimlerdeki saha çalışmalarında kadın kollarından yararlanan siyasal partiler ve yönetici kadrolar listeleri hazırlarken erkeklere ağırlık vermekte. Özellikle “değişim” sloganıyla genel başkan değişikliği sonrasında CHP’de de durumun farklı olmaması dikkat çekiyor. Kadınların karar alma mekanizmalarında daha aktif olmaları, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi ve kadınların eşit yurttaşlık taleplerinin karşılık bulabilmesi için aday listelerinde kadın sayısının artması gerekmektedir.

2. Sandıkta Kadın Adayların Başarısı

2019 yerel seçimlerinde 43 kadın belediye başkanı ve 1.071 kadın muhtar seçilmişti. Tüm belediye başkanlıklarının sadece %3,09’unda, tüm muhtarlıkların ise sadece %2,14’ünde kadınlar kendine yer bulabilmişti³⁸. 31 Mart 2024 yerel seçimlerinin sonrasında ise 5’i büyükşehir, 6’sı il olmak üzere 11 ilde belediye başkanlıkları kadınların yönetimine geçmiştir. YSK’nın kesin olmayan verilerine göre, Türkiye genelindeki 973 il-ilçe belediye başkanlığının 70’ini kadınlar, 903’ünü ise erkekler kazanmıştır³⁹.

Partilere Göre Seçimi Kazanan Belediye Başkanlarının Cinsiyet Dağılımı

Partiler	Seçilen Kadın Belediye Başkanı		Seçilen Erkek Belediye Başkanı		Toplam Belediye Başkanı	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
CHP	31	9,23	305	90,77	336	100,0
AKP	9	2,51	349	97,49	358	100,0
MHP	1	0,82	121	99,18	122	100,0
İYİ Parti	0	0	24	100,0	24	100,0
DEM Parti	29	44,62	36	55,38	65	100,0
Yeniden Refah Partisi	0	0,0	38	100,0	38	100,0
Büyük Birlik Partisi	0	0,0	14	100,0	14	100,0
DEVA Partisi	0	0,0	1	100,0	1	100,0
DP	0	0,0	2	100,0	2	100,0
DSP	0	0,0	1	100,0	1	100,0
Saadet Partisi	0	0,0	1	100,0	1	100,0
Sol Parti	0	0,0	1	100,0	1	100,0
TİP	0	0,0	1	100,0	1	100,0
Bağımsız	0	0,0	9	100,0	9	100,0
TOPLAM	70	7,19	903	92,80	973	100,0

Kaynak: YSK Açık Portal Verileri

YSK açık veri portalında yayınlanmış olan tablolara göre hazırlanmış olan yukarıdaki tabloya göre belediye başkanı seçilenlerin %92,80’i erkek adaylardan oluşmaktadır. Tablodaki en ilginç veri ise genel başkanı bir kadın olmasına rağmen İYİ Parti’nin seçilebilecek yerlerin

³⁸ Ayşe Kaşıkırık, Hilal Dokuzcan, İrem Ece Akpınar, Nuray Karaoğlu, **2019 Yerel Seçimlerine Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Bakmak**, Kadın Adayları Destekleme Derneği Yayınları, İstanbul, 2020, s.9.

³⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Seçilen Belediye Başkanlarının Cinsiyet Dağılımı, İnternet adresi: <https://acikveri.ysk.gov.tr/aday-istatistik/secilen-parti-cinsiyet>

hiçbirinde kadın adaya yer vermemiş olmasıdır. Cumhuriyet'in 100.yılında 100 kadın aday göstermiş olmasına karşın hiçbir kadın adayın seçilecek yerlerden aday gösterilmemiş olması partinin iyi niyetli iddiasının boşa gitmesine yol açmıştır. İYİ Parti listesinden seçilen 24 belediye başkanının tümü erkektir.

KA.DER tarafından yapılan değerlendirmeye göre ise⁴⁰, 31 Mart 2024 yerel seçimlerinde seçilen il belediye başkanları arasında kadın oranı %13,58, ilçe belediye başkanları arasında %6,94, belde belediye başkanları arasında ise %0,75 olarak hesaplanmıştır. Toplam belediye başkanları arasında kadın oranı %5,56 olarak gerçekleşmiştir. Seçimlerde partilerin aday listelerinde yer verdikleri kadınların %4,5'i seçilerek belediye başkanı olmuştur.

Beş büyükşehir belediye başkanlığından birini AKP adayı Fatma Şahin (Gaziantep) kazanırken, diğer dördünü CHP'nin gösterdiği kadın adaylar kazanmıştır. Aydın'da Özlem Çerçioğlu başkanlık koltuğunu korurken, Tekirdağ'da Candan Yüceer, Diyarbakır'da Ayşe Serra Bucak, Eskişehir'de Ayşe Ünlü başkanlık koltuğuna oturmuşlardır.

Ağrı, Afyonkarahisar, Batman, Bilecik, Edirne ve Siirt'te belediye başkanlıklarını kadın adaylar kazanmıştır. DEM Parti listelerinden gösterilen kadın adaylardan Hazal Aras Ağrı'da, Gülüstan Sönük Batman'da, Sofya Alağaç Siirt'te başkanlık koltuğunun sahibi olmuştur. CHP listelerinden aday gösterilen Burcu Köksal Afyonkarahisar, Melek Mızrak Subaşı Bilecik, Filiz Gencan Akın ise Edirne belediye başkanlığını kazanan kadın adaylar olmuşlardır.

İlçelere doğru gidildiğinde ise İstanbul Bakırköy'de Ayşegül Özdemir Ovalıoğlu, Üsküdar'da Sinem Dedetaş ve Maltepe'de Esin Köymen CHP listelerinden girdikleri başkanlık seçimini kazanırken, İzmir'de CHP listelerinden aday gösterilen kadınlar 8 ilçede belediye başkanlığı seçimini kazanmışlardır. İzmir'de Efes Selçuk ilçesinde Filiz Ceritoğlu Sengel, Karşıyaka'da Behice Yıldız Ünsal, Karaburun'da İlkay Girgin Erdoğan, Karabağlar'da Emine Helil Kınay, Foça'da Saniye Bora Fıçı, Çeşme'de Lal Denizli, Kınık'ta Sema Bodur ve Konak'ta Nilüfer Çınarlı Mutlu belediye başkanı seçilmişlerdir. Ankara ilçelerinde tek kadın belediye başkanı AKP listesinden seçime giren Akyurt adayları Hilal Ayık olmuştur. Adana Seyhan ilçesinde CHP adayları Oya Tekin, Antalya Akseki'de İlkay Akca, Korkuteli'nde Saniye Caran CHP listelerinden seçilirken, Antalya İbradı Belediye başkanı ise AKP adayları Hatice Sekmen olmuştur. Eskişehir-Çifteler'de Zehra Konakçı, Manisa- Şehzadeler'de Gülşah Durbay, Afyonkarahisar-Evciler'de Berrin Uğurlu, Denizli-Bozkurt'ta Birsen Çelik, Denizli-

⁴⁰ KA.DER, 31 Mart 2024 Mahalli İdareler Seçimleri Sonucunda Seçilen Kadın Belediye Başkanları, İnternet adresi: <https://ka-der.org.tr/31-mart-2024-mahalli-idareler-secimleri-sonucunda-secilen-kadin-adaylar/>

Merkezefendi’de Şeniz Doğan, Aydın-Didim’de Hatice Gençay, Muğla-Menteşe’de Gonca Köksal belediye başkanı seçilmiştir.

KA.DER tarafından seçim sonuçları ışığında oluşturulan bölgesel haritalarda, bölgelere göre seçilen ilçe kadın belediye başkanlarının isimleri ve seçildikleri partiler haritalarda gösterilmiştir⁴¹.

Akdeniz Bölgesi’nde Seçilen Kadın Belediye Başkanları

Akdeniz bölgesini gösteren yukarıdaki haritayı incelediğimizde, Burdur Bucak’ta Hülyla Gümüş’ün, Antalya Akseki’de İlkay Akca’nın, Korkuteli’nde Saniye Caran’ın, İbradı’da Hatice Sekmen’in, Adana Seyhan’da ise Oya Tekin’in başkan seçildiğini görmekteyiz.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Seçilen Kadın Belediye Başkanları

⁴¹ KA.DER, a.g.m.

Yukarıdaki haritaya göre, Şanlıurfa'nın Bozova ve Suruç, Diyarbakır'ın Bismil, Çınar, Hani, Kayapınar, Kulp, Lice, Silvan ve Yenişehir, Şırnak'ın Cizre, İdil ve Silopi, Mardin'in Dargeçit, Derik, Mazıdağı ve Nusaybin ilçelerinde seçilmiş olan kadın belediye başkanlarının tamamı DEM Parti listelerinden aday gösterilerek seçilmişlerdir.

İç Anadolu Bölgesi'nde Seçilen Kadın Belediye Başkanları

İç Anadolu bölgesini gösteren haritaya göre sadece 2 ilde bulunan 3 ilçede kadın belediye başkanı seçildiği anlaşılmaktadır. Ankara'nın Akyurt ilçesi ve Eskişehir'in Çifteler ve Mihalgazi ilçelerinde kadın adaylar belediye başkanı seçilmişlerdir.

Marmara Bölgesi'nde Seçilen Kadın Belediye Başkanları

Doğu Anadolu Bölgesinde Erzurum'un Karayazı, Muş'un Bulanık, Hakkari'nin Yüksekova, Van'ın Başkale, Çaldıran, Edremit, Muradiye, Özalp ve Tuşba ilçelerinde kadın adaylar belediye başkanlığı koltuğuna oturmuşlardır.

Karadeniz Bölgesi'nde Seçilen Kadın Belediye Başkanları

Karadeniz sadece 4 ilin 1'er ilçesinde kadın adaylar ilçe belediye başkanı olarak seçilmişlerdir. Bunlar Karabük'ün Safranbolu ilçesi, Kastamonu'nun Abana ilçesi, Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesi ve Ordu'nun Çamaş ilçesidir.

Demokratik eşit temsil ilkesinin dışında kadın adayların erkek adaylara göre siyasal partiler açısından pragmatik başka çekici özellikleri vardır. Kadın aday meselesine farklı bir perspektiften bakan Ateş İlyas Başsoy kadın adayların önemine şöyle vurgu yapmaktadır⁴²: “1- Kadın aday, mevcut belediye başkanından büyük oranda mutsuz seçmenlerin olduğu bölgelerde, bu seçmenleri sandığa çekmek ve değişim rüzgârı yaratmak için gerekli. Bu nedenle faydalı. Bu mutsuz seçim bölgelerinde iyi bir kadın aday, değişimin ve heyecanın adı haline gelir. Böylece daha fazla oy alınır, daha başarılı bir seçim olur. 2- Kadın adaylar evlere girebilir. Kocası işte, çocukları okulda olan bir kadının evine erkek belediye başkanı olarak giremezsin ama kadın başkanlar girer. Fatma Girik Şişli’de girilmedi ev, bakılmadık imalathane bırakmamıştı. Özellikle devrimci kültürden gelen kadınlar, kent yoksulu, kentin en çok ezileni kadın seçmenle el ele tutuşur; kara çarşafıyla dünyanın tüm kötülüklerinden korunmaya çalışan genç bir anneyle abla kardeş olurlar... Parmak sallayıp doğruyu öğreten, yoksul evleri Channel parfümleriyle dolduran tuzu kuru kadınları söylemiyorum. Yine iyi

⁴² Ateş İlyas Başsoy, “Kadın Adayın Faydası Ne?”, **Birgün Gazetesi**, 14 Aralık 2023, İnternet adresi: <https://www.birgun.net/makale/kadin-adayin-faydasi-ne-490647>

örnekle, Merkezefendi, Selçuk ve Safranbolu belediye başkanlarının seçmen kadınlarla kurdukları pozitif iletişim paha biçilmez”.

Başsoy AKP'nin en güçlü yanlarından birinin kadın seçmenler olduğunun altını çizerek, toplumun farklı kesimleri arasında gezinme ve bilgiyi farklı kesimlere iletme işlevinin en iyi kadınlar tarafından yerine getirildiğini belirtir. AKP'nin içkiye dair kısıtlamalarının seçimde farklı bir sadakat oluşturduğuna dikkat çeker. Şöyle ki, “evin tüm rızkını içkiye yatıran, sabah akşam karısını döven alkolik babayı “ıslah eden” bir partinin yarattığı sadakati hiçbir reklam kampanyası aşamaz. Ortalama CHP'li seçmen için nefret objesi olma gayreti içinde gibi görünen Esenler Belediye Başkanı Tevfik Göksu'nun imam nikâhlı çiftleri resmi nikâhlı yapma konusunda bir rekora sahip olduğunu biliyor muydunuz? Birden bire “medeni kanun”un koruma kalkanı altına giriveren binlerce genç kadının Göksu'ya olan bağlılığını aynı kişilere Nutuk dağıtarak aşmak mümkün mü? Nasıl bir paradokslar içinde seçim kampanyaları yapıldığının farkında mıyız?⁴³”

Başsoy'un dikkat çekmek istediği nokta ister aday olarak isterse seçmen olarak kadınları dikkate almayan hiçbir partinin ve/veya seçim kampanyasının tek başına başarılı olamayacağıdır. Partilerde kadın temsiline artması bir yandan partilerin daha fazla kitleye ulaşmalarını sağlarken, diğer yandan toplumdaki tüm kesimlerin temsiline imkân sağlayacaktır. CHP'nin 2024 yerel seçimlerindeki sıçramasını sağlayan önemli faktörlerden birinin aday listelerindeki kadın sayısının artmasıyla ilişkilendirmek zor olmayacaktır.

Partiler bazında bir değerlendirme yaptığımızda, CHP 31 isimle en fazla kadın belediye başkanı çıkarırken, DEM Parti'den 29 kadın belediye başkanı seçildi. AKP ise il ve ilçelerde 9 kadın belediye başkanı çıkardı. Bunlardan biri büyükşehir belediye başkanı oldu. Türkiye genelindeki oy oranlarına göre seçimi üçüncü sırada bitiren YRP hiç kadın belediye başkanı çıkarmazken, MHP'den sadece 1 kadın aday belediye başkanı olarak seçildi⁴⁴.

Muhtarlık düzeyinde bakıldığında, YSK muhtarlarla ilgili verileri henüz yayınlamadığı için kaynak olarak basında çıkan haberlere ulaşılmıştır. 2024 seçimleri öncesinde yayınlanan bir habere göre, Türkiye genelinde 32.238 mahalle ve 18.278 köy olmak üzere toplam 50.516 muhtar görev yapmaktadır. Açıklanan verilere göre, en çok muhtarlık bulunan iller sıralamasında 1.486 muhtarlık ile Sivas birinci, 1.438 muhtarlık ile Şanlıurfa ikinci, 1.425

⁴³ A.g.m.

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yerel Seçimlerde 11 İl ve 61 İlçede Kadın Adaylar Seçildi, **BBC News Türkçe**, 2 Nisan 2024, İnternet adresi: https://www.bbc.com/turkce/articles/c4nr459x591o_

muhtarlık ile Ankara üçüncü sırada gelmektedir⁴⁵. Türkiye Kadın Muhtarlar Derneği Başkanı tarafından yapılan bir açıklamaya göre, 31 Mart 2024 yerel seçimlerinin ardından kadın muhtar sayısı iki kat artarak 1.134'den, 2.150'ye yükselmiştir. Haberde Ankara'daki kadın muhtar sayısının da 125'den 255'e yükseldiği belirtilmiştir⁴⁶. Yüzdesel olarak değerlendirdiğimizde, 50.516 muhtarın sadece 2.150'si kadın ise bu durumda oran %4,25 olmaktadır. 2019 yılına göre kadın muhtar sayısında oransal olarak %100 bir artış olmakla birlikte ulaşılan değerler henüz eşit temsilden oldukça uzaktır.

Yerel seçimlerin ardından seçim sonuçlarına ilişkin bir değerlendirme yapan KA.DER Başkanı Nuray Karaoğlu kadınlar için yeni bir sayfanın açıldığını, bu durumun toplumsal dönüşümün de habercisi olduğunu vurgulamıştır. Rudaw Net haber sitesinde yer alan habere göre Karaoğlu, "Yerel seçimlerin sonuçları yalnızca siyasi bir değişimin değil toplumsal bir dönüşümün de habercisi" dedi. KA.DER olarak kurulan Siyaset Akademisi'nde hem genel hem yerel seçim öncesinde farklı alanlarda verilen eğitimlerle her partiden kadın aday adayı sayısının artırılması için çalıştıklarını belirten Karaoğlu, "kadın yönetici sayısının artmasını kadınların uzun zamandır beklediği, arzu ettiği karar mekanizmalarında var olma mücadelesinin bir sonucu" olarak nitelendiriyor. Bu sonuçların yeterli olmadığını ama kadınlar için bir kapı araladığını belirten Karaoğlu, "Sonuçlar gelecek nesiller için ilham kaynağı oldu. Bir kız çocuğuna 'ne olacaksın' diye sorduklarında 'ben belediye başkanı olacağım' diyebilmesinin önünü açan bir sonuç oldu" diyor⁴⁷.

2024 yerel seçim sonuçlarını 2019 yerel seçim sonuçlarıyla karşılaştırdığımızda Sayın Karaoğlu'nun bahsettiği yeni sayfa daha net anlaşılmaktadır. 2019 Yerel Seçimleri'nin resmi sonuçlarına göz atıldığında Belediye Başkanlığı'na başvuran toplam 7.953 adaydan 634'ünün, 305 Büyükşehir Belediye Başkanı adayının ise 33 tanesinin kadın olduğu görülüyor (*HDP'nin parti içinde yürüttüğü eş başkanlık sisteminin yasal bir statüsü bulunmadığı için YSK verilerinde yalnızca YSK'ya bildirilen resmi adaylar bulunuyor*). Büyükşehir belediye başkanlığındaki yarışta yalnızca 3 kadın aday kazanırken belediye başkanlığında bu sayı 38 olarak gerçekleşmişti.

⁴⁵ Türkiye'deki Toplam Muhtar Sayısı Belli Oldu, **Marmaris Manşet Gazetesi**, 12 Şubat 2024, İnternet adresi: <https://marmarismanset.com/foto/19215682/turkiyedeki-toplam-muhtar-sayisi-belli-oldu>

⁴⁶ Kadın Muhtar Sayısı İki Katına Çıktı, NTV Haber, 10 Nisan 2024, İnternet adresi: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/kadin-muhtar-sayisi-iki-katina-cikti,4bBi8Yq7NUMDUIJuUPguRA>

⁴⁷ Türkiye'de Yerel Seçim: 11 İli Kadın Belediye Başkanları Yönetecek, **Rudaw Net**, 2 Nisan 2024, İnternet adresi: <https://www.rudaw.net/turkish/middleeast/turkey/020420243>

2019 Yerel Seçimlerinde Partilerin Büyükşehir Belediye Başkanlığı ve Belediye Başkanlığına Gösterdiği Kadın Aday Oranları

Büyükşehir B.B.	Kadın Aday Oranı	Belediye Başkanlığı	Kadın Aday Oranı
AKP	3,7	AKP	1,9
BTP	6,9	BBP	3,7
CHP	5,3	CHP	5,7
Demokrat Parti	23,5	İYİ Parti	4,2
DSP	13,8	TKP	27,4
HDP	23,1	DSP	16
MHP	0	HDP	21,4
Saadet Partisi	0	Saadet Partisi	2,8
TKP	20,7	MHP	2,9
Vatan Partisi	16,7	Vatan Partisi	19,7
		BTP	19,5

Kaynak: Eylül Büyüktunca, a.g.m., Doğruluk Payı internet sitesi.

Yukarıdaki tablo bize 2019 yerel seçimlerinde partilerin büyükşehir belediye başkanlığı ve belediye başkanlığı düzeyinde gösterdikleri kadın aday sayılarını ve oranlarını göstermektedir.

2019 Yerel seçimlerindeki kadın aday oranı büyükşehir belediye başkanlığı düzeyinde toplamda %10,8, belediye başkanlığı düzeyinde %8 olarak gerçekleşmişti. Dolayısıyla 2019'a nazaran 2024 yerel seçimlerinde toplumsal cinsiyet eşitliği açısından çok memnuniyet verici olmamakla birlikte, kadın adayların sayısında bir artış olduğunu söyleyebiliriz. 2019 seçim sonuçlarına baktığımızda ise büyükşehir belediye başkanlığı düzeyinde kadınların oranı %10, belediye başkanlığı düzeyinde %2,8 olarak hayata geçirilebilmişti. Bir başka ifadeyle, 2019 yerel seçimlerinde belediye başkanlığı adaylarının %8'i kadinken, başkanlık koltuğuna oturanların sadece %2,8'inin kadın olduğu görülüyor. Veriler, hem 2019 hem 2024 için de kadın adayların kazanma oranının erkek adaylara göre **daha düşük** olduğunu gösteriyor. Aday gösterilen kadın/erkek oranı kazanan aday oranlarına aynı şekilde yansımıyor. Bunun temel sebeplerinden biri, partilerin garanti kazanacakları seçim çevrelerine ait listelerde kadın adaylara yer vermemeleri olabilir⁴⁸.

Hem 2019 hem de 2024 yerel seçimlerindeki aday listelerinde dikkat çeken bir diğer nokta, herhangi bir il, ilçe veya belde de belediye başkanlığını kazanamayacak olduklarını bildikleri halde listelere kadın adayların isimlerini yazmaktan kaçınmış olmalarıdır. Tüzük veya yönetmeliklerinde toplumsal cinsiyet kotası veya kadınlara pozitif ayrımcılık yapılmasını

⁴⁸ Büyüktunca; a.g.m.

emreden açık hükümlere rağmen partilerin yönetici kadrolarının listelere kadın aday isimleri yazmamaları dikkat çekicidir.

E. 31 MART SEÇİMİNİN KAZANANLARI VE KAYBEDENLERİ

31 Mart yerel seçimleri 2002'den günümüze yapılan tüm genel ve yerel seçimlerle karşılaştırıldığında, Türkiye parti siyasetinin geleceğine ilişkin çıkarsamalarda bulunmaya müsait sonuçlar üretti. CHP'nin 47 yıl sonra ülke genelinde birinci parti olması, AKP'nin kurulduğundan bugüne yapılan seçimlerde ilk kez yerel seçim olsa da ikinci parti konumuna gerilemesi, İslamcı sağ siyasetin yeni aktörü olarak YRP'nin üçüncü parti oluşu, milliyetçi sağda ılımlı İYİ Parti'den uç milliyetçi sağdaki MHP ve Zafer Partisi'ne 14 Mayıs'ta gözlenen yükselişin bu seçimde yaşanmaması, DEM Parti'nin Güneydoğu Anadolu'da seçim kalelerini korumasına rağmen büyük kentlerde dikkate değer oy kaybına uğraması, AKP'den ayrılanların kurduğu DEVA ve Gelecek Partisi'nin varlık gösterememeleri, muhafazakar demokrat sağda Saadet Partisi'nin gerilemesi ve seçime katılan diğer partilerin oy güçleri itibarıyla tabela partisi görünümünden ibaret kalmaları seçmen tercihlerinde yeni mevzilenmelerin oluşmaya başladığına, 31 Mart'ın yeni seçmen mevzilenmelerinin olduğu bir seçim şeklinde tanımlanmasına, hatta bu yeni mevzilenme sürecinin önümüzdeki seçimlerde artacağına ve parti sisteminde yeni bir denge oluşacağına dair izlenim veriyor.

Literatürde yeni seçmen mevzilenmelerinin olduğu seçimler seçmenlerin kendilerini belirli bir partiyle yeniden tanımlamasıyla yeni bir taraftar düzeninin oluşmaya başladığı seçimler olarak kabul edilir. 31 Mart bu kategorideki seküler yeniden mevzilenmenin olduğu seçimler ve kritik seçimler kategorisinde kabul edileceğini göstermektedir. “Kritik seçimler parti sisteminde uzun dönemli belli başlı sonuçları olan ve seçmenlerin belirli partiler etrafında aniden, önemli boyutta, uzun dönemli olarak yeniden mevzilendiği seçimlerdir. Parti rekabeti sarkacının kararlı bir biçimde yeni bir yöne doğru sarktığı kritik seçimlerin birbiriyle ilişkili üç özelliği dikkat çekmektedir. Parti rekabetinin ideolojik temelinde, partilere yönelen desteğin sosyal temellerinde ve seçmenlerin taraftar bağlılıklarında yeniden mevzilenmelerin yaşanması”⁴⁹. 31 Mart seçimleri partilerin ideolojik kimliklerinde yenilenme, partilerin seçmen tabanlarında, partilerle kurdukları aidiyet ilişkisi, taraftar bağlılıklarında her üç özelliği de barındıran bir seçimdir. Nitekim CHP bir süreden beri kendisini sosyal demokrat

⁴⁹ Tanju Tosun; **Siyasette Yeniden Mevzilenmeler**, Buke Kitapları, İstanbul 2002, s.32.

parti olarak merkeze yaklaştırırken, geçmişte farklı partilere oy vermiş seçmenden destek almış, AK Parti'nin çekirdek seçmeni dışında, seçmeninin bir kısmı partiyle olan aidiyet ilişkisini koparmaya başlamıştır. Benzer durum İYİ Parti için de söz konusudur. 14 Mayıs'tan 31 Mart'a yaşanan oy geçişliliği dikkate alındığında, bu durum daha iyi anlaşılabilir. Bu geçişliliğin konjonktürel olabileceği iddia edilse de burada önemli olan seçmenin geçmişte oy verdikleri partiyle kurmuş oldukları aidiyet ilişkisinin zayıflaması, bir kısmında ise yok olmasıdır.

31 Mart seçimi belirttiğimiz bu özeliklerine bağlı olarak, kazanan ve kaybedenleriyle seçmenlerin sürprizler ürettiği bir seçimdir. Seçimin kazananlarının CHP ve YRP olduğuna şüphe yok. CHP açısından 47 yıl sonra gelen parti siyasetinde birinci parti konumuna erişme, YRP için kurulduktan 6 yıl sonra İslamcı sağ bloktan azımsanmayacak seçmen çekerek nc parti konumuna gelmesi kazanan olmanın tipik yansımalarıdır. Seçimin kaybedenleri ise AKP, milliyetçi sağda MHP, İYİP, Zafer Partisi ile seçim kalelerinde oy kaybetmesine rağmen belediye başkanlıklarını kazanma anlamında gücünü korumakla birlikte, seçmeninin sandığa ilgisinin azalması, büyük kentlerde ise seçmenlerinin hatırı sayılır bir kısmını CHP'ye kaptırması anlamında HDP'dir. Muhafazakâr-demokrat sağda Saadet Partisiyle Gelecek Partisi, liberal demokrat sağda ise DEVA Partisi de seçimin kaybedenleri arasındadır. Seçime katılan diğer partilere gelen çok sınırlı seçmen desteği dikkate alındığında, bu partiler kaybedenler grubunda olup, önümüzdeki dönemde parti sisteminde bir varlık gösteremeyecekleri izlenimini vermekteler.

1. 31 Mart'ın Kaybeden Partileri

31 Mart'ın kaybeden partilerinin başarısızlarına dair ortak nedenlerden söz etmek pek mümkün olmadığı için, kaybeden partilerin başarısızlık hikayelerini ayrı ayrı değerlendirmek daha doğru olur. 31 Mart'a kadar girdiği tüm seçimlerden birinci parti olarak çıkan AKP'nin seçim başarılarında sağ İslamcı muhafazakâr bir parti olarak sekülerizme karşı kurduğu geniş muhafazakâr kimlik ittifakı⁵⁰ ve bunu özellikle 2015'ten itibaren milliyetçi ortağı MHP ile "beka" söylemi dayanışması ve iktidar pratikleri, iktidarın kaynak paylaşımıyla pekiştirmesi, politik kutuplaştırma stratejisiyle etkili olmuştur. İlk katıldığı 2002'den 2010'daki Anayasa değişikliği referandumuna kadar olan süreçte ise seçim başarılarının ardında muhafazakâr-demokrat etiketi, ekonomi politikalarında uluslararası ekonomik dinamiklerin katkısıyla yaşanan rahatlama, bunun tüketime yansımaları ve Türkiye'nin AB yeliği yolunda atmış

⁵⁰ Selçuk şirin; "İşte CHP'yi Birinci Yapan Formül!", **Gazete Oksijen**, 5-11 Nisan, S:169.

olduğu demokratikleşme adımları etkiliydi. Buna karşılık son dönemde Ak Parti ve MHP'nin ortaklaştıkları milliyetçi söylemin büyük ve güçlü Türkiye tahayyülünün ağırlıklı olarak askeri terimlerle dillendirilmesi, merkez sağa da özgü daha iyi yaşam veya modernleşme tutkusunun ihmalini getirmesi, AKP seçmenlerinin uzun zamandır “müreffeh ve demokratik Türkiye” gibi vaatleri duymaması⁵¹ AKP'nin bir zamanlar kendini tanımladığı “muhafazakar-demokrat” parti kimliği algısının bir yanılısamadan ibaret olduğunu özellikle merkezci eğilimli seçmen fark etmiştir.

Aslında AKP'ye oy veren seçmenler nezdinde 2002'den 2010'lara kadar bir “umut” olarak yükselmiş, kimi ulusal meselelerde büyük bir açılım gösteren bir parti olmuş, popülist yöntemler de kullanarak sosyal desteklerle kitlesini desteklemiştir. Fakat son dönemde AKP'ye bakıldığında devletçilikten başka bir şey görülemez oldu⁵². Partiye ilişkin imaj son dönemde seçmen gözünde önemli ölçüde olumsuz bir imaja dönüştü. “Parti, devlet imajı ve kibriyle bütünleşti. “Dünya lideri”, “Türkiye yüzyılı” vb. etrafında kurgulanan ve inşa edilmeye çalışılan “karizmanın” İsrail meselesinde işlemediği ve büyük devlet olma iddiasının Türk'ün Türk'e propagandasından ileri gidemediği partiden ayrılma süreci yaşayan seçmenler nezdinde belirginleşti. “Söylemde Filistin yanlısı bir tavır sergilenirken, fiiliyatta Filistinlilere soykırım uygulayan İsrail'le ticaretin hız kesmeden devam etmesi de “sorgusuz sualsiz, mutlak bağımlı ve teslim olmuş” çekirdek seçmenler dışında hiç kimse tarafından kabul edilmedi. Bütün “reel politika” (gereklilikler vs.) argümanlarına karşı AKP'nin bu konuda “ahlaki zaafı” açıkça ortaya çıktı”⁵³. Partinin seçmeniyle arasındaki aidiyet ilişkisinin, duygusal bağın kopması salt politik meseleler üzerinden değil, ekonomik dinamikler bağlamında da yaşanmaya başladı. Nitekim ekonomik koşullardan, “...sağlık, sosyal güvenlik ya da emeklilerin durumu gibi meselelerde de vatandaşla hemhal olma meselesinde çöktü. Yıllar boyunca “çok bilmiş Beyaz Türk” imajına karşı AKP'ye oy veren kitleler, kendi partisinin de “karşı tarafa” benzediğini gördü. Mutlak totaliter özdeşleşme içinde desteğe devam edenlerin dışında daha “sağduyulu” yaklaşanlar, “Bu parti benim partim olmaktan

⁵¹ Yüksel Taşkın, “CHP'nin Yerel Seçim Başarısı ve İktidar Yürüyüşüne Dair Bazı Gözlem Ve Öneriler (1)”, **Yeni Arayış**, 20 Nisan 2024, İnternet adresi: <https://yeniarayis.com/yukseltaskin/chpnin-yerel-secim-basarisi-ve-iktidar-yuruyusune-dair-bazi-gozlem-ve-oneriler-1/>

⁵² Ferhat Kentel, “AK Parti Seçmeni “Gecikmiş Hesaplaşmasını” Sandığa Gitmeyerek mi Yaptı?”, Perspektif Online, 2 Nisan 2024, İnternet adresi: <https://www.perspektif.online/ak-parti-secmeni-gecikmis-hesaplasmasini-sandiga-gitmeyerek-mi-yapti/>

⁵³ **A.g.m.**

çıkırtı” demeye başladı. AKP seçmenindeki umutsuzluk bütün bunlardan beslendi ve artık vatandaşla bağ oluşturan nitelikler aşınmış oldu”.⁵⁴

AKP’nin seçimde beklediği karşılığı bulamamasının bir nedeni de rakibi CHP’nin onlarca yeni isim ve yüzü belediye başkan adayı olarak siyasete kazandırırken, siyasete heyecan verici bir tek yeni yüz çıkartamamasıydı. Erdoğan “Önemli olan sadakattir” diyerek ancak Murat Kurum profilindeki siyasetçileri CHP adaylarının karşısında rakip olarak konumlandırmıştır. Işıltılı bir kadro hareketi olarak doğan AKP⁵⁵, geldiği noktada elit sirkülasyonunu sağlayamamış, adaylarının bir kısmı seçmen nezdinde karşılık bulamamıştır.

Bu durum aslında partinin bir süreden beri yaşadığı kimliksizleşme sürecinin yansımasıydı ve seçmen gözündeki bir zamanlar yerleşik olan demokrat, İslami hassasiyetleri olan AKP’li siyasetçi imajının yerini iktidar nimetleriyle zenginleşen⁵⁶, halktan kopuk ve güçlenen yeni zenginlerin olduğu parti imajına bırakmasının sonucuydu. Seçim sürecinde ise AKP kötü bir kampanya performansı göstermiş, gerek seçim öncesi ittifak ve siyaset arayışlarında gerekse seçim sürecindeki söylem tasarımıyla etkili bir strateji üretilmemiştir. Özellikle kritik büyükşehirlerde YRP ile iş birliği yapamaması, DEM Parti seçmeninin CHP’ye yaklaşmasını engelleyememesi, İYİ Parti’nin erimesini engelleyememesi⁵⁷, bu partiyi CHP’ye karşı güçlendirmek yerine, kendine rakip görmesi gibi faktörler seçim sürecindeki ciddi hatalarıdır. Diğer yandan, lideri Erdoğan’ın hala büyük bir kitlesi bulunmakla birlikte, bu kitlenin her geçen gün küçüldüğü, taşraya sıkışmaya başladığı da bir gerçek. Bu küçülme, ülkenin sürüklendiği yoksullaşma ve ekonomik buhranla ilgili olduğu kadar, liderinin artık bir siyasi gelecek tasarımı sunamamasıyla birlikte düşünülmelidir. Siyaset tahayyülünün lider marifetiyle bir güvenlik rejimi kurma projesinden başka bir şey önerilmemesi, bunun sadece kaba bir İslami retorik ve tekno-milliyetçilikle süslenmesi özellikle genç kuşaklarda⁵⁸ ve özellikle büyük kentlerde karşılığının sınırlı kalmasına neden olmaktadır.

Seçime katılım oranındaki düşüklük de AKP’yi doğrudan etkilese de kaybetmenin dinamikleri daha derinlerdedir. Aday belirleme süreciyle partinin enformasyon kaynaklarındaki tıkanıklık da bunda etkili olmuştur. Özellikle aday belirleme sürecinde partiye mesafe geliştiren bazı aktörlerin diğer partileri tercih etmeleri ya da bağımsız aday

⁵⁴ **A.g.m.**

⁵⁵ Ateş İlyas Başsoy, “Bir Yıldız Doğdu”, Birgün Gazetesi, 12 Nisan 2024, İnternet Adresi: <https://www.birgun.net/makale/bir-yildiz-dogdu-521249>

⁵⁶ **A.g.m.**

⁵⁷ Hatem Ete; “İktidara Ders, Muhalefete Kredi, Siyasete Denge”, **Gazete Oksijen**, 5-11 Nisan 2024, S.169

⁵⁸ Ali Yayıncıoğlu, “Yeni Bir Başlangıç: Açılan Kapı ve Riskler”, **Gazete Oksijen**, 5-11 Nisan 2024, S.169

olma tercihleri birçok ilde AKP aleyhine bir tablonun oluşmasına neden oldu. Parti ile geniş sosyolojiler arasındaki enformasyon akışının tıkanması ya da enformasyon kaynaklarının tekelleşmesi sorunu da bu süreçte parti ile geniş kitleler arasındaki makası açtı. Türkiye genelinde olmasa da birkaç ilde Cumhur İttifakı'nın kendi içerisindeki rekabeti her iki partiye de zarar verdi. Özellikle Kastamonu, Kütahya ve Amasya gibi illerde de Cumhur İttifakı adaylarının rekabetinden kaynaklı olarak CHP'nin kazanması...⁵⁹ dikkate değerdir...Partide bürokratik geçmişi baskın olan kişilerin siyasetteki ağırlık kazanması da AKP ile geniş toplum kesimleri arasındaki makası açan, temsiliyet ilişkisini zayıflatan bir etki yaratmıştır. Geçmişte toplumla bütünleşen siyasetçilerin marifetiyle dikkate değer başarılar kazanılırken⁶⁰, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemiyle partiyle toplum arasındaki organik bağ önemli ölçüde kopmuş, siyasal elit devre dışı kalırken, bu bağ ağırlıklı olarak Cumhurbaşkanı üzerinden kurulmaya çalışılmıştır. Sistem doğası gereği lider eksenli bir siyaset anlayışına dayandığı için, partinin kurumsal kapasitesinde büyük aşınma yaşanmış⁶¹, Erdoğan aşınmayı önleyememiştir. Siyasetin doğası gereği de bu mümkün değildi. AKP'nin seçim kaybeden parti oluşunda güç temerküzü ile siyasi elit ilişkisi de önemlidir. Liyakat eksikliği ve nepotizm gibi sorunlardan mustarip kitlede şiddetli bir rahatsızlık oluşsa da gidecekleri başka bir parti de olmadığı için ve bu seçimlerde de sonuçta merkezi yönetim değişmeyeceğinden “bu defa sandığa gitmiyorum” tavrı takınmış görünüyorlar. Tepkinin boyutu seçime katılmama, geçersiz ya da boş oyların toplamıyla daha iyi anlaşılabilir. Sandığa gitmemek de boş oy atmak da tepki göstermenin yolları olup, “Memnun olmadığım bu düzene destek olmayacağım” demenin bir yöntemi şeklinde okunabilir⁶².

Bu anlamda 31 Mart'ta “AKP, üç rakibine karşı ciddi bir yenilgi aldı: 1) Kendisi ve kendi nefsi, 2) CHP ve CHP'nin Türkiye partisi olma olasılığı ve 3) Yeniden Refah Partisi ve tarikatlar. AKP kendi nefesine yenildi ve hayatın her alanına ve sorunlarına yaklaşırken “nefsin en kötü hallerini” çok rahat hayata geçirmesine karşı seçmenden çok sert “Dur, yeter artık” mesajını aldı...Özellikle son altı yılda ve bu seçim döneminde ...tüm aktörleriyle halka, halkın sorunlarına ve rakiplerine yaklaşımında tüm bu olumsuz hallerin ön plana çıktığını ve

⁵⁹ Naman Bakaç, “Yerel Seçimlerin Topoğrafyası – 1/Ahmet Yıldız ile Söyleşi”, **Perspektif Online**, 14 Nisan 2024, İnternet adresi: <https://www.perspektif.online/yerel-secimler-topografyasi-1>

⁶⁰ **A.g.m.**

⁶¹ Naman Bakaç, “Yerel Seçimlerin Topoğrafyası – 1/Turgay Yerlikaya ile Söyleşi”, **Perspektif Online**, 14 Nisan 2024, İnternet adresi: <https://www.perspektif.online/yerel-secimler-topografyasi-1>

⁶² Cihat Arpacık, “AK Parti Seçmeni “Gecikmiş Hesaplaşmasını” Sandığa Gitmeyerek mi Yaptı?/ Ferhat Kentel ve Mustafa Çağatay Aslan ile Söyleşi”, **Perspektif Online**, 2 Nisan 2024, İnternet adresi: <https://www.perspektif.online/ak-parti-secmeni-gecikmis-hesaplasmasini-sandiga-gitmeyerek-mi-yapti/>

bundan hiç rahatsızlık duyulmadığı” anlaşılıyordu⁶³. Bir anlamda 14 Mayıs seçimlerinde “Yeter Söz Milletindir” sloganına pek fazla kulak asmayan millet, 31 Mart’ta “Yeter artık” diyerek tepkisini göstermiştir. AKP’nin seçim kaybetmesi bu anlamda partinin bir ütopyasının kalmaması, siyaset üretmemesi, reformcu partiden statükocu partiye dönüşmesi, kimlik kaybı, kötü yönetim, idealistlerin yerini oportünistlerin alması, güven kaybının oluşması, parti içinde klikler ve gruplar çekişmesinin başlaması, halktan kopulması, halkın sesine kulak verilmemesi gibi yapısal sorunlar yanında, ekonomik kriz ve geçim derdi, emeklilerin sesine kulak verilmemesi, sosyal kesimlerin sorunlarının çözülmemesi, yolsuzluk, torpil, adam kayırma iddialarına tepki, teşkilatlarına yaşanan sorunlar, şatafat, kibir, üslup sorunları, medya ve iletişim gibi dönemsel sorunlara bağlayan değerlendirmeler önemlidir. Öztürk’ün “Sessiz Öfke”⁶⁴ olarak nitelendirdiği bu kopuşun durdurulması, seçmenin geri çağırılması, Türkiye parti siyasetine yakından bakıldığında çok zordur.

31 Mart’ın bir diğer kaybedeni, milliyetçi partilerdir. 14 Mayıs’ta sıçrama yapan bu partilerin seçimden 10 ay sonra belirgin biçimde oy kaybına uğramasının bu bloktaki partiler için farklı nedenlere dayanmaktadır. Öncelikle genel anlamda belirtilmesi gereken; Can’ın da ifade edildiği gibi, Türkiye’de seçmenin büyük çoğunluğunun siyasi kimliğini milliyetçi olarak tanımlamasına rağmen, bu ılımlı Atatürk milliyetçiliğidir. Bu tür bir milliyetçilik ise neredeyse bütün partileri yatay ve bazen de dikey kesen - joker- bir siyasi kimlik olup, tüm partilerin tabanında, teşkilatlarında, kadrolarında ve söyleminde açık ve örtük olarak temsil edilebilir. Ayrıca milliyetçilik, tepkisel fitratı nedeniyle çeşitli rahatsızlıklarla eklemlenme veya onları yönlendirmede çok mahirdir. Hayatietini sürdürerek kolayca kapanabilir, boşluklara sızabilir, konjonktüre bağlı olarak hızla genleşebilir. Bu dalgalanmanın frekansı yüksek, kalıcılığı ise zayıf”tır⁶⁵.

Bir diğer önemli nokta; özellikle MHP’de temsil alanı bulan milliyetçi seçmen geçmişte karşıt ideolojik bloktaki partiler kazanmasını diye, kendi partisinden ayrılıp, aynı bloktaki AKP’ye yönelirken, bu kez farklı bir refleks göstererek, en azından bir kısmı rakip bloktaki CHP’ye yönelmiş görünüyor. Bu kitle özellikle ekonomik kriz etkisiyle iktidarın ürettiği çıktıları tepki göstererek, “beka” söyleminin etkisini de yitirmesiyle, partilerin inandırıcılığına bakarak tercihte bulunmuştur. “CHP hatta DEM alerjisinin ve ürküntüsünün abartılan “gücü”, iktidar

⁶³ Naman Bakaç, “Yerel Seçimlerin Topoğrafyası – 2/Fuat Keyman ve Ulaş Tol ile Söyleşi”, Perspektif Online, 18 Nisan 2024, İnternet adresi: <https://www.perspektif.online/yerel-secimler-topografyasi-2/>

⁶⁴ Kemal Öztürk; “Sessiz Öfke”, **Seçim Yazıları**, Kişisel Blog, 3 Nisan 2024, İnternet adresi: <https://kemalozturk.com.tr/blog/sessiz-ofke/>

⁶⁵ Kemal Can, “Geçen Yıl ‘Patlayan’ Milliyetçiliğe Bu Yıl Ne Oldu?” **Gazete Oksijen**, 5-11 Mayıs 2024

seçmeni gibi milliyetçi seçmeni de tutmaya yetmedi. Kimlik yoklaması yerine memnuniyet oylamasında rol almaya karar verenler MHP'den; sonuç alma ve Erdoğan karşıtlığını önemseyenler İYİ Parti'den desteğini çekti. Zafer Partisi'nin önerdiği köşeli, keskin ve dar tepkisellik oy desteğine çevirmeye yetmedi.

Milliyetçi oy potansiyelinin, bir kısmı ya oy kullanmayarak ya da önemli bir kısmı CHP'yi destekleyerek tercihini değiştirdi. Yani milliyetçi seçmen diye etiketlenerek gıyabında çok konuşulan seçmen, siyasi tercihini kimlik aidiyetinden ayırdı"⁶⁶. Akşener'le birlikte merkez sağda konumlanmaya çalışsa da, bunu başaramayan İYİ Parti seçim coğrafyasında sadece metropollerde değil, aynı zamanda küçük şehirlerde ve kırsal bölgelerde de bir gerileme yaşarken, MHP'nin il genel meclisi oy ortalamasının ülke ortalamasının çok üzerinde olması, bu partinin yaşamakta olduğu taşralaşma süreci karşısında, taşraya sıkışmış olduğu izlenimini vermektedir.

İYİ Parti'nin uğradığı oy kaybının nedenlerine bakıldığında ise, genel seçimde aday listelerinin hazırlanmasında yaşanan sorunlar, ardından kamuoyuna yansıyan ve akçeli konuların da işin içine katıldığı suçlamalar, merkez sağ kimlikleriyle öne çıkan bazı sembol isimlerin partiden uzaklaştırılmasının partinin merkeze yerleşme iddiasını gölgelemesi, 14 Mayıs sonrasında partinin iktidar karşısında kendisini konumlandırmada yaşadığı zihin karışıklığı, liderlik düzeyinde daha çok muhalefete muhalefet eden bir anlayışın tercih edilmesi İYİ Parti'nin inandırıcılığının ve partiye olan güvenin kaybolmasına neden olmuştur. Yine, Akşener'in "**Altılı Masa**" sürecindeki fevri çıkışlarının toplumun belleğinde bıraktığı olumsuz tortunun rolü de göz ardı edilmemelidir"⁶⁷ İYİ Parti'nin seçmeninin arzusu ile partinin siyasi stratejisi arasındaki boşluğun artması da partinin kaybetmesinde etkilidir. İYİ Parti ile CHP'li seçmenleri buluşturan ortak noktalar ve tutumlar demokrasi, adalet, eğitim, ekonomi gibi Türkiye'nin temel meseleleri olup, CHP ve İYİ Parti seçmenlerinin tutumlarının örtüşmesinin yanında asıl önemlisi seçmen gruplarının ortak en temel siyasal talebinin bir iktidar değişikliği olmasıydı. İYİ Parti seçmeninin partiler arasında kendi partisine bağlılığı en düşük grup oluşu, üstelik bu seçmen grubu arasında daha önce CHP'ye oy verenlerin oranının yüksekliği, CHP'ye yönelik negatif algısı en düşük seçmenler oluşu, iktidarı geriletmeyi ana hedef olarak önüne koyan İYİ Partili seçmen için CHP çok daha rasyonel bir

⁶⁶ A.g.m.

⁶⁷ Sedat Ergin, "31 Mart Yerel Seçim Analizi (8) Seçim Sonuçlarının İYİ Parti Cephesindeki Muhasebesi", **Hürriyet Gazetesi**, 25 Nisan 2024, İnternet adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/31-mart-yerel-secim-analizi-8-secim-sonuclarinin-iyi-parti-cephesindeki-muhasebesi-42451333>

tercih gibi görünüyordu⁶⁸. İYİ Parti seçmenleri son tahlilde böyle bir tercihte bulunarak, azımsanmayacak ölçüde CHP adaylarını desteklemişlerdir.

Aynı bloktaki Zafer Partisi'nin de seçimin kaybedenleri arasında bulunması -ki son genel seçimde özellikle kendi toplumsal tabanında genç seçmenlerin ağırlıkta olduğu bir partiydi-, partinin göçmen karşıtlığı dışında siyaset üretememesi, önermeler geliştirememesi, bu seçimde söz konusu sorun boyutunun partiler arasındaki rekabette öne çıkan bir sorun boyutu olmamasıyla büyük ölçüde ilgilidir. Adaylarının niteliği ve seçmenlerde seçim kazanma olasılığı bulunmayan adaya yönelmenin oyları boşa düşüreceği düşüncesi de partinin kaybında etkili olmuştur diyebiliriz.

Muhafazakâr-demokrat sağda Saadet ve Gelecek ile liberal demokrat sağda DEVA Partisi'nin seçimde varlık gösterememeleri de 31 Mart'ın dikkat çeken çıktılarıdır. DEVA ve Gelecek Partilerinin AKP'den ayrılanların kurduğu partiler olarak seçmenden destek almaya değer partiler olmadıkları seçim sonuçlarından anlaşılıyor. Gerek kadroları gerekse politika önermeleri bakımından yenilikçi ve demokrat söyleme sahip olmalarına rağmen, seçmenin zihninde iki lideri de olumlu ve olumsuz yönleriyle AKP'den ayırtıramadıkları anlaşılıyor. AKP seçmeni “AKP sorunlu da olsa devam etmeli” derken, seküler çoğunluk ise yeni dönemde AKP'ye ait bir hatıra bile görmek istememektedir. Liderler bu ayırtırmayı aşırı özgüvenlerini asıp başarabilselerdi mahalleliden ihanet, seküler kesimden de “toplumsal değil kişisel onur için buradalar” suçlamasına muhatap olmayacaklardı. Özür dileyebilmek veya açık özeleştirme yapabilmek zaaf kabul edildi. Ne yazık ki toplum da bunu kendilerine karşı bir üst duruş olarak algıladı⁶⁹. Hal böyle olunca “Dünün AKP'lisi” algısı kırılmadı, seçimde bu liderlere ilişkin güven oluşmadı. Zihinlerde “şartlar imkân verdiğinde AKP'ye dönerler” algısı kırılmadı. Yine, iki ayrı parti olarak sistemde var olma gerekçelerinin nesnel bir temele oturmaması, tek parti çatısı altında birleşememe gibi nedenler seçmenlerde bu partilere oy vermenin gereksiz bir politik risk olduğu düşüncesi baskın hale geldi.

Saadet Partisi'nin muhafazakâr sağın temsilcisi olarak seçmenden beklentilerine karşılık bulma arayışı, Millet İttifakının kuruluş sürecinden itibaren dengeli siyasetine rağmen mümkün olmamıştır. Bu siyaset tarzı en azından bir kısım CHP'li seçmen nezdinde Saadet Partisi'ni değerli hale getirirse de Erdoğan'ın liderliğine itiraz etmeyişi, eleştirilerinin AKP ile sınırlı kalması, İslami radikal taleplerin sözcüğünü referans almak yerine ılımlı bir çizgiye

⁶⁸ Balta, a.g.m.

⁶⁹ Tarık Çelenk, “Sağ Mahalle” Erdoğan Döneminin Bitişini Satın Aldı, CHP'yi Test Ediyor”, **Gazete Oksijen**, 8-11 Nisan 2024

yerleşmesi bir denge arayışının sonucudur. Bunun olumsuz yönü ise, partiyi ideolojik, pragmatik açıdan belirsiz bir çizgide kalmasına yol açmasıdır. Özellikle AKP'den kopma hazırlığındaki seçmen Saadet Partisi'ne oy vermenin gerekçelerini aklına ve duygularına anlatamamıştır.

31 Mart seçiminde Türkiye'nin seçim coğrafyasının farklı noktalarında kazanan ve kaybeden bir DEM Partisi göze çarpmakta. Belediye Başkanlığı belediye ve il genel meclis üyeliği seçimlerinde Güneydoğu Anadolu'da oy kaybederek belediye başkanlık ve meclis üyelikleri kazanan partiye karşılık, özellikle büyük kentlerde seçmiş seçimlerdeki HDP oylarına göre seçmen tabanında belirgin bir daralma yaşamıştır. 31 Mart'ta açığa çıkan tablo "DEM'in, HDP'den farklı olarak Türkiyelilik değil, aksine etnik kimlik temelinde bir siyasi parti-hareket olacağı bu seçimlerde netleşti. Kürt kimliği ve tanınma taleplerinin Türkiyeliliğin ve demokrasi-eşit vatandaşlık taleplerinin önüne geçmesi bu seçimle tamamlanmış görünüyor"⁷⁰.

Türkiye geneldinde olduğu gibi, DEM'in en güçlü olduğu Güneydoğu illerinde de seçimlere katılımın düşmesi seçmenin katılma konusunda sıradan bir ilgisizlik ve kayıtsızlığından değil, partiye ilişkin beklentilerinin bir miktar azalmasından da kaynaklanmış olabilir. Örneğin, 31 Mart 2019'da Diyarbakır'da katılım %78,6, 14 Mayıs'ta %81,7 iken 2024'te belediye başkanlığı sandıklarında %67,34'e kadar gerilemişti. Van'da ise 2019'da %78,3 iken, bu seçimde %67,38'e gerilemiştir. Benzer şekilde Mardin'de 2019 yılında katılım oranı %80,61 iken, bu kez %73,09'a düşmüştür. Katılımdaki düşüşün DEM Parti adayları kazansa bile yeniden kayyum atanacağı beklentisinin yaygınlığı yanında, aday belirlemek amacıyla ön seçim yapılmasına karşılık, partinin yönetici kadrolarının ön seçim sonuçlarının bir bölümüne itibar etmemelerinin yol açtığı rahatsızlıkların da payı olduğu düşüncesi dikkat çekicidir⁷¹.

Yine, 16 Nisan 2017 başkanlık referandumundan bu yana yapılan tüm seçimlerde Cumhuriyet İttifakı'nın baş düşmanının HDP olduğu, HDP ile aynı fotoğraf karesinde görünen muhalefete yöneltilen suçlamalar, 2015 yazından itibaren Kürt seçmenin güvenlikçi söylem bombardımanına tutulması seçmenlerde yorgunluk yarattığı gibi, büyük değişim heyecanı sandığa gidilen 14 Mayıs seçimlerinde yenilgi yaşanması ve ardından imzalanan gizli

⁷⁰ Naman Bakaç, "Yerel Seçimlerin Topoğrafyası – 2/Fuat Keyman ve Ulaş Tol ile Söyleşi", **Perspektif Online**, 18 Nisan 2024, İnternet adresi: <https://www.perspektif.online/yerel-secimlerin-topografyasi-2/>

⁷¹ Sedat Ergin, "31 Mart Yerel Seçimi Analizi (5) Güneydoğu'daki Seçim Sonuçları Bize Ne Anlatıyor?", **Hürriyet Gazetesi**, 18 Nisan 2024, İnternet adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/31-mart-yerel-secimi-analizi-5-guneydogudaki-secim-sonuclari-bize-ne-anlatiyor-42447606>

protokollerin sandığa gidilse bile hevesizlik yarattığı da düşünülebilir⁷². Batıda büyük kentlerde DEM seçmenin özellikle İstanbul büyükşehir belediye başkanlığı seçiminde kendi partisinden adayından çok, CHP adayını İmamoğlu'na destek vermesi, İmamoğlu'na duyulan güven, beslenen sevgi kadar, metropollerde Kürt tabanının muhalif kimliğinin Kürt kimliğinin önüne taşınabileceği, bu anlamda orta vadede DEM Parti açısından seçmenleriyle arasındaki bağın, aidiyet ilişkisinin kısmen zayıflayabilme olasılığı da vardır⁷³. Son tahlilde ise ideolojik bir kopuş tabii ki sözkonusu değil. Fakat, şehirle çok entegre olmuş, dolayısıyla şehrin kararlarıyla ve yönetimiyle çok ilgili olan kesim var⁷⁴ ve bu kesim İmamoğlu'nun yönetme tarzına destek vermiş görünüyor.

Seçmen tercihlerinin Güneydoğu Anadolu ve metropollerde farklılaşması Yeğen'e göre metropollerdeki Kürtlerin bir şey, Kürtlerin yoğun olarak yerleşik olduğu güneydoğu illerinde ise başka bir şey yaptığını işaret etmektedir. 2019'la karşılaştırıldığında HDP'nin 57 olan belediye sayısını 3 büyükşehir, 7 il ve 65 ilçede toplam 75 belediyeye çıkarması, üstelik 2019'da kaybettiği Ağrı ve Tunceli'yi kazanması buralarda Kürt seçmenlerin her şeye rağmen çoğunluğunun DEM partili belediye başkanları tarafından yönetilmek istediğini göstermektedir. Buralardaki sonuçlara kazanılan belediye başkanlığı sayısının ötesinde, katılım oranı, partilerin aldıkları oy sayısı ve oranları açısından bakıldığında ise, Kürt seçmenler bir yol aramaktadır. O da; "Kürt seçmenlerin DEM Parti'ye "yanındayım ama..." demesi, artan oy oranına karşın DEM Parti'nin aldığı reel oy sayısındaki düşüş, HEP-HDP geleneği içindeki Kürtlerin 2015 Kasım seçimlerinde başlayan memnuniyetsizliklerinin devam ettiğini, 2023 seçimlerinden sonra yapılan 'düzeltmeleri' çok yetersiz bulunduğunu gösteriyor"⁷⁵. Bu düşünce Kürt seçmenlerin partilerine ilişkin duyduğu kimi memnuniyetsizliklerin uzantısı olarak yorumlanabilir. Metropollerde ise seçmenin azımsanmayacak oranda CHP'ye yönelmesi 'kendimize' oy verme, Kürt kimliğine sahip çıkma, seçimleri bir tür referanduma çevirme eğilimlerinden, muhtemelen 'şehrime kim, hangi anlayış yönetsin' sorularını merkeze alarak tercihlerini yapmış olmalarıyla ilgili olabilir.

⁷² Roj Girasun; "Yorgunluk, Hevesizlik ve Endişe İçinde Yeni Kürt Siyaseti", **Gazete Oksijen**, 5-11 Mayıs 2024

⁷³ **A.g.m.**

⁷⁴ Cansu Çamlıbel, "Mehmet Ali Çalışkan'la Söyleşi", **T24 Haber Sitesi**, 30 Nisan 2024, İnternet Adresi: <https://t24.com.tr/yazarlar/cansu-camlibel/reform-enstitusu-direktoru-mehmet-ali-caliskan-yeni-secmenin-yuzde-50-sini-chp-aliyor-kentlilesen-genc-secmen-iktidardan-uzaklasiyor.44601>

⁷⁵ Mesut Yeğen; "Kürtler de Bir Yol Arıyor", **Perspektif Online**, 19 Nisan 2024, İnternet adresi: <https://www.perspektif.online/kurtler-de-bir-yol-ariyor/>

AKP adaylarına ve belediyeçilik tarzlarına destek vermektense, kendilerine ideolojik-politik açıdan daha yakın olan CHP belediyeçiliğini⁷⁶ tercih etmişler, dolayısıyla stratejik oy verme davranışıyla AKP'ye kazandırmamak için CHP adaylarını tercih etmiş görünüyorlar. Bu anlamda Yeğen'in yerinde ifadesiyle, bir yol arayan, dört büyük siyasi aktöre birden 'yeni' bir şeyler söyleyen, hatta bir süredir söylediklerini daha kuvvetli biçimde söyleyen bir seçmen refleksinden bahsedilebilir. Devlete derdimden, temsilcilerimden vazgeçme niyetim yok, AKP'ye "devletluleşmemiş muhafazakâr aktörlere meylediyorum", DEM Parti'ye "Vazgeçmiyorum ama...", CHP'ye ise "Başka şeylere bağlı, zor ama olabilir" diyen bir seçmen profili karşımıza. Önümüzdeki süreçte Kürt seçmenlerin bu mesajı nasıl okuyup, yorumlayacakları, ne gibi adımlar atacakları, bu partilerin aynı seçmen nezdindeki destek ve itibarını da tayin edecek denilebilir.

2. 31 Mart Seçiminin Kazanan Partileri

31 Mart seçimlerinde beklenenin ötesinde başarı elde eden iki parti CHP ve YRP'dir. Her ikisi de son seçimin çoklu kazananlarıdır. Seçim öncesinde YRP'nin kendi başına gireceği bir seçimde özellikle İstanbul Büyükşehir belediye başkanlığında AKP'ye seçim kaybettirme olasılığında söz edilse de YRP'ye oy veren seçmen kitlesi partiye Türkiye seçim coğrafyasının farklı noktalarında verdikleri destekle beklenenin ötesinde başarı elde etmesini sağlamıştır. Ülke genelinde 30 büyükşehir belediye meclisi ve 51 il genel meclisi oylarına göre üçüncü parti olan YRP'nin özellikle AK Parti'nin oy kalelerinde bu partiden azımsanmayacak ölçüde seçmen çekmesi muhafazakâr seçmen oyların parçalanması anlamında çarpıcıdır. Hangi seçim türü dikkate alınıralsa alınsın, YRP'nin %6,1-% 6,9 arasında değişen oy oranları özellikle AK Parti tabanında gedik açtığına ilişkin önemli bir işarettir. Bu anlamda "YRP, yerel seçimde ileriye dönük köklü sonuçlar doğuracak biçimde AKP'ye darbeyi indiren parti olmuştur. İslamcı siyaset içinde, 'kapalı devre' bir yer değiştirme yaşandı demek, abartı olmaz. YRP, İslamcı siyasetin yeni adresini ilan eder gibi 20 yıllık kalelerde burçlara kendi bayrağını dikti....Ak Parti'ye kalıcı darbe vuran partinin YRP olduğu görülüyor. Kalıcı çünkü, bir esas varis gibi ortaya çıkıp Millî Görüş mirasını devralmaya başladı"⁷⁷ denilebilir. Söz konusu devir teslimin başlangıcının nedenlerine değinmeden önce, aşağıdaki tabloya bakmak gerekir:

⁷⁶ A.g.m.

⁷⁷ Bahadır Özgür; "AKP-YRP: Anadolu'da Miras Değişimi", **Gazete Duvar**, 5 Nisan 2024, İnternet adresi: <https://www.gazeteduvar.com.tr/akp-yrp-anadoluda-miras-degisimi-makale-1681793>

Tabloda yer alan 25 ilde AKP'nin 2004'ten beri neredeyse hiç gedik açtırmadığı, yüksek oylarla seçim kazandığı seçim çevreleri olup, bu illerde partiyle rekabet edebilen bir başka parti yoktu. Bu anlamda AKP'nin temsil ettiği siyasal çizginin omurgasını oluşturuyorlardı. AKP oylarının yarıya yakını, 2024 seçimlerinde de yaklaşık yüzde 30'u bu illerden gelirken, YRP bu illerde 31 Mart'ta AKP'nin gücünü kırmayı başarmış, adeta haritada özel olarak işaretlenmiş şekilde 25 ilde AKP'nin karşısına en güçlü haliyle çıkmıştır. YRP'nin toplam oyunun yüzde 60'a yakını 25 ilden gelmiştir. Sadece iki ilin belediye yönetimini kazansa da çok sayıda ilçe ve belde buralara bağlıdır⁷⁸.

AKP ve YRP'nin Seçilmiş 25 İldeki Oy Miktarları ve Oranları

İL	AKP-OY	AKP-ORAN	YRP-OY	YRP-ORAN
ADIYAMAN	28.285	%27.42	14.173	%13.74
BİLECİK	12.328	%34.54	2.575	%7.21
BİNGÖL	15.593	%33.68	9.823	%21.22
BİTLİS	8.900	%38.22	1.786	%7.67
BURSA	693.031	%38.35	89.194	%4.93
ÇORUM	54.805	%40.55	19.548	%14.46
DÜZCE	41.233	%40.21	30.524	%29.77
ELAZIĞ	65.682	%38.18	36.364	%21.14
GAZİANTEP	358.590	%38.82	159.158	%17.23
KAHRAMANMARAŞ	247.880	%42.4	195.340	%33.41
KARABÜK	20.572	%33.71	13.919	%22.8
KAYSERİ	296.495	%38.6	151.584	%19.73
KOCAELİ	514.672	%45.83	85.337	%7.59
KONYA	586.529	%49.43	278.564	%23.48
KÜTAHYA	37.992	%27.7	11.073	%8.07
MALATYA	190.165	%48.96	36.432	%9.38
MUŞ	11.399	%25.26	5.798	%12.85
NİĞDE	28.793	%36.22	3.282	%4.12
RİZE	29.839	%54.7	9.684	%17.75
SAKARYA	285.255	%47.18	77.040	%12.74
SAMSUN	330.636	%42.17	98.280	%12.53
ŞANLIURFA	300.830	%33.63	347.600	%38.86
TRABZON	234.839	%51.48	41.674	%9.13
VAN	120.147	%27.14	23.779	%5.37
YOZGAT	12.651	%26.81	17.141	%36.32
TOPLAM	4.527.141		1.759.672	

Kaynak: Bahadır Özgür, “AKP-YRP: Anadolu’da Miras Değişimi”, *Gazete Duvar*, 5 Nisan 2024.

YRP'nin dikkate değer oy almasına rağmen, buralarda il düzeyindeki belediye başkanlığı sayısının düşük kalması ise seçimin çoğunlukçu niteliğinden kaynaklanmaktadır. Hangi açıdan bakarsak bakalım, başta bu iller olmak üzere, ülke genelinde YRP'nin yükselişinin ekonomi-politiği sistemin sunduğu iktisadi kaynaklardan istifade edemeyen muhafazakâr seçmenlerin Refah Partisi'nin “Adil Düzen” söyleminde dillendirdiği yeni bir ekonomik düzen arayışı ile YRP yönelirken, özellikle Anadolu’da AKP'nin ekonomi politikalarından

⁷⁸ A.g.m.

zarar gören muhafazakâr küçük burjuvazinin de bu parti saflarında toplanmaya başladığı söylenebilir. Politik refleks ise AK Parti'nin dış politika yaklaşımları ve uygulamalarından beslenmiştir. Nitekim özellikle İsrail'in Gazze saldırılarına karşı Fatih Erbakan'ın "İsrail'le ticareti bırakın seçimlerde sizi destekleyelim" sözleriyle popülerleşen retorik davet, reel politığın mecburiyetleriyle sınırlanmış iktidar partisinin kendi tabanında düştüğü açmazın en sert örneğiydi. Kıvıldayamadılar ve ideolojik tabanlarına dertlerini anlatamadılar...(Bu anlamda) Gazze meselesinin açmazında bölünen mukaddesatçı oyların seçimin asıl belirleyeni olduğunu görüyoruz. Aslında burada YRP ülkenin geri kalanı gibi ekonomik gidişattan etkilenmekte olan ve fakat eli CHP'ye gitmeyen geniş sosyolojik tabana bir çıkış yolu göstermiş oldu. İçeride birikmiş kırgın öfkeyi dışarıdan bir konunun yardımıyla kendi siyasi başarısına tahvil etti"⁷⁹. Burada üzerinde durulması gereken bir diğer konu; muhazakar sağda AKP dışında Saadet Partisi'nin de alternatif bir parti olarak varolmasına ve siyasi ömrünün yaklaşık dört kat daha eski olmasına rağmen, seçmenin hangi saiklerle Saadet Partisi yerine YRP'ye yöneldikleridir. Bu noktada "Erbakan" markası, vefa gibi faktörlerin yanısıra Millet İttifakında CHP ile yakınlaşmaya tepki veren muhafazakar seçmenin kendi mahallesinden olan bir parti yerine diğerini tercih ettiği söylenebilir. Bir başka anlatımla, "AKP teşkilatlarında özellikle dillendirilen ve yıllar içinde çekirdek tabanda karşılık bulan bir anlayış var ki o da ne olursa olsun AKP karşısında ona rakip bir partiye oy vermenin vebali olduğuna dönük kabuldür. Dolayısıyla burada CHP'yle ittifak kurduğu için Saadet'le yapılmasına içinin el vermediği muta nikahını seçmen YRP'yle yapabilmıştır. Böylece hem başarısız bulduğu iktidara dönük olağan demokratik tepkisini ortaya koyabilmiş hem de vebal yükünü omzundan atmıştır muhafazakar seçmen"⁸⁰ şeklindeki görüşe katılmamak mümkün değil. Önümüzdeki süreç, muhazakar seçmenin ideolojik yakınlıkları olan partilere ne düzeyde yöneleceğini gösmek açısından önemlidir. Tabii ki AKP'nin kendisinden kopma sürecine giren bu seçmeni geri çağırma konusunda ne kadar başarılı olacağı, bunu yaparken de, ne tür politikalar izleyeceği önemlidir.

31 Mart seçiminin çoğu yerde, çoklu nedenlerle, çoklu kazanan bir diğer partisinin CHP olduğuna şüphe yok. 47 yıl sonra ülke genelinde birinci parti olması çoklu kazanmanın en yalın göstergesidir. Birinci parti olma doğaldır ki toplumsal destek anlamında ülke geneline yayılmış olmanın bir sonucudur. Söz konusu çoklu kazanma seçim coğrafyasında muazzam yayılmayla ortaya çıkarken, seçmen nadir görülebilecek sessiz bir konsolidasyonla müdahale

⁷⁹ Öner, "İstanbul'u alan Türkiye'yi alır...", a.g.m.

⁸⁰ A.g.m.

bulunmuştur⁸¹. Cumhurbaşkanlığı sisteminin kutuplaştırıcı karakteri ve iktidarın kutuplaştırma siyaseti sandıkta yıllarca iktidar bileşenlerinin lehine sonuçlar üretirken, bu kez CHP başta olmak üzere siyasi muhalefet lehine işlemiş görünüyor. Kılıçdaroğlu'nun partiyi sosyal demokrat-ulusalcı Kemalist geriliminin kimliğinde açmazlara yol açan belirleyiciliğinden kurtararak “helalleşme” söylemi ile dindar-muhafazakâr seçmenin “CHP alerjisini” kırma yolunda önemli bir adım atması, partinin “dindarları rahatsız etmeyen” politik bir tutum ve söylemi kamusalıştırmayı başararak, yüzde 25’lik cam tavanı kıran bir sonucu üretmesini sağlamıştır. Depremin sonuçlarının telafisinde yaşanan eşitsizlikten, emekliler başta olmak üzere farklı toplumsal kesimlerin gündelik hayatta yaşadığı enflasyon etkileri muhafazakâr-milliyetçi seçmen davranışını dahi etkilemiştir. Siyasi iradelerini koruma odaklı, iktidarın anti demokratik politikalarına olan tepkileri DEM seçmeninin de özellikle büyük kentlerde “stratejik oy” verme davranışına yönelmesi bu parti seçmeninin de CHP’yi birinciliğe taşınmasında pay sahibi yapmıştır⁸².

CHP’nin 14 Mayıs sonrası çekirdek seçmeninde yaşadığı duygusal kopuş partide genel başkanlık değişiminin yol açtığı umutla telafi edilirken, özellikle muhafazakâr seçmenle arasında yıllardır var olan değerler uçurumu ve buna dayalı paradoks daha Kılıçdaroğlu döneminde şu soruya yanıt aranarak aşılmaya çalışılmıştır; “Kendi seçmen kitlemdeki seküler hayat tarzıyla ilgili talepleri dile getirirken, aynı zamanda muhafazakâr mahalleden nasıl oy alabilirim?”⁸³. Bir yandan helalleşme girişimi, diğer yandan CHP’nin 2019 yerel seçimlerinde başta İstanbul ve Ankara olmak üzere kazandığı metropollerde belediye başkanları “kimliğine bakmaksızın herkes için hizmet üreteceği” söylemini kullandı. Seküler-muhafazakâr hatında kutuplaştırılan, hayat tarzlarının tehdidi altında olduğu düşüncesiyle birbirine mesafesi artan seçmen gruplarını “hizmet odaklı belediyecilik” anlayışı üzerinde ortaklaştırmaya çalıştı⁸⁴. Bu yerel siyaset ve belediyecilik tarzı CHP’ye karşı hayat tarzları endişesi üzerinden mesafeli duran seçmenin partiye yakınlaşmasına, 31 Mart’ta ise bir kısmının CHP adaylarını desteklemesine neden olmuştur.

Bir yandan bu kitle, diğer yandan 14 Mayıs seçimlerinin ardından partisine kızan, küsen seküler muhalif seçmen “Oy vermem bir şey değişmez deyip sandığa arkadan dolanarak

⁸¹ Özgür, a.g.m.

⁸² Naman Bakaç, “Yerel Seçimlerin Topoğrafyası – 1/Ahmet Yıldız ile Söyleşi”, **Perspektif Online**, 14 Nisan 2024, İnternet adresi: <https://www.perspektif.online/yerel-secimler-topografyasi-1>

⁸³ Evren Balta; “Yeni Kuşak Seküler Liderler CHP’nin Paradoksunu Aştı”, **Gazete Oksijen**, 5-11 Mayıs 2024

⁸⁴ A.g.m.

gizlice giden”, gönlünden neler neler geçmesine rağmen yine de oy verenlerdi. Kendi “kalelerini” korudukları gibi, CHP’ye yeni kaleler kazandıranlar da onlar”⁸⁵ oldu. Bu noktada CHP’nin birinci parti olmasında Özgür Özel ve Ekrem İmamoğlu’nun yadsınamayacak katkıları olduğunu belirtmek gerekir. İmamoğlu’nun icraatçı, halkçı ve hakça belediye başkanlığı yanında, kitleyle kurmuş olduğu sıcak diyalog seçimde CHP elitlerine ilişkin yerleşik halka mesafeli duran politikacı imgesini alt üst ederek, “halkın kendisi olan” CHP’li başarılı, yerelde dertlerine derman olan bir belediye başkanı imajını yerleştirmiştir. Özgür Özel de sahadan gelen, partiyi, sokağı, esnaflığı bilen bir aktördü⁸⁶. İki güç yan yana gelince, seçimlerde veriye dayalı aday belirleme yönteminin de katkısıyla, seçimde ekonomik kriz, şatafatlı siyaset ve belediyecilik, yolsuzluk, yoksulluk ve bunlardan çıkış arayışları birleşince başarı gelmiştir. Sonuçta 2000’ler boyunca batıda Trakya ve kıyı şeridine sıkışmış, seçmenin ayırt edici özelliği seküler yaşam tarzına sahip olmak şeklinde dillendirilen, Anadolu’da ise geleneksel olarak mezhepsel bağlarıyla CHP’li olan sınırlı kitlelerden ibaret olan parti tabanı son seçimde yeni müttefiklerle genişlemiştir. Bu anlamda CHP’nin kalıplaşmış seçmen tabanına çok az “Ağzıyla kuş tutsa bile Kılıçdaroğlu’na ve CHP’ye oy vermeyecek seçmen” ile “İyi de Kılıçdaroğlu’na mı oy vereceğiz?” diyen, buzdan tuğlalar gibi onlardan parça koparmak, kararlarını değiştirmek kolay olmayan⁸⁷ seçmenlerde dahi kanımızca negatif CHP algısı kırılmış, sınırlı da olsa bu kitleden de CHP’ye oy geçişi muhtemelen gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak, kurultaydaki lider değişimi, katılımın düşmesi, seçmenin CHP’yi AKP’yi yenecek parti olarak görmesi, İmamoğlu, Yavaş gibi merkez sağ kökenli siyasetçilerin klasik CHP seçmeninin dışındaki seçmenlere güven aşılması, CHP’nin klasik laik, Kemalist, ulusalcı kimliğini yok saymadan, fakat öne çıkarmadan da merkeze doğru hareketi, geçmiş seçimlerde muhafazakâr demokrat, liberal sağ partilerle yapılan ittifakın CHP algısının değişimine etkisi, seçmenin AKP’yi cezalandırma motivasyonu, büyük kentlerdeki sosyal belediyeciliğin öne çıktığı başarılı belediyecilik uygulamaları, özellikle DEM ve İYİ Parti seçmenlerine seslenen Türkiye ittifakı stratejisi, başarılı seçim kampanyası, adayların yeni ve genç olması, dar ve sabit gelirlilerin taleplerinin dile getirilmesi, Kılıçdaroğlu sonrasında

⁸⁵ A.g.m.

⁸⁶ Şirin, a.g.m.

⁸⁷ Ateş İlyas Başsoy, “Hezimet”ten sonra gelen “selamet”: Sonuç ikinci bahar”, **Birgün Gazetesi**, 10 Nisan 2024, İnternet adresi: <https://www.birgun.net/makale/hezimetten-sonra-gelen-selamet-sonuc-ikinci-bahar-520865>

Alevi seçmenlerle bağın kopmaması gibi faktörler⁸⁸ CHP'yi başarıya ulaştırmıştır. CHP Türkiye'nin tüm seçim coğrafyasında oylarını arttırarak, daha önce belediye başkanlığını kazanamadığı milliyetçi, muhafazakâr kentlerde seçimden başarılı çıkması kendisine yönelik kıyıların partisi olduğu iddiasını da çürütmüştür.

F. SEÇİM SONUÇLARINDA EKONOMİNİN ETKİSİ

Seçmenin oy verme davranışı ve parti tercihiinde ekonomik dinamiklerin etkili olduğu ekonomik oy verme modelinin temel argümanlarındanındır. Bu modele göre seçmenler kendi faydalarını maksimize edebilecekleri seçeneğe oy verirler⁸⁹. Diğer yandan, seçmen parti tercihi konusunda karar verirken, geçmişe ya da geleceğe yönelik oy kullanma eğilimindedir. Geçmişe yönelik oy kullanmadan kastedilen; oy vereceği partinin uyguladığı politikalara ve bunun çıktılarına bakması, geleceğe yönelik oy kullanma ise oy vereceği partiden beklentileri belirleyicidir. 14 Mayıs Cumhurbaşkanlığı ve genel seçim sonuçlarına ilişkin tartışmalarda AKP'nin seçimlerden birinci parti çıkması ve 28 Mayıs Cumhurbaşkanlığı 2.tur seçimi sonucunda Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle ilgili tartışmalarda kamuoyunun bir kesimi ülkede yaşanan ekonomik krize rağmen AKP'nin birinci parti olması nedeniyle, ekonomik dinamiklerin seçim sonuçlarında etkili olmadığı görüşünü savunmuşlar, hatta boş tencerenin iktidar devirmediği şeklinde değerlendirmeler yapılmıştır.

31 Mart sonuçları çerçevesinde ise ekonomik koşulların AKP'nin seçimlerden birinci parti çıkmaması ve oy kaybetmesinde ekonomik krizin bu kez belirleyici olduğu görüşü yaygın olarak dile getirilmiştir. 14 Mayıs'ta ekonominin belirleyici etkisi olmadığı görüşü kısmen doğru olsa da bunun özellikle büyükşehirlerde doğru olmadığı açıktır. Çünkü iktidar ortakları özellikle büyükşehirlerde bir önceki seçime göre belirgin oy kaybına uğramıştır. Buna karşılık, Anadolu ve Karadeniz'de aynı kayıpların yaşanmadığı bir gerçektir. Bunun nedeni; ekonomik krizin etkilerinin büyükşehirler kadar Anadolu'nun küçük kentlerinde şiddetli biçimde hissedilmemesiyle ilgili olabilir. Büyük kentlerdeki yaşam koşulları, özellikle konut kiralalarının Anadolu'daki küçük kentlerle karşılaştırıldığında daha yüksek olması, Anadolu'da asgari düzeyde gerekli yaşam için gerekli harcamaların büyük kentlere kıyasla daha az maliyetli olması, sosyal yardımlara dayalı olarak yoksullaşmanın daha az hissedilmemesi gibi **görelî yoksulluk** durumu büyük kentlerde başta emekliler olmak üzere, dar ve sabit

⁸⁸ Kemal Öztürk, "CHP Nasıl Kazandı", **Seçim Yazıları**, Kişisel Blog, 6 Nisan 2024, İnternet Adresi: <https://kemalozturk.com.tr/blog/chp-nasil-kazandi/>

⁸⁹ Bkz. Anthony Downs; **A Theory Economic Of Democracy**, Haper-Row, New York, 1957.

gelirlerinin krizden etkilenme düzeylerini farklılaştırmıştır. Buna karşılık, 14 Mayıs sonrası ekonomik krizin artarak devam etmesi, gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksullaşma temelli krizin etkilerinin ülkenin tüm bölge, şehirlerinde hissedildiği, bunun da sandığa yansıdığı düşüncesini güçlendirmektedir.

Bu anlamda seçmenin tavrını 10 ay içinde belirgin biçimde değiştirmesinde Atabay'a göre 2 neden etkilidir⁹⁰. İlki, Mayıs 2023 seçiminde esas konunun Cumhurbaşkanı olarak Erdoğan'ın varlığı ya da yokluğu üzerine oturtulmasıydı. AKP'li seçmen yaşadığı ekonomik zorluklara rağmen Erdoğan'dan vazgeçmek istememiştir. İkinci neden ise yaşanan ekonomik zorluklar ve yüksek enflasyonun maaş artışları ile sık sık telafi edilmesi, popülist harcamalar yoluyla seçmenin ağırlaşan yaşam şartlarının kısmen hafifletilmesi.

14 Mayıs seçimleri öncesinde Merkez Bankası yönetimi ağır ölçüde döviz rezervi yakarak TL'yi baskı altında tuttu, aşırı düşük faiz sayesinde vatandaş borçlanarak tüketmeye devam etti, tüketici güveni düşmedi, seçmen sanal bir bahar havası içinde sandığa gitti. En ağır ekonomik şartlar barınma ve gıda harcamaları altında ezilen büyük şehirlerde hissedilirken, Anadolu'da asgari ücret artışının enflasyonun üzerinde tutulması sayesinde yaşam maliyeti krizi daha sınırlı hissedildi. Sonuçta AKP ağırlıklı olarak büyük kentlerde bir miktar destek kaybetse de Anadolu'da desteği önemli ölçüde AKP'nin ve Erdoğan'ın yanındaydı.

31 Mart yerel seçimleri öncesinde ise tablo değişti. Ödemeler dengesi krizini aşabilmek için TL serbest bırakılıp, KDV oranı arttırma düzenlemesi yapınca bu süratle enflasyonu yükseltti. Enflasyon artışı, iç tüketimin zayıflaması ekonomik krizin etkisi bu kez şiddetli biçimde ülkenin her tarafında hissedilmeye başlandı. Memura, asgari ücretliye zam verilirken, özellikle emeklilerin açlık sınırının altında yaşamaya mahkûm edilmeleri, bu tablonun ürettiği adaletsizlik ve geçim sıkıntısı kaynaklı öfke sandığa yansıdı⁹¹.

Boratav'a göre, 14 Mayıs seçimleri "...öncesinde "gelecekte borçlanma" pahasına bütün musluklar açılmış, sürdürülemez politikaların yarattığı hasar sürdürülemez önlemlerle maskelenmişti. Büyük şehirlerde yüksek enflasyonun ve hayat pahalılığının etkileri daha derinden hissedildiği için ... maskeleyen çok etkili olmadı ve iktidar koalisyonu çoğunluğu yakalayamadı. Ancak kırsal bölgeler hayat pahalılığını büyük şehirlerdeki kadar derin hissetmediler. Keza düşük gelir grupları da sosyal yardımlar, düşük borçlanma araçları ve

⁹⁰ Güldem Atabay, "Türkiye Ekonomisi: CHP'nin Büyük Zaferi, AKP'nin Görünenden Büyük Çaresizliği", **Perspektif Online**, 3 Nisan 2024, İnternet Adresi: <https://www.perspektif.online/turkiye-ekonomisi-chpnin-buyuk-zaferi-akpnin-gorunenden-buyuk-caresizligi/>

⁹¹ Atabay, **a.g.m.**

asgari ücret zamları ile enflasyonunun ağırlığını daha az hissedip ekonomik rahatsızlıkları ikinci plana atarak iktidar koalisyonuna oy verdiler⁹²”. Buna karşılık, 31 Mart öncesi krizin belirtilen nedenlere bağlı olarak tüm kesimlerde hissedilmesi, AKP oylarının büyükşehir-küçük şehir, kır-kent ayrımı olmaksızın belirgin biçimde düşmesine neden olmuştur ki AKP’den desteğini en fazla çeken kesimin emekliler olması da bu anlamda çarpıcıdır.

Metropoll’un Nisan araştırması sonuçları muhalefet partileri içinde CHP oylarının yükselmesinin ardında ekonomik krizin etkisini açıkça göstermektedir. Bulgulara göre, seçmenin algısında CHP oylarının yükselmesinin nedeni çok belirgin olarak ekonomik krizdir. Nitekim seçmenlerin %59,3’ü bu partinin oylarının yükselişini ekonomideki kötü gidişata bağlarken, ancak %6,7’si CHP’de lider ve yönetim değişimine bağlamaktadır.

Metropoll Araştırmanın Nisan 2024 Araştırmasına Göre CHP Oylarının Artış Nedeni

CHP OYLARININ ARTIŞ NEDENİ

31 Mart yerel seçimlerinde CHP’nin oylarının yükselmesini en çok neye bağlıyorsunuz?

14 Mayıs 2023 Milletvekili seçiminde oy verilen partiye göre dağılım -%

	Ekonomideki kötü gidişata	İmamoğlu-Yavaş'ın Türkiye üzerindeki olumlu etkisine	Doğru adaylarla muhalefet tabanında ittifakın sağlanmasına	CHP’de lider ve yönetim değişimine	Fikrim yok/ Cevap yok	Toplam
AK Parti	63,7	6,4	5,8	5,5	18,6	100
CHP	52,5	25,6	10,1	8,5	3,3	100
MHP	67,0	12,6	4,2	8,4	7,9	100
İYİ Parti	65,6	16,4	9,5	4,8	3,7	100
DEM Parti	58,3	19,0	6,0	5,4	11,3	100
Diğer parti	63,1	12,8	12,3	7,9	3,9	100
ORTALAMA	59,3	15,2	7,0	6,7	11,8	100

Türkiye’nin Nabızı Nisan ayı araştırması; Türkiye genelinde NUTS 2 sistemine göre 26 bölgeyi esas alan 28 ilde tabakalı örnekleme ve ağırlıklandırma yöntemi ile 17 - 24 Nisan 2024 tarihleri arasında toplam 2235 kişi ile yapılmıştır. Araştırma; 0,95 güven sınırları içinde +/- 2,07 hata payı ile CATI (Bilgisayar Destekli Telefonda Anket) yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Hata Payı: Genel: +/- 2,07, AK Parti: +/- 3,77, CHP: +/- 4,45, MHP: +/- 7,07, DEM Parti: +/- 7,58, İYİ Parti: +/- 7,13.

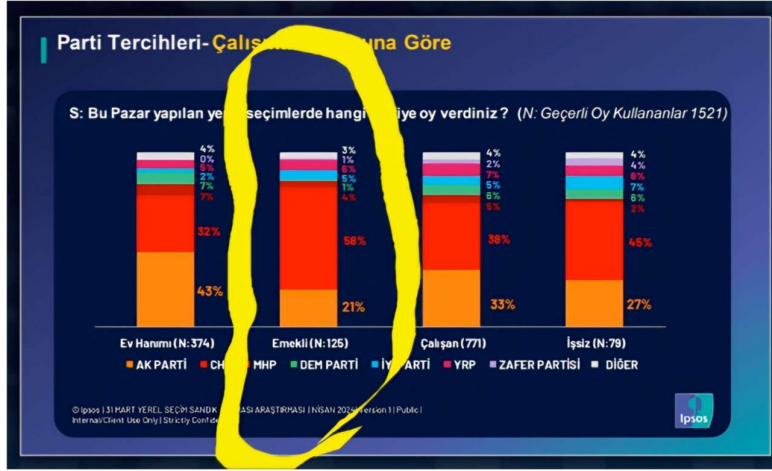
KAYNAK: METROPOLL TÜRKİYE’NİN NABZI NİSAN 2024

Özellikle yerel seçimlere giden Haziran 2023 – Mart 2024 döneminde düşük faiz ortamının getirdiği bol para döneminin sona erip, para musluklarının giderek sıkılaşması nedeniyle,

⁹² Korkut Boratavla Söyleşi, **Birgün Gazetesi**, 12 Nisan 2024, İnternet Adresi: <https://www.birgun.net/haber/iktidarin-hareket-alani-daraldi-erdogan-iktidarinin-donum-noktasi-521265>

sabit gelir grupları ve özellikle emekliler bu sıkılaşmayı derinden hissedip, sandıkta gerekli tepkiyi göstermişlerdir⁹³.

İpsos Araştırmasına Göre Çalışma Gruplarına Göre Parti Tercihleri

Kaynak: <https://twitter.com/ferhatboratav/status/1781400838264512933>

Nitekim IPSOS'un yerel seçimin ardından yaptığı araştırmanın bulgularına göre, emeklilerden AK Parti'ye gelen destek oldukça düşük düzeydedir. Emeklilerin %21'inin seçimde AK Parti'ye, % 58'inin ise CHP'ye oy vermeleri krizin parti tercihlerine yansımaları olarak değerlendirilebilir.

⁹³ Selva Demiralp, "Seçimi Ekonomi Belirledi. Şimdi Bedelin Adil Dağıtılması Gerekıyor", **Yetkin Report**, 15 Nisan 2024, İnternet Adresi: <https://yetkinreport.com/2024/04/15/secimi-ekonomi-belirledi-simdi-bedelin-adil-dagitilmasi-gerekiyor/>

SONUÇ

31 Mart 2024 yerel seçimleri 2002'den günümüze yapılan tüm genel ve yerel seçimler arasında sonuçları itibarıyla en fazla sürprizlerin yaşandığı bir seçim olarak siyasal hayatımızda yerini almıştır. Bu seçimden on ay önce yapılan 14 Mayıs 2023 genel seçiminde kamuoyunda sandıktan değişim çıkacağı kanaati hâkim iken, statükoyu resmeden sonuçlar otoriter rejimlerde seçim yoluyla iktidar değiştirmenin zorluğuna ilişkin argümanın doğruluğunu Türkiye örneğinde de teyit etmişti. Sonuçlar özellikle muhalefet cephesi açısından karamsarlığa yol açarken, bu kesimde siyasete karşı yaygın bir ilgisizlik, kayıtsızlık üretti.

14 Mayıs seçimlerinin ardından deyim yerindeyse özellikle muhalif seçmenler işine gücüne dönerken, muhalefet partileriyle seçmenleri arasında bir temsil uçurumu da doğdu. Seçmenin umutsuzluğunun geri dönülmez bir hal aldığı dönemde CHP Kurultayı'nda yaşanan genel başkanlık değişimi seçimde muhalefetin yeniden ayağa kalkacağına, değişimden umut kesilmemesi yönünde inanç oluşturdu. Aynı dönemde iktidarın ekonomik krizi yönetememesi, özellikle dar ve sabit gelirli kesimlerde yaşanan yoksullaşmanın artması ülkede yaşananların ekonomik yansımaları iken, iç politikada iktidarın otoriter uygulamalarının sürmesi nedeniyle artan demokratik geri kayma, dış politikada İsrail'in Gazze saldırısına iktidarın gerekli tepkiyi gösterememesi, hatta İsrail'le ticari ilişkilerin sürdürülmesi bir yandan özgürlükçü, liberal, sosyal demokrat cenahta, diğer yandan muhafazakar cenahta iktidara karşı tepkilerin artmasına yol açıyordu.

İktidar partilerinin çekirdek seçmenlerinin dahi gidişattan memnun olmadıkları kamuoyu araştırmalarına yansırken, özellikle muhalif kesim yerel seçim sürecinin başlamasıyla birlikte yeniden siyasette değişim beklentisine girdi. Bir yandan CHP'deki genel başkan ve parti yönetimi değişimi, yerel yönetim seçiminde yarışacak adayların veriye dayalı nesnel yöntemlerle belirlenerek, adayların gençleşmesi, kadın aday sayısının artması CHP seçmenin de umudu yeniden uyandırırken, AKP karşısında ekonomi ve dış politika meseleleri üzerinden bu partiye alternatif bir söylem ve politika önermeleriyle Millî Görüş Geleneğini Erbakan etiketiyle yeniden üreten YRP muhafazakar seçmenin zihnini çelmeye başlamıştı. Milliyetçi sağda Zafer Partisi'nin 14 Mayıs sürecindeki kampanya performansının gerisinde kalması, MHP'nin AKP'nin iktidar gücüyle etkin bir kampanya yapmaya dahi gerek duymayan stratejisi, merkez sağla milliyetçi sağ arasında ideolojik konumunu netleştiremeyen İYİ Parti'nin iktidara muhalefet etmek yerine, özellikle CHP ağırlıklı muhalefete muhalefet etme temelli "hür ve müstakil" stratejisiyle yerel seçim sürecini yönetmesi bu seçimin hatırda kalan

partilerin pozisyon alışlarıdır. DEM Partisi ise aynı süreçte büyük kentler dahil seçime kendi adaylarıyla girerken, herhangi bir seçim iş birliğine yanaşmamaya dayalı özgün bir strateji kurgulamıştır. AKP ve MHP büyük kentler başta olmak üzere, çoğu il ve ilçede ortak adaylarla seçime girerken, CHP Özgür Özel ve Ekrem İmamoğlu'nun Türkiye İttifakı olarak adlandırdığı stratejiyle herhangi bir partiyle kurumsal iş birliği yapmadan, sandıkta seçmenin CHP adaylarını desteklemesini hedeflemiştir.

Seçim sonuçları CHP'nin bu hedefinin muhtemelen beklentilerinin de üzerinde gerçekleştiği sonuçlar üretti. 1977 genel seçimlerinin ardından ilk kez sandıktan 1. parti çıkan ve başta çok sayıda metropol olmak üzere ülkenin batısından doğusuna, kuzeyinden güneyine çok sayıda il, ilçe ve beldesinde belediye başkanlığı kazanırken, geçmişte kendisine yakıştırılan "kıyıların partisi" etiketinin tersine seçim coğrafyası itibarıyla Türkiye partisi olduğunu kanıtladı. Bunun yanı sıra, yıllardan beri hapsedildiği yüzde 25'lik cam tavanı da parçalayan bir CHP gördük. Partiyi Türkiye'nin 1. partisi konumuna taşıyan dinamikler arasında sınırlı da olsa seçimlere katılımın düşmesinin payı olmakla birlikte, bu faktör tek başına CHP başarısını açıklayamaz. Genel başkan değişimi, Özel-İmamoğlu birlikteliğinin yarattığı yenilenme sinerjisi, gençler ve kadınların adaylar içindeki payının yükselmesiyle gerçekleşen yerel elit sirkülasyonu, Kılıçdaroğlu ile birlikte başlayan partiyi sağ seçmenle buluşturma stratejisi, kampanya sürecinde ideolojik önermelerin söylemde yer tutmaması, baskın olarak seçmene hizmet odaklı eşitlikçi adil hizmet sunumu referansı ile seslenilmesi ve AKP'nin merkezi iktidarındaki ekonomi başta olmak üzere yanlış politikaları CHP'nin çekirdek seçmeni dışında, geçmişte farklı partilere oy vermiş seçmenler için politik cazibe merkezi olmasını sağlamıştır.

Seçimin diğer kazananı olan YRP'nin ülke genelinde ulaştığı oy oranı ve kazandığı belediye başkanlıkları dikkate alındığında, muhafazakâr sağda AKP karşısında yükselen alternatif, yenilenmiş Millî Görüş referanslı bir muhafazakâr sağ partinin yükselişine tanıklık ediyoruz. Ekonomi, dış politika başta olmak üzere, AKP'nin kötü yönetimi, muhafazakarlığı kurlsız piyasa değerlerini indirgeyen oportünist siyaset tarzı, başta değerler, ilke ve duruşun önemli olduğunu düşünen muhafazakâr seçmen için oy vermeye değer alternatif muhafazakâr sağ parti doğurdu denilebilir. AKP'nin ikinci parti konumuna gerilemesiyle yaşadığı prestij ve itibar kaybında yoksullaşan bir ülkede kurlsız, liyakatsiz tercih ve yöntemlerle zenginleşen, zenginleşmeyi de şatafatlı bir gösteriye dönüştüren iktidar partisine duyulan öfke ve hınç belirleyici olmuştur denilebilir.

Seçimin kaybedenleri arasında yer alan MHP'nin seçmen tabanının daralmasında özellikle iktidarın informel ortağı olmasının payı göz ardı edilemez. İYİ Parti'nin son yerel seçimdeki başarısının çok gerisinde kalması ise, ideolojik yelpazede kendi yerini netleştirmemesi, lideri Akşener'in 14 Mayıs sonrası istikrarsız politikacı imajı çizmesi, siyasetini muhalefete muhalefet etmeye indirgemesi, örgütsel yapıdaki Ülkücü geleneğin baskın oluşu nedeniyle merkezci eğilimli seçmene ulaşma konusundaki yetersizlikler belirleyici olmuştur.

AKP'den kopanların kurduğu Gelecek ve DEVA Partilerinin seçimde bir varlık gösterememeleri ise büyük ölçüde seçmene bu partilerin sistemde neden var olduklarını anlatamama sorunuyla ilgilidir. Tabii ki özellikle iki ayrı parti olarak varlıklarına ihtiyaç var mı şeklinde bir soru da sorulabilir. Saadet Partisi'nin muhafazakâr sağda karşılık bulamaması ise aynı ideolojik bloktaki YRP'nin proaktif siyaset üretmesiyle ilgili olduğu kadar, bir süre önce Millet İttifakı içinde yer almasının eli sol bir partiye oy vermeye gitmeyen muhafazakâr seçimde "CHP yanında yer alarak, AKP'ye ihanet etme" psikolojisiyle açıklanabilir.

DEM Parti 31 Mart'ta kaybederken kazanan, bir başka anlatımla kazandıkları kadar kaybettikleriyle dikkat çeken partidir. Devlet nezdinde sistem dışı ilan edilen parti olmanın güçlükleriyle girdiği seçimde bir miktar oy kaybına rağmen Güneydoğu'daki seçim kalelerini kazandığı belediye başkanlıkları anlamında üstelik sayısını artırarak koruması partinin başarı hanesine yazılırken, özellikle metropollerde seçmenin stratejik aday tercihiyle varlık gösterememiştir.

31 Mart seçimleri yerel seçimler olmakla birlikte, partiler ve adaylar arasındaki rekabette yerel sorunlar, tartışma konuları yerel, mikro nitelikli olmaktan çok, partilerin ulusal politika rekabetine dayalı olarak yaşanmıştır. Ortaya çıkan tablo, Türkiye'de seçmenlerin bir kısmının kendilerini CHP ve YRP olmak üzere ilk kez oy verdiği partilerle tanımlamaya başladığı, bu nedenle yeni seçmen mevzilenmelerin oluşmaya başladığı seçimdir. Yeni dönemde partilerin ulusal politikadaki rekabeti, yerel yönetimlerdeki başarı ya da başarısızlıkları ilk genel ve Cumhurbaşkanlığı seçiminde seçmenlerin tercihlerini belirlemede etkili olacağına şüphe yok.

Kadın adaylar açısından kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse, 2024 yerel seçiminin çeşitli kademeleri için aday olan kadın aday adaylarının aday gösterilme anlamında listelerde yeterince yer bulamadıkları bir seçim olduğunu söyleyebiliriz. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve siyasette kadının varlığının önemine dair büyük nutuklar atan siyasal parti yöneticileri iş listelerin hazırlanmasına gelince tercihlerini %90 erkek adaylardan yana koymaktadırlar. Aday gösterilen kadın/erkek oranı kazanan aday oranlarına aynı şekilde yansımıyor. Bunun en

önemli nedeni siyasal partilerin kadınları kazanması garanti yerlerden değil, kazanma ihtimalinin zayıf olduğu yerlerden aday göstermeleridir. Aday listelerinde kendilerine %11,5 oranında yer bulan kadınlardan başkanlık koltuğuna oturabilen kadınların oranının %7,19'da kalmış olması 2024 yerel seçimlerinde tüm partilerin toplumsal cinsiyet karnesindeki notlarının düşmesine yol açmaktadır. Lideri kadın olan İYİ Parti listelerinden seçilmiş 24 başkanın tamamının erkeklerden oluşması bu seçimin dikkat çeken diğer bir unsuru olmuştur. CHP'nin yerel seçimlerden hemen önce seçilmiş olan yeni genel başkanı Özgür Özel "değişim" sloganının içeriğini dolduran faktörlerden biri olarak kadınlara verdiği önemi işaret etmişti. Ancak CHP listelerinden seçilen kadınların oranının %10'a ulaşmamış olması bu sloganın hakkının tam olarak verilemediğini gösteriyor. KA.DER tarafından 2008 yılından bu yana Türkiye'de atama ve seçimle oluşan karar organlarındaki kadın oranlarını gösteren Kadın-Erkek Eşitliği Karnesi'nin 2024 seçim verisi yine aynı sonuca işaret edecek: Karar alma mekanizmalarında kadının adı hala yok! Kadınların yerel seçimlere dair umutları bir başka bahara kalmış görünüyor.

kader Kadın Adayları
Destekleme Derneği

+90 212 273 25 35 | 0530 615 09 06 | kader@ka-der.org.tr
Genel Merkez: Büyükdere Cad. Çınar Apt. No:95 K:6 D:23-24
Mecidiyeköy / İstanbul

©2022 KA-DER. Tüm hakları saklıdır.

ka-der.org.tr

